

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖЕЛІЗКО ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 338.24:330.837:339.543

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН
СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством
Галузь знань – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. О. Желізко

Науковий керівник - д.е.н., професор Мазур І.І.

Кам'янець-Подільський - 2019

АНОТАЦІЯ

Желізко О. О. Державне регулювання інституціональних змін системи економічної безпеки підприємництва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством (економічні науки). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Подільський державний аграрно-технічний університет. Кам'янець-Подільський, 2019.

Сучасні трансформаційні процеси, які відбуваються у економіці України, потребують активізації розвитку суб'єктів підприємницької діяльності з метою максимальної реалізації потенціалу національної економічної системи, прискорення темпів її відновлення після двох послідовних криз та інтеграції в економічний простір Європейського Союзу, що, у свою чергу, вимагає підвищення рівня економічної безпеки підприємництва (ЕБП) та оптимізації функціонування системи економічної безпеки підприємництва (СЕБП) в країні. У цьому контексті необхідно стимулювати та контролювати зміни окремих інститутів та української інституціональної системи, де головна роль належить державному регулюванню. Наведене потребує дослідження та оптимізації державного регулювання інституціональних змін СЕБП в Україні.

В межах дослідження теоретичних підходів до формування системи економічної безпеки підприємництва було виявлено сутність та хронологію розвитку термінів «безпека» та «економічна безпека», а також взаємозв'язок між безпекою, економічною безпекою та економічною безпекою підприємництва. Окремо, на основі сформульованого визначення терміну «економічна безпека» та критичного дослідження наукових розробок закордонних і вітчизняних вчених, було сформульовано визначення терміну «економічна безпека підприємництва». В межах дослідження економічної

безпеки підприємництва у країні було визначено його складові та надано їм характеристики. При цьому, відзначено, що ключове значення для ЕБП мають небезпеки, загрози, ризики.

У контексті локалізації небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва в країні було надано визначення цим термінам, виявлено їх взаємозв'язок між собою та взаємозв'язок з економічною безпекою підприємництва і економічною безпекою підприємства. Наведено ключові небезпеки, загрози та ризики для ЕБП країни.

Розкрито сутність системи економічної безпеки підприємництва та її інтеграцію до економічної безпеки підприємництва в країні, як ключової складової. В межах дослідження СЕБП виявлено її ознаки, надано характеристику, наведено функції та принципи формування і структуризації, локалізовано складові елементи. Окремо у дослідженні розкрито сутність термінів «економічна безпека підприємства» та «система економічної безпеки підприємства» і їх співвідношення з ЕБП та СЕБП.

Доведено, що головним аспектом підвищення результативності функціонування як національної економіки, так і системи економічної безпеки підприємництва в країні є належне регулювання державою інституціональних змін. При цьому, визначено сутність термінів «інститут», «інституціональне середовище», «інституціональна система» та виявлена наявність формальних і неформальних, ефективних та неефективних інститутів, що складають інституціональне середовище та інституціональну систему країни.

Зроблено акцент на важливості державного регулювання змін неефективних інститутів на ефективні і формуванні відповідних та ключовому значенні інституціонального середовища та інституціональної системи на національному і регіональному рівнях. У цьому контексті визначено сутність термінів «інституціональні зміни», «державне регулювання» та «державне регулювання інституціональних змін» і розкрито співвідношення між державним регулюванням та державним управлінням.

Додатково наведено складові комплексу державного регулювання інституціональних змін та надано їм характеристику.

Виявлено, що підвищення ефективності державного регулювання інституціональних змін в країні повинно базуватись на відповідній оцінці такого виду регулюючої діяльності, що потребує використання відповідної методики. При цьому, критична оцінка методичних підходів до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін в країні показала, що можливо виділити чотири підходи до проведення оцінювання (на основі розробок, запропонованих державними органами України, міжнародними організаціями, закордонними та вітчизняними вченими), кожен з яких не є оптимальним для ситуації, яка склалась у державі. Спираючись на проведену оцінку було удосконалено методику оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін в Україні, яка враховує наступні вимоги: діагностику ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування; оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями; вплив національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП; формування єдиного (інтегрального) показника оцінки та критеріїв його оцінювання.

У роботі розкрита важливість дослідження механізмів державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки України і наведено взаємозв'язок між трансформаційними процесами в економіці та інституціональними змінами в країні. Визначено сутність механізму державного регулювання інституціональних змін на основі дослідження наукових категорій «механізм», «державне регулювання», «інституціональні зміни» та «механізм державного регулювання».

Локалізовано чинники – каталізатори, що впливають на формування механізму державного регулювання інституціональних змін, до яких віднесено: законодавчо-нормативне регулювання; ефективність функціонування державних та муніципальних владних інститутів; корупцію;

якість підготовки державних службовців; розробку та впровадження інновацій (новацій); якість національної інформаційної системи; рівень тіньової економіки. Окремо досліджено та розкрито процес розробки і адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін.

На основі проведеного дослідження виділена сукупність механізмів державного регулювання інституціональних змін в країні, до яких віднесено: правовий; економічний; фінансовий; адміністративний; соціальний; інноваційний; інформаційний. Також представлено модель функціонування наведених механізмів на національному рівні.

Діагностика державного регулювання інституціональних змін в Україні показала: провідну роль державного регулювання і відповідних механізмів такого регулювання у зміні інститутів та національної інституціональної системи в рамках трансформації економіки країни; наявність достатньої кількості механізмів державного регулювання інституціональних змін в країні для побудови і підтримки функціонування ефективних інститутів та інституціональної системи; значний вплив низки проблем на ефективне функціонування зазначених механізмів і необхідність їх подолання у короткостроковій перспективі.

В межах дослідження було здійснено аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку України. При цьому, в межах аналізу, було запропоновано ранжувати небезпеки, загрози, ризики за силою їх впливу для визначення головних з них для ЕБП та СЕБП країни.

Аналіз небезпек економічній безпеці підприємництва та системі економічної безпеки підприємництва в країні дозволив виявити головні з них, серед яких: техногенні, політичні, фінансові, інституційні, економічні. Загрози ЕБП та СЕБП України в межах аналізу запропоновано поділити зовнішні та внутрішні. Серед зовнішніх загроз ключовими виявлені: неефективна фінансово-кредитна та податкова державні політики; корупція;

кримінальні дії; негативні макроекономічні тенденції; надмірна енергетична залежність; технологічна відсталість; розміри оновлення основних фондів. До головних внутрішніх загроз були віднесені: зниження конкурентоспроможності національних виробників; галузева структура економіки; спад виробництва у стратегічно важливих галузях економіки країни. Проведений аналіз ризиків для економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва в Україні дозволив виділити такі з них, як: монополізація економіки; систематичні порушення прав власності; збільшення витрат при здійсненні легітимної діяльності.

Використання розробленої методики оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення ЕБП та формування СЕБП в Україні дозволило виявити наступне: критично низьку ефективність регулювання державними органами змін відповідних інститутів у державі; необхідність внесення змін у розроблену методику для усунення виявлених в межах оцінювання її недоліків.

У контексті розробки науково-методичного інструментарію оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні було запропоновано оптимізувати запропоновану методику оцінювання такого виду регулювання з метою підвищення якості проведення оцінки при її використанні. При цьому, були запропоновані наступні оптимізаційні зміни у розробленій методиці: доповнення методики четвертою групою складових оцінки, які торкаються розвитку підприємницької сфери в Україні; розширення блоку оцінювання розвитку національної соціально-економічної системи країни міжнародними організаціями через збільшення кількості використаних міжнародних рейтингів; внесення змін до національного комплексу небезпек, загроз, ризиків, що впливають на формування СЕБП України з метою виключення другорядних та включення головних з них; чітке визначення напряму впливу регулювання державою змін інститутів на ЕБП та СЕБП в країні; впровадження моніторингу впливу регулювання інституціональних

змін державою на систему економічної безпеки підприємництва в країні для підвищення якості оцінки.

Проведення оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП показало: негативний вплив такого виду регулювання на ЕБП та СЕБП в Україні; високу якість запропонованої методики оцінки.

В межах розкриття моніторингу, як одного з ключових елементів удосконалення регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва в Україні було визначено сутність такого моніторингу та надано характеристику механізму його проведення і складовим цього механізму.

У контексті розробки напрямів підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін для забезпечення економічної безпеки підприємництва було визначено сутність «економічності», «ефективності», «якості», «результативності» державного регулювання інституціональних змін. Також наведено схему взаємозв'язку між економічністю, якістю, ефективністю та результативністю державного регулювання інституціональних змін у межах забезпечення відповідного рівня ЕБП і належного функціонування СЕБП в країні.

Виділено і розкрито головні шляхи підвищення результативності регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування окремих інститутів і інституціональної системи в цілому для забезпечення економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва в Україні, до яких віднесено: підвищення якості інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в країні через формування відповідної інформаційної системи такого виду регулюючої діяльності; підвищення ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування через розробку та запровадження ключових складових реформування державної служби України (мета, завдання, принципи, чинники ефективності, результати

реформування); підвищення якості роботи державних службовців і працівників органів місцевої влади через імплементацію закордонного досвіду.

Ключові слова: державне регулювання, економічна безпека, інституціональні зміни, методика, моніторинг, оцінка, підприємництво, результативність, система економічної безпеки підприємництва, удосконалення.

ABSTRACT

Zhelizko O. O. The state regulation of institutional changes of economic security system of entrepreneurship. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics by specialty 08.00.03 – Economics and management of national economies. – Taras Shevchenko National University of Kyiv. State Agrarian and Engineering University in Podilya, Kamianets-Podilskyi, 2019.

Modern transformation process taking place in Ukrainian economy needs activation of business enterprises development in order to realize the full potential of national economic system, to accelerate its renewing tempo after two sequential crises and to integrate into the economic space of the European Union. It demands, in its turn, to raise the level of economic security of entrepreneurship (ESE) and to optimize functioning of the system of economic security of entrepreneurship (SESE) in the country. In this context, it is necessary to stimulate and control changes of particular institutes and Ukrainian institutional system, where the main role belongs to the state regulation. The stated above requires study and optimization of the state regulation of institutional changes of SESE in Ukraine.

Within the research of theoretical approaches to the formation of the system of economic security of entrepreneurship the essence and development chronology of terms “security” and “economic security” have been outlined. In addition, relationship between security, economic security and economic security of entrepreneurship have also been described. Separately, based on the definition of

the term “economic security” provided in the research and the critical study of scientific works written by foreign and Ukrainian scientists, the thesis has suggested author’s definition of the term “economic security of entrepreneurship.”

As a part of the study of economic security of entrepreneurship in the country, its components have been identified and characterized. At the same time, it has been stated that the crucial importance for ESE belongs to hazards, threats, and risks.

In the context of localization of hazards, threats, and risks for economic security of entrepreneurship in the country, their definitions have been provided. Also, their interconnection and relationship between them and economic security of entrepreneurship and economic security of an enterprise have been identified. Main hazards, threats and risks for ESE of the country have been outlined.

The nature of the system of economic security of entrepreneurship and its integration to the economic security of entrepreneurship in the country as the key component has been identified and explained. Within the research of SESE the following actions have been done: - the identification of its features; - provision of its description; - outlining of functions and principles of its creation and structuring. The study has localized components of the system of economic security of entrepreneurship. Separately, the scientific analysis has shown the essence of terms “economic security of an enterprise” and “the system of economic security of an enterprise” as well as their relationship with ESE and SESE.

It has been proved that the key aspect of functioning performance improvement of both national economy and the system of economic security of entrepreneurship in the country is the appropriate regulation of institutional changes by the state. The nature of terms “institute”, “institutional environment,” and “the institutional system” has been described. Moreover, the presence of formal and non-formal, effective and ineffective institutes, which create the institutional environment and the institutional system of the country, has been identified.

The research has emphasized the importance and the crucial meaning of the state regulation directed towards transformation of ineffective institutes to effective ones and formation of the appropriate institutional environment and the institutional system at the national and regional levels. In this context, the essence of terms “institutional changes,” “state regulations,” and “the state regulation of institutional changes” has been determined. The analysis has also described relationship between the state regulation and the state management where the state management has been proved to be a part of the state regulation. In addition, components of the set of institutional changes regulation by the state and their features have been given.

The study has proved the necessity to fulfil the performance improvement of institutional changes by the state in the country based on the relevant assessment of such a type of regulation activity, which needs usage of the appropriate methodology. In this case, the critical assessment of methodological approaches to efficiency assessment of the state regulation of institutional changes in the country has shown possibility to identify four approaches to conduct this evaluation (based on works offered by state bodies of Ukraine, international organizations, foreign and Ukrainian scientists), each of which is not optimal for the current situation in the country. Taking into account the outcomes of the recent evaluation, the improved methodology for efficiency assessment of the state regulation of institutional changes in Ukraine has been developed and suggested for the use. It includes the following demands: efficiency diagnostic of regulatory impacts of state authorities and local self-government bodies; assessment of national, social and economic system development by international organizations; the impact of national set of hazards, threats, and risks on SESE creation; the formation of the single (integral) assessment index and criteria to its evaluation.

The scientific work has illustrated the importance of the study of state regulation mechanisms of institutional changes in terms of Ukrainian economy transformation. The relationship between transformation processes in economy and institutional changes in the country have also been outlined. The findings have

identified the essence of the state regulation mechanism of institutional changes based on the study of such scientific categories as “mechanism,” “state regulation,” “institutional changes,” and “the mechanism of the state regulation.”

Factors-catalysts influenced the creation of the state regulation mechanism of institutional changes have been localized. They include the following elements: legislative and normative regulation; functioning efficiency of state and municipal power institutions; corruption; the quality of civil servants training; development and implementation of innovation (novation); quality of national information system; the level of “shadow economy.” The process of development and adaptation of mechanism of the state regulation of institutional changes to the country’s economy transformation has been analyzed and described separately.

Based on the recent study, the research has outlined a unity of mechanisms of the state regulation of institutional changes in the country, which include: legal; economic; financial; administrative; social; innovative; and informational ones. Also, the model of stated mechanisms functioning at the national level has been presented.

The diagnostics of the state regulation of institutional changes in Ukraine has shown the leading role of the state regulation and relevant mechanisms of such regulation in changes of institutes and the national institutional system within the transformation of country’s economy; the presence of appropriate number of mechanisms of the state regulation of institutional changes in the country to build and support functioning of effective institutes and the institutional system; significant influence of a number of problems on effective functioning of the stated mechanisms and the necessity of their overcoming in the short-term perspective.

As a part of this study, the analysis of main hazards, threats and risks for economic security of entrepreneurship at the current stage of development has been conducted. Within the study, it has been suggested to range hazards, threats and risks according to the level of their impact in order to identify main ones for ESE and SESE in the country.

The analysis of dangers for economic security of entrepreneurship and the system of economic security of entrepreneurship in the country has allowed to detect key ones, which include: technogenic, political, financial, institutional, and economic. The findings have suggested dividing these dangers into external and internal ones for ESE and SESE. External dangers include the following key elements: ineffective financial, credit and tax policies; corruption; criminal actions; negative macroeconomic tendencies; excessive energy dependence; technological backwardness, and the size of fixed assets renewal. Main internal dangers include competitiveness decrease of national producers; sectorial structure of the economy; and production decline in strategically important fields of economy in the country. The analysis conducted for risks identification and determination of its main features for economic security of entrepreneurship and the system of economic security of entrepreneurship in Ukraine has allowed to identify such things as: economy monopolization; systematic breaking of property rights; the increase of expenses while conducting legitimate activity.

By using the methodology developed for performance assessment of the state regulation of institutional changes in the context of ESE provision and formation of SESE in Ukraine, the study has detected the following: critically low management efficiency of changes in appropriate authorities done by state bodies in the country; necessity to amend the methodology developed to address its shortcomings detected while its assessment.

Within the context of development of scientifically methodological tools for impact assessment of the state regulation of institutional changes on the system of economic security of entrepreneurship in Ukraine, the study has offered to optimize the given assessment methodology of such a type of regulation in order to increase the quality of assessment during its usage. While doing it, the following optimization changes in the methodology developed have been introduced: the addition of the fourth group of assessment components, which should dwell on the development of the entrepreneurial sphere in Ukraine, to the methodology; widening the block of assessment of national, social and economic system of the

country by international organizations through the number increase of international ratings used for it; changes introduction to the national set of hazards, threats, and risks that influence formation of SESE in Ukraine with the aim to exclude secondary ones and include key ones; strict determination of the state's regulation impact mark of institutions changes on ESE and SESE in the country; monitoring implementation of the regulation impact of institutional changes by the state on the system of economic security of entrepreneurship in the country to increase the quality of assessment.

The assessment of impact (efficiency) of the state regulation of institutional changes within the context of national SESE formation has detected unsatisfactory negative impact of such a type of regulation on ESE and SESE in Ukraine and the high quality of the assessment methodology suggested in the study.

The nature of the monitoring has been determined within its understanding as one of the key elements of regulation improvement of institutional changes on the system of economic security of entrepreneurship by the state in Ukraine. The mechanism of its conducting has also been described including its elements.

In the context of ways development to enhance the performance of the state regulation of institutional changes for providing economic security of entrepreneurship, the essence of “efficiency,” “effectiveness,” “quality,” and “performance” of the state regulation of institutional changes has been determined. In addition, the study has developed the scheme of relationship between efficiency, quality, effectiveness and performance of the state regulation of institutional changes within the provision of the appropriate level of ESE and independent functioning of SESE in the country.

The main ways to enhance performance of regulation of some institutes and the institutional system in general by state authorities and local self-government bodies in order to provide economic security of entrepreneurship and the system of economic security of entrepreneurship in Ukraine have been separated and described. They include several components: the quality increase of information provision of the state regulation of institutional changes in the country through the

creation of the appropriate information system of such a type of regulation activity; the increase of performance effectiveness of state authorities and local self-government bodies functioning with the help of development and implementation of key elements of the state service reforming in Ukraine (the aim, tasks, principles, factors of efficiency, reformation results); the quality increase of the civil servants and local authorities representatives work through the implementation of foreign experience.

Key words: state regulation, economic security, institutional changes, methodology, monitoring, assessment, entrepreneurship, performance, system of economic security of entrepreneurship, improvement.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Желізко О.О. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економіка. Фінанси. Право: наук. журн. Аналітик, Акад. муніципал. упр. Київ: [б. в.], 2017. № 3/1'2. С. 13-18.*

2. Желізко О.О. Система економічної безпеки підприємництва: сутність, характеристика, теоретичні підходи до формування та структуризації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент: зб. наук. пр. Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса: МГУ, 2017. №26. С. 96-100.*

3. Желізко О.О. Методологічні підходи до визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін при формуванні національної системи економічної безпеки підприємництва. *Причорноморські економічні студії: наук. журн. Причорномор. н.-д. ін-т екон. та інновацій. Одеса: [б. в.]. 2017. Вип. 21. С. 32-36.*

4. Желізко О.О. Державне регулювання інституціональних змін як одна з головних детермінант системи економічної безпеки підприємництва. *Інтелект XXI: наук. журн. Нац. ун-т харч. технол., Ін-т проблем конкуренції*. 2017. № 5.С. 43-47.

5. Желізко О.О. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 26. Ч. 1. С. 82-85.

6. Желізко О.О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. *Проблеми системного підходу в економіці: збірник наукових праць*. Національний авіаційний університет. Київ. 2017. Вип. 5(61).С. 103-108.

7. Zhelizko Oleksii. The system of information management as the key component for effectiveness increase of the state regulation of institutional. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2018. № 7-8 (76). С.25-29.

8. Zhelizko Oleksii. Ways to increase effectiveness of the state regulation of institutional changechanges. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018.Том 29 (68). № 6. С.27-31

9. Zhelizko Oleksii. The impact monitoring of the state regulation of institutional changes on the system of entrepreneurial economic security. *Економіка.Фінанси. Право: наук. журн. Аналітик, Акад. муніципал. упр.* Київ: [б. в.]. 2018. № 4/4. С. 9-13.

***В іноземному науковому виданні, в якому можуть
оприлюднюватися результати дисертаційних досліджень:***

10. Zhelizko Oleksii. Influence of government regulation of institutional changes on the company's economic security system. *Modern Science – Moderní věda*. 2018. № 7. 60-70 pp.

Публікації в інших виданнях, тези наукових доповідей:

11. Желізко О.О. Теоретичні підходи до оцінки стану економічної безпеки підприємництва. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції *«Мале та середнє підприємництво в Україні»* (м. Київ, 17-18 листопада 2016 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. С. 24-27.

12. Желізко О.О. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених *«Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень»* (м. Київ, 9-10 листопада 2017 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. С. 38-40.

13. Желізко О.О. Державне регулювання інституційних змін у контексті формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні. Збірник тез доповідей наукових читань *«Стратегічні детермінанти соціально-економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень»*, присвячених пам'яті В.П.Череваня (Київ, 25 квітня 2018 року). Київський університет ринкових відносин. Київ, 2018. С. 53-56.

14. Желізко О.О. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в умовах трансформації економіки України. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Кривий Ріг, 2018. С. 158-161.

15. Желізко О.О. Державне регулювання інституційних змін системи економічної безпеки підприємництва в умовах глобалізації. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції *Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації*. Відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський (м. Одеса, 4 травня 2018 року). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2018. С. 77-79.

16. Желізко О.О. Суб'єкти моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції *«Мале та середнє підприємництво в Україні»* (м. Київ, 15-16 листопада 2018 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. С. 12-13.

ЗМІСТ

ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	29
1.1. Теоретичні підходи до формування системи економічної безпеки підприємництва	29
1.2. Державне регулювання інституціональних змін як детермінанта системи економічної безпеки підприємництва	48
1.3. Методичні основи державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва.....	67
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН ТА ЇХ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ.....	91
2.1. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки України	91
2.2. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави.....	114
2.3. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва.....	137
Висновки до розділу 2	153
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	155
3.1. Розробка науково-методичного інструментарію оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва.....	155

3.2. Моніторинг впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва	184
3.3. Напрями підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін для забезпечення економічної безпеки підприємництва	197
Висновки до розділу 3	213
ВИСНОВКИ.....	216
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	220
ДОДАТКИ.....	245

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні трансформаційні процеси, які відбуваються в економіці України, вимагають підвищення рівня економічної безпеки як окремих підприємств, так і всіх без виключення суб'єктів підприємницької діяльності в країні. Ключового значення набуває проведення змін окремих інститутів, інституціонального середовища та національної інституціональної системи. Проблеми у формуванні соціально-економічної безпеки країни мають один з найбільш дестабілізуючих впливів на економічну безпеку підприємництва як складову національної безпеки. За таких умов важливим стає державне регулювання інституціональних змін системи економічної безпеки підприємництва як зі сторони органів державної влади, так і місцевого самоврядування. Таким чином важливо відмітити наявність тісного взаємозв'язку між інституціональними змінами, державним регулюванням таких змін та рівнем економічної безпеки підприємництва в країні.

Важливість та необхідність проведення дослідження впливу державного регулювання інституціональних змін на економічну безпеку підприємництва полягає в оптимізації державного регулювання наявних формальних і неформальних, ефективних та неефективних інститутів, що складають інституціональне середовище країни, що потребує забезпечення економічної безпеки в Україні.

Серед науковців, які досліджували проблематику управління інституціональними змінами, слід виділити зарубіжних дослідників Т. Веблена, Дж. Коммонса, Д. Норта та ін. Серед вітчизняних такі відомі вчені як: Т. В. Гайдай, І.М. Дуднік, Л. Д. Оліфіренко, Р.Ф. Пустовійт, О.С. Сасенко, М.В. Скиба, А.А. Чухно та ін. Особливості та різноманітні підходи до державного регулювання інституціональних змін висвітлювали у своїх працях: О. І. Амоша, Е. Ведунг, В.П. Вишневський, Я.А. Жаліло, І.Ф. Комарницький, Н.В. Осадча, Л.Д. Оліфіренко, В.М. Сороко та ін.

Дослідження напряду забезпечення економічної безпеки підприємництва в країні проводили: О.В. Баженова, З.С. Варналій, С.В. Васильчак, Т.Г. Васильців, С.С. Гринкевич, В.М. Гесць, М.І. Зубко, С.Н. Ільяшенко, Н.Л. Корженівська, О.В. Люта, Н.Г. Пігуль, І.І. Мазур, К.Мьордок, Г.О. Харламова, Р. Ходжеттс, С.М. Шкарлет та ін.

Не зважаючи на високий науковий рівень та детальність проведених наукових досліджень вітчизняними та зарубіжними вченими у даній проблематиці, відзначаємо наявність значної кількості проблем щодо необхідності удосконалення державного регулювання інституціональних змін у контексті підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва (СЕБП) в Україні.

Усе це обумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її мету і завдання, окреслило об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках теми наукових досліджень економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Макроекономічна стратегія реалізації європейського вектору економічного розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя» (номер державної реєстрації 0116U004822). Особистий внесок автора полягає у розробці теоретико-методичних засад дослідження державного регулювання інституціональних змін у контексті підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні та практичної реалізації рекомендацій щодо шляхів їх удосконалення.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методичне обґрунтування підходів щодо оптимізації державного регулювання інституціональних змін для підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в національній економіці та розробка науково-практичних рекомендацій для їх реалізації в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено та вирішено такі завдання:

- визначити сутність та змістовне наповнення економічної категорії «система економічної безпеки підприємництва»;
- систематизувати науково-теоретичні підходи до формування та структуризації системи економічної безпеки підприємництва;
- проаналізувати характеристику державного регулювання інституціональних змін;
- здійснити аналіз науково-практичних підходів до формування механізму державного регулювання інституціональних змін в економіці України;
- узагальнити класифікацію небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави;
- запропонувати методичний інструментарій оцінювання ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва;
- проаналізувати моніторинг впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва;
- розробити напрями підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва.

Об'єкт дослідження - процеси взаємодії між інституціональними змінами та системою економічної безпеки підприємництва в сучасних умовах функціонування національної економіки.

Предмет дослідження - сукупність теоретичних, науково-методичних і практичних засад державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в економіці України.

Методи дослідження. Методологічною базою дисертаційної роботи виступає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів дослідження, фундаментальні положення економічної теорії. У першому

розділі дисертаційної роботи застосовано загальнонаукові методи пізнання, діалектичний підхід до визначення причинно-наслідкових зв'язків між явищами і процесами, що відбуваються в межах державного регулювання інституціональних змін; системний підхід до вивчення сутності економічної безпеки підприємництва в країні; історичні підходи до функціонування механізму державного регулювання, діалектичний метод, метод аналізу та синтезу, які направлені на уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження. Для визначення та усунення проблем негативного впливу державного регулювання інституціональних змін на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в країні використовувались методи аналізу і синтезу (для оцінки стану та проблем економічної безпеки підприємництва в Україні), узагальнення (для виявлення особливостей державного регулювання інституціональних змін в Україні), індукції і дедукції (для визначення і опису головних складових методики оцінки економічної безпеки підприємництва в країні), графічні прийоми (для представлення отриманих результатів проведення оцінки економічної безпеки підприємництва в Україні), економіко-математичні методи (для проведення розрахунків щодо впливу державного регулювання інституціональних змін на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в країні).

Інформаційною базою дослідження були теоретико-методологічні та науково-практичні розробки вчених, вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються проблематики визначення та оптимізації впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва, а також статистичні дані Державної служби статистики України, міжнародних організацій (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, ООН та ін.) та інших країн світу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному дослідженні теоретичних, науково-методичних засад державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення підвищення

ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в економіці України та розробленні практичних рекомендацій щодо їх реалізації.

На захист виносяться такі наукові результати, які містять наукову новизну і мають практичну цінність:

вперше:

– розкрита сутність та змістовне наповнення економічної категорії «система економічної безпеки підприємництва» як сукупності взаємопов'язаних елементів (нормативно-правові, екологічні, інформаційні, техніко-технологічні, фінансові, кадрові, інноваційно-інтелектуальні, силові, ресурсні, соціальні, ринкові, зовнішньоторговельні, державного регулювання розвитку відповідних інститутів), яка визначає рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності в межах певної національної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що породжують ймовірність нанесення їм збитків або недоотримання прибутків (доходів);

удосконалено:

– методику оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на функціонування системи економічної безпеки підприємництва в національній економіці, яка на відміну від існуючих, включає розрахунок інтегрального показника, що базується на чотирьох комплексних показниках оцінки (ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП; розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями; впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП; розвитку підприємницької сфери в країні), а також виділенні числових критеріїв оцінки такого типу впливу на СЕБП, що включають п'ять можливих варіантів оцінки (критичний (негативний), незадовільний (негативний), задовільний (нейтральний), високий

(позитивний), максимально високий (позитивний)). Наведене дозволяє чітко визначати вплив державного регулювання інституціональних змін на функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні, виявляти проблемні складові такого впливу;

– теоретичний, науково-методичний підхід до формування та структуризації системи економічної безпеки підприємництва, який на відміну від існуючих, враховує історичний та системний базис при її формуванні та базується на виокремленні таких складових СЕБП, як: нормативно-правова, екологічна, інформаційна, техніко-технологічна, фінансова, кадрова, інноваційно-інтелектуальна, силова, ресурсна, соціальна, ринкова, зовнішньоторговельна, державне регулювання розвитку відповідних інститутів. Наведене дозволяє підвищити якість управління СЕБП та визначити вплив на її функціонування державного регулювання інституціональних змін;

– характеристику державного регулювання інституціональних змін, яка на відміну від існуючих, базується на комплексі складових, до яких запропоновано віднести передумови, чинники, політику, мету, завдання, суб'єкти, об'єкти, принципи, функції, інструменти, методи, процес такого типу регулюючої діяльності органів державної влади. Наведене дозволяє покращити регулювання в межах підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні;

– класифікацію небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва у національній економіці, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на розкритті взаємозв'язку між комплексом небезпек, загроз, ризиків та економічною безпекою суб'єктів господарювання і враховує вплив державного регулювання інституціональних змін, що дає можливість проводити об'єктивну оцінку впливу державного регулювання інституціональних змін на функціонування української системи економічної безпеки підприємництва;

– моніторинг впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на механізмі, що включає формування мети, завдань, принципів, встановлення суб'єктів, об'єктів та умов, функцій і етапів здійснення, визначення індикаторів, які в кінцевому результаті формують модель його проведення, що сприяє підвищенню рівня забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні;

набули подальшого розвитку:

– науково-практичні підходи до формування механізму державного регулювання інституціональних змін в економіці України, що, на відміну від існуючих, враховують взаємозв'язок та взаємовплив чинників-каталізаторів (законодавчо-нормативне регулювання, ефективність функціонування державних та муніципальних владних інститутів, корупція, якість підготовки державних службовців, розробка та впровадження інновацій (новацій), якість взаємодії державних та муніципальних владних інститутів зі складовими національної соціально-економічної системи, рівень тіньової економіки, якість національної інформаційної системи) на систему економічної безпеки підприємництва, зокрема трансформаційні процеси, які відбуваються у економічній системі держави, що дає можливість підвищити результативність управління, як процесами державного регулювання інституціональних, так і функціонування СЕБП в країні;

– запропоновані напрями підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва в національній економіці, які, на відміну від існуючих, ґрунтуються на підвищенні якості інформаційного забезпечення (розробка та запровадження системи інформаційного забезпечення регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування змін окремих інститутів та національної інституціональної системи) та удосконаленні діяльності державних (муніципальних) владних інститутів, а також покращення роботи державних службовців на основі імплементації

закордонного досвіду США, Японії, Франції, Німеччини, Нідерландів та Великобританії, що дає можливість підвищити ефективність функціонування української СЕБП.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертаційній роботі положення є підґрунтям для подальших економічних досліджень, розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо ефективності державного регулювання інституціональних змін в системі економічної безпеки національної економіки. Дисертація містить науково обґрунтовані висновки та рекомендації щодо формування шляхів удосконалення державного регулювання інституціональних змін у контексті підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

Результати дослідження мають прикладне значення, основні результати дисертаційної роботи використані Комітетом з питань економічної політики Верховної Ради України при підготовці експертно-аналітичних матеріалів для удосконалення законодавчих і нормативно-правових актів з питань забезпечення економічної безпеки підприємництва (довідка №04–16/15–252 від 25.04.2018р.);

Основні положення і висновки дисертації були використані Головним управлінням контррозвідувального захисту економіки Служби Безпеки України для її удосконалення та підвищення результативності (довідка №14/2/4–11245 від 04.01.2019 р.).

Матеріали дисертації щодо визначення окремих економічних категорій, обґрунтування методичних підходів до оцінювання впливу чинників на систему економічної безпеки підприємництва в Україні та забезпечення підвищення ефективності її функціонування на основі розроблених напрямів використовуються в навчальному процесі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка кафедрою фінансів при викладанні дисципліни «Фінанси» (теми №1–4) (довідка № 1046 від 08.11.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом власних розробок автора. Наукові положення, розробки прикладного характеру, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, відображено у списку праць.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційної роботи були представлені автором на наукових конференціях: «Мале та середнє підприємництво в Україні» (м. Київ, 17-18 листопада 2016 р.); «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень» (м. Київ, 9-10 листопада 2017р.); «Стратегічні детермінанти соціально-економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень» (м. Київ, 25 квітня 2018р.); «Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики» (м. Кривий Ріг, 28.квітня 2018р.); «Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації» (м. Одеса, 4 травня 2018р.); «Мале та середнє підприємництво в Україні» (м. Київ, 15-16 листопада 2018р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 4,9 д.а. (з них 4,9 д.а. належать особисто автору), з яких 10 наукових статей (3,6 д. а.), у тому числі 9 у фахових виданнях, одна в іноземному науковому виданні, та 6 публікацій у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації (включаючи список публікацій здобувача), вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, з них основного тексту 242 сторінок. Список використаних джерел включає 228 найменувань на 24 сторінках. У роботі вміщено 17 таблиць, 48 рисунків та 12 додатків (розміщених на 17 сторінках).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Теоретичні підходи до формування системи економічної безпеки підприємництва

В сучасних умовах розвитку України, як самостійної держави, з врахуванням зовнішньої агресії, окупації частини території та посткризового розвитку національних економічної і соціальної систем, критичної важливості набувають питання забезпечення національної безпеки, чого не можливо досягти без вирішення проблем однієї з ключових її складових – економічної безпеки держави. У цьому контексті погоджуємось з точкою зору О.Я. Іванківа, який визначає економічну безпеку на рівні держави, як складову частину національної безпеки країни, що виступає базисом та матеріальною основою як для самої національної безпеки, так і для її елементів, таких як: воєнна безпека, соціальна безпека, екологічна безпека [68, с.110].

У той же час, забезпечення економічної безпеки на рівні держави, у більшості, спирається на економічну безпеку підприємництва, оскільки саме сукупність суб'єктів господарювання, відносин між ними, а також відносини таких бізнес-одиниць з іншими суб'єктами національної, міжнародних та світової економічних систем і визначають переважну більшість небезпек, загроз, ризиків для національної економічної безпеки країни. Підтримуємо точку зору Т.Г. Васильціва та С.С. Гринкевич відносно того, що на особливу увагу проблематика забезпечення економічної безпеки підприємництва, а також побудови та розвитку системи такої складової національної

економічної безпеки заслуговує у країнах, які тільки розвивають власні економічні системи, до яких відносимо і Україну [19, с. 25].

Враховуючи вищенаведене, визначаємо значну теоретичну та практичну актуальність, у контексті підвищення рівня національної безпеки і економічної безпеки України, дослідження теоретичних підходів до формування та структуризації системи економічної безпеки підприємництва у країні.

Дослідження розробок вітчизняних та закордонних вчених дозволяє відмітити велику кількість науковців, які торкались різноманітних аспектів висвітлення та вирішення проблем формування і структуризації національної системи економічної безпеки підприємництва, до таких відносимо: Д.Д. Буркальцеву, Т.Г. Васильціву, В.М. Геєця, С.С. Гринкевич, В.А. Забродського, М.І. Зубка, М.О. Кизима, Д. Куратко, О.В. Люту, К. Мьордока, Н.Г. Пігуль, Д.Х. де Сото, Р. Ходжеттса та інших. При цьому, критична оцінка наукових розробок закордонних та вітчизняних вчених [116; 5;43;212;215;206], дозволила відмітити зміщення акцентів у дослідженнях економічної безпеки або на макрорівень, тобто розкриття та вирішення проблем економічної безпеки на рівні держави, або на мікрорівень, тобто розкриття та вирішення проблем економічної безпеки на рівні окремих суб'єктів господарювання, у той час як мезорівень економічної безпеки, тобто система економічної безпеки підприємництва залишається слабо дослідженим і потребує деталізації виділення проблем та шляхів їх вирішення, у тому числі в межах економічної системи України. У цьому контексті, відзначаємо значну потребу у дослідженні теоретичних підходів до формування та структуризації системи економічної безпеки підприємництва з акцентом на проблематику України.

Враховуючи складність системи економічної безпеки підприємництва як складового елемента національної економічної безпеки, а також необхідність визначення чіткого її співвідношення з системою економічної безпеки підприємства вважаємо доречним розкрити сутність та складові

безпеки, економічної безпеки, економічної безпеки підприємництва, системи економічної безпеки підприємництва, економічної безпеки підприємства та системи економічної безпеки підприємства [49, с.98].

Безпека, як категорія суспільного життя та функціонування держави постійно змінювалась упродовж історії людства (рис. 1.1). Відзначаємо підвищення ролі та значення безпеки у процесі історичного розвитку людства і формування сучасних держав світу.

Рис. 1.1. Хронологія розвитку терміну «безпека»*

* Складено автором на основі джерел: [13; 35].

На окрему увагу заслуговує підвищення важливості безпеки з точки зору розвитку держави та її складових елементів; зміщення акцентів від окремих громадян до держави взагалі; деталізація видів безпеки з виділенням

як окремої складової економічної безпеки на макро- (держава), мезо- (галузь, напрямки економіки), мікрорівнях (окрема бізнес – одиниця).

Досліджуючи сутність терміну «безпека» згідно сучасних теоретичних розробок вітчизняних науковців [95; 67] можемо виділити наступні його ознаки: відсутність загрози, небезпеки; відповідний стан системи; характерна для будь-яких суспільних систем; недопущення негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Звідси, можемо надати таке визначення терміну «Безпека – це такий стан відповідної суспільної системи (держава, підприємство, організація, група громадян, окремі громадяни), що характеризується відсутністю загрози або небезпеки для неї, які формуються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників».

Історичний розвиток терміну «безпека» дозволяє навести відповідну його класифікацію:

- за рівнями: світовий, міжнародний, національний, регіональний (галузевий), на рівні окремих підприємств, організацій, організованих та неорганізованих груп громадян, на рівні окремого громадянина;
- за об'єктами забезпечення: людина, юридичні особи, суспільство, держава, міжнародне співтовариство [149];
- за сферами виникнення: економіка, екологія, соціальна сфера, військова сфера;
- за напрямками здійснення: державне управління, виробництво, соціальне забезпечення, міжнародні відносини;
- за галузями забезпечення: сільське господарство, промисловість, сфера послуг.

Як вже зазначалось вище, ключовим видом безпеки у сучасних умовах розвитку держав та суспільства є економічна безпека, яка виступає базисом для національної безпеки та інших видів безпеки на різних рівнях її управління. Відзначаємо досить широке розкриття проблематики економічної безпеки у працях вітчизняних та закордонних вчених, до яких відносимо роботи І.А. Білоусової, С.В. Бреус, В.В. Зайченко, О.Я. Іванківа,

С.В. Коваленко, Л.О. Коковського, М.В. Литовченко, К. Маклеода, В.О. Шуршина, А. Яніогло та інших.

Обсяги та розміри наукової проблематики стосовно розкриття сутності і надання теоретичної характеристики економічній безпеці призвели до появи наукової дискусії, дослідження якої дозволяє виділити декілька підходів до трактування терміну: пасивний стан держави щодо забезпечення розвитку її складових, суспільства та громадян [29; 134]; активні дії державних владних інститутів щодо забезпечення протидії негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників з метою розвитку країни та її складових елементів [88;199]; забезпечення розвитку економічної системи країни і на її основі захист національних інтересів та стимулювання ефективного функціонування держави і її складових та різноманітних інститутів [28; 129]. Окремо необхідно навести хронологію розвитку терміну «економічна безпека» (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Хронологія розвитку терміну «економічна безпека»*

* Складено автором на основі джерел:[13;97]

Враховуючи розробки науковців та хронологію розвитку терміну (рис. 1.2), можемо виділити такі ознаки економічної безпеки: відповідний рівень захищеності; торкається різноманітних економічних систем (світова, національна, регіональна, галузева економіка, фінансово-господарська діяльність окремих бізнес-одиниць та домашніх господарств); направлена на протидію негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників; направлена на недопущення реалізації ймовірності отримання збитків або недоотримання прибутків (доходів). Звідси, економічна безпека – це рівень захищеності певної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що породжують ймовірність нанесення їй збитків або недоотримання прибутків (доходів).

В межах характеристики економічної безпеки на особливу увагу заслуговує визначення сутності та структури економічної безпеки підприємництва, як окремої складової економічної системи і безпеки держави. Відзначаємо значні прогалини у цьому напрямі досліджень економічної безпеки та наявність підміни понять, коли економічну безпеку підприємництва підміняють економічною безпекою підприємства. Серед науковців, що досліджували проблематику економічної безпеки підприємництва можемо виділити Р. Барро, Т.Г. Васильціва, С.С. Гринкевич, П.Т. Колісніченко, О.В. Люту, Д. Родріка, К. Сала-і-Мартіна та інших. Наукові роботи щодо визначення сутності терміну «економічна безпека підприємництва» можливо поєднати у такі напрями:

- забезпечення захисту суб'єктів підприємницької діяльності в межах їх взаємодії з різноманітними суб'єктами національної економіки [9; 18];
- створення необхідних умов для досягнення поставлених цілей, отримання прибутку, збільшення капіталізації [112; 175];
- забезпечення «самовиживання» або підтримання життєдіяльності бізнес-одиниць на визначеному рівні [60; 84];
- забезпечення відповідних напрямів розвитку та усунення негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників [197; 206].

Враховуючи сформульоване визначення терміну «економічна безпека» та спираючись на наведені наукові розробки закордонних і вітчизняних вчених, можемо сформулювати таке визначення терміну «економічна безпека підприємництва»: «Економічна безпека підприємництва – це рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності в межах певної національної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що породжують ймовірність нанесення їм збитків або недоотримання прибутків (доходів)».

Важливим, з точки зору висвітлення економічної безпеки підприємництва, є навести відповідні складові цієї наукової категорії (рис. 1.3).

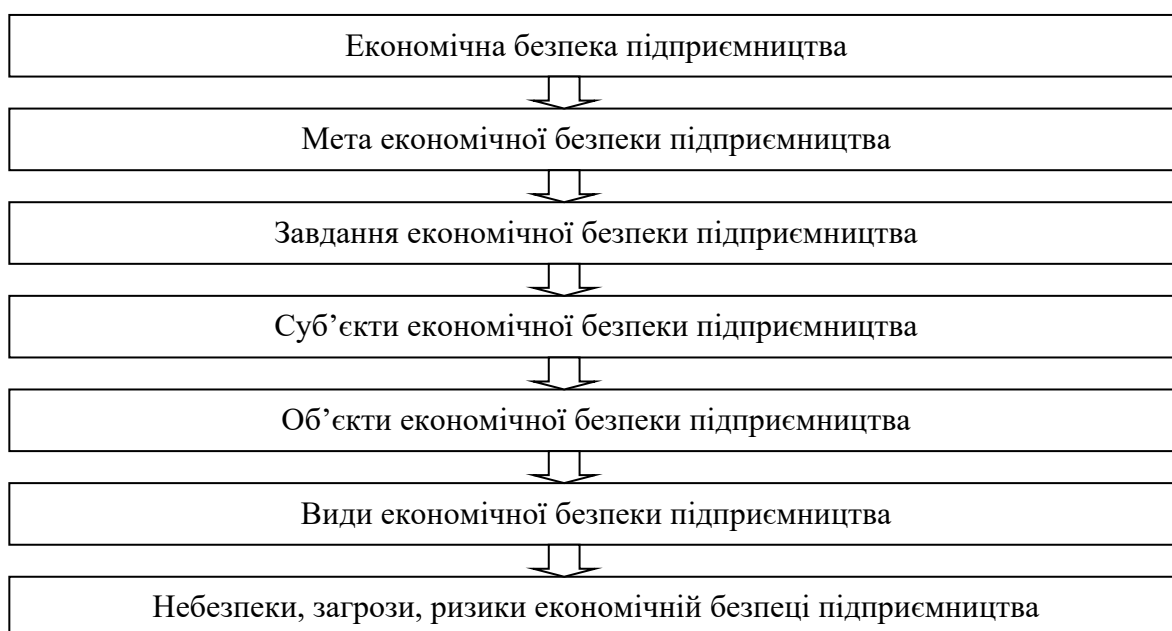

Рис. 1.3. Складові економічної безпеки підприємництва*

* Розроблено автором.

Погоджуємось з Т.Г. Васильцівим та С.С. Гринкевич, що метою економічної безпеки підприємництва є стимулювання розвитку бізнес-одиниць в межах функціонування національної економіки [18].

Критично дослідивши наукові розробки [92; 124; 144] можемо виділити наступні завдання економічної безпеки підприємництва: забезпечення підвищення ефективності функціонування бізнес-одиниць та національної

економіки; стимулювання росту конкурентоспроможності економічної системи держави та її складових, у тому числі суб'єктів підприємницької діяльності; забезпечення відповідного рівня захисту суб'єктів економічної діяльності, у першу чергу підприємств; стимулювання зростання доходів та прибутків суб'єктів господарювання, а також держави, місцевих органів влади та домашніх господарств; підвищення інноваційно-інвестиційної активності у національній економіці та на рівні окремих підприємств.

Суб'єктами економічної безпеки підприємництва виступають державні владні інститути; місцеві органи самоврядування; бізнес-єдиниці у особі їх власників, менеджерів, працівників; некомерційні організації; засоби масової інформації; організовані та неорганізовані групи громадян; домашні господарства. Щодо об'єктів економічної безпеки підприємництва, то використавши наукові розробки О.В. Лютої та Н.Г. Пігуль [100], до них відносимо матеріальні та нематеріальні ресурси суб'єктів господарювання; виробничі технології; інвестиції; інновації; фінансово-господарську діяльність бізнес-єдиниць; процеси менеджменту.

Класифікація економічної безпеки підприємництва (ЕБП) дозволяє виділити економічну безпеку підприємництва: на рівні всієї країни; на рівні окремого регіону або галузі економіки; на рівні окремої бізнес-єдиниці (економічну безпеку підприємства). Відзначаємо, що саме економічна безпека на рівні окремого підприємства є базисом забезпечення та регулювання економічної безпеки підприємництва на макро- (країна) та мезорівнях (галузь, регіон), з іншої сторони економічна безпека підприємництва визначає рівень економічної безпеки на рівні окремого підприємства.

На особливу увагу заслуговує виділення небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва. Відзначаємо наявність значної наукової дискусії щодо визначення термінів «ризик», «небезпека» і «загроза», а також стосовно взаємозв'язку цих понять в межах економічної безпеки підприємництва в країні.

Оцінюючи дефініції терміну «небезпека» відзначаємо, що більшість науковців, які досліджують проблематику економічної безпеки підприємництва та підприємницьких структур, серед яких можемо виділити О.В. Орлик [128], Л.Я. Малюту та О.Б. Погайдака [108], О.Я. Іванківа [67], Л. Пашнюка [136], не торкаються сутності цього терміну, концентруючись на визначенні термінів «загроза» та «ризик», рахуючи «небезпеку» синонімом або терміна «загроза», або терміну «ризик». Вважаємо такий науковий підхід дискусійним.

Натомість, на думку Є.М. Рудніченко, небезпека є базовим елементом ЕБП і включає об'єктивні умови, що можуть порушити рівновагу підприємницьких суб'єктів з негативними наслідками [165].

Б.Ф. Купчак під небезпекою розуміє ймовірність нанесення шкоди, що можливо заздалегідь визначити. При цьому, небезпека залежить від відповідних загроз [94].

О.В. Зигрій відзначає небезпеку, як об'єктивну можливість негативного впливу, що може нанести шкоду. Загроза при цьому є конкретною формою небезпеки [64].

Проблематика визначення терміну «небезпека» потребує його уточнення стосовно економічної безпеки підприємництва. Таким чином, небезпека в рамках ЕБП – це наявність певних умов, що породжують ймовірність порушення стійкого розвитку підприємництва країни та можуть призвести до матеріальних і нематеріальних втрат.

На відміну від терміну «небезпека», термін «загроза» досліджено у наукових працях досить детально, що не виключає, при цьому, наявність дискусії стосовно визначення його сутності.

Відзначаємо наявність трьох ключових точок зору на визначення сутності терміну «загроза»:

1. Можливість нанесення шкоди зовнішніми та внутрішніми чинниками [7;109].

2. Потенційні або реальні умови порушення функціонування відповідної системи, що ведуть до збитків (втрат) або її ліквідації [98; 128].

3. Реальна можливість нанесення шкоди підприємницькій системі [114; 110].

Вважаємо, що досліджуючи сутність терміну «загроза» у контексті ЕБП необхідно підкреслити цю особливість та чітко визначити його взаємозв'язок з терміном «небезпека». Звідси, загроза економічній безпеці підприємництва – це можлива реалізація умов, що визначають небезпеку системи підприємництва в країні і можуть призвести до порушення її рівноваги та до матеріальних і нематеріальних втрат.

Дослідження визначення сутності терміну «ризик» показало наявність значної кількості його дефініцій і також суттєву дискусію з приводу його визначення.

У той же час можливо виділити дві базові точки зору на трактування сутності ризику: ризик – це джерело загроз [90; 139]; загрози визначають і формують ризики і є його джерелом [102; 117].

Сформулюємо визначення терміну «ризик» з врахування використання його відносно економічної безпеки підприємництва та взаємозв'язку з термінами небезпека та загроза. Тоді, ризик ЕБП – це можлива реалізація загроз системі підприємництва в країні, які є наслідками небезпеки для цієї системи, в рамках прийняття відповідних управлінських рішень, що, у свою чергу, може призвести до порушення її рівноваги та до матеріальних і нематеріальних втрат.

Таким чином, визначення сутності термінів «небезпека», «загроза» та «ризик» дозволяє чітко виділити різницю між цими науковими поняттями та їх взаємозв'язок між собою, де «небезпека» – це ймовірність настання певних негативних подій, що формують загрозу, яка, у свою чергу є можливістю реалізації цих подій і є базисом для ризику, який безпосередньої впливає на порушення рівноваги національної системи підприємництва.

Розкривши сутність термінів «небезпека», «загроза» та «ризик» потрібно вирішити проблему ряду наукових досліджень, стосовно відсутності розмежування таких понять для ЕБП і економічної безпеки підприємства. Враховуючи наведе вище, можемо зазначити, що економічна безпека підприємництва та економічна безпека підприємства взаємопов'язані, але не ідентичні. При цьому, ЕБП виступає загальним і має визначальний вплив на економічну безпеку підприємства, яка, у свою чергу, виступає частковим і має обмежений вплив на економічну безпеку підприємництва (рис. 1.4).

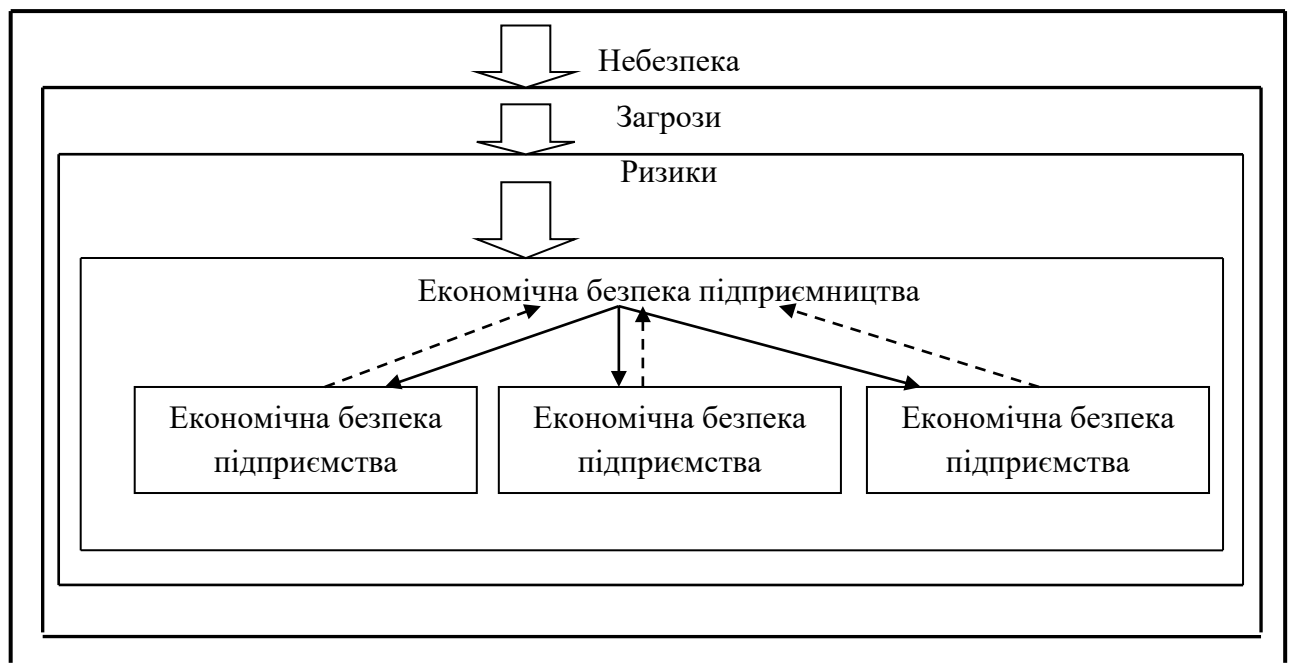

Рис. 1.4. Взаємозв'язок небезпеки, загроз, ризиків та їх вплив на економічну безпеку підприємництва у країні та економічну безпеку підприємства*

*Розроблено автором.

Згідно рисунку 1.4, небезпека формує загрози, які, у свою чергу, визначають ризики, що впливають на ЕБП, яка визначально впливає на економічну безпеку підприємств, знаходячись також під впливом їх економічної безпеки, що є слабшим за вплив економічної безпеки підприємництва. Таким чином, ЕБП залежить від відповідних небезпек, загроз, ризиків.

Відзначаємо, що зміна ситуації в економічній системі країни та вплив інших чинників видозмінюють небезпеки, загрози, ризики економічній безпеці підприємництва в країні, а це, у свою чергу, потребує їх постійного аналізу та виділення головних з них, оскільки, обмежені ресурси держави, регіональних органів влади, суб'єктів господарювання не дозволяють реагувати на всі з них і потребують виділення тільки головних.

Спираючись на розробки вітчизняних науковців [18; 109; 111] виділимо головні небезпеки економічній безпеці підприємництва, а саме: природні; техногенні; політичні; фінансові; юридичні; інституціональні; інноваційні; економічні; екологічні.

Критична оцінка наукових розробок О.В. Орлик [128] та М.І. Копитко [89] дозволила виділити наступні загрози ЕБП: зовнішні по відношенню до суб'єктів господарювання (неефективна система державного регулювання підприємницької діяльності, неефективна фінансово-кредитна та податкова державні політики, корупція, кримінальні дії, зміни у наддержавних нормативних актах, негативні макроекономічні тенденції, надмірна енергетична залежність, технологічна відсталість та розміри оновлення основних фондів); внутрішні по відношенню до суб'єктів господарювання (зниження ефективності фінансово-господарської діяльності значного обсягу підприємств в країні, різке зниження конкурентоспроможності національних виробників, неефективна галузева структура економічної системи країни, спад виробництва у стратегічно важливих галузях економіки країни).

Дослідження розробок вітчизняних науковців [94; 114] надало можливість виокремити такі ризики для економічної безпеки підприємництва: монополізація економіки, штучні обмеження доступу до державних ресурсів, порушення прав власності, збільшення витрат при здійсненні легітимної діяльності, зростання обсягів економічного шахрайства та кількості «фіктивних» банкрутств і псевдо-підприємств.

Погоджуємось с твердженням Б.С. Дуб, що формування дієвої системи економічної безпеки підприємництва є запорукою сталого розвитку національної економіки, окремих її складових, у тому числі суб'єктів господарювання [38, с. 6]. Таким чином, відзначаємо ключовий характер формування та структуризації системи ЕБП для національної безпеки, економічної безпеки держави та її окремих елементів. У той же час, стосовно системи економічної безпеки підприємництва необхідно зазначити її дуалістичну природу, коли з однієї сторони вона включає в себе відповідні складові елементи, а з іншої – є сукупністю систем економічної безпеки бізнес-одиниць, які здійснюють фінансово-господарську діяльність у межах окремої країни.

Під системою, згідно твердження Н.В. Дупака [41], будемо розуміти сукупність взаємопов'язаних елементів. Спираючись на наведене та визначення терміну «економічна безпека підприємництва», сформулюємо термін «система економічної безпеки підприємництва». «Система економічної безпеки підприємництва – це сукупність взаємопов'язаних елементів, яка визначає рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності в межах певної національної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що породжують ймовірність нанесення їм збитків або недоотримання прибутків (доходів)». Спираючись на наведене визначення терміну, зробимо уточнення - під зовнішніми та внутрішніми чинниками негативного впливу будемо розуміти небезпеки, загрози, ризики, які були наведені вище.

Окремо зазначаємо, що функціонування системи економічної безпеки підприємництва (СЕБП) направлено на досягнення зазначеної мети ЕБП в межах управлінських впливів відповідних суб'єктів на об'єкти економічної безпеки підприємництва з врахуванням впливу визначених небезпек, загроз, ризиків (див. вище). Наведе вказує, що економічна безпека підприємництва є ключовою складовою СЕБП.

СЕБП, як і будь яка інша система має властиві їм ознаки, до яких відносимо: завершеність; відособленість по відношенню до зовнішнього середовища та наявність зв'язків з ним; цілісність; наявність відповідної структури та зв'язків між структурними елементами; цілеспрямований розвиток [137]. У той же час, розкриваючи властивості системи економічної безпеки підприємництва, необхідно виділити і характерні тільки для неї ознаки, куди відносимо: складність побудови та зв'язків між її елементами, оскільки вона включає значну кількість об'єктів та суб'єктів економічної безпеки підприємництва, а також, як зазначалось вище, всі бізнес-одиниці які функціонують у країні; відкритість, оскільки система пов'язана з національною системою економічної безпеки, з системами економічної безпеки інших країн, СЕБП окремих підприємств, і, при цьому, є можливість її збільшення за рахунок нових систем економічної безпеки на рівні окремих суб'єктів підприємницької діяльності; нелінійність, оскільки зв'язки між її складовими елементами носять переважно нелінійний характер; ймовірнісний характер, оскільки її складність та обсяги дозволяють прогнозувати розвиток СЕБП, а також досягнення мети і ключових цілей тільки з відповідною долею ймовірності, так як врахувати у прогнозі всі її складові не можливо; особливість щодо визначення та досягнення цілей формування і функціонування; багатовекторність розвитку, оскільки направлена на досягнення значної кількості цілей та завдань.

Використовуючи наукову роботу В.М. Павліченко щодо визначення основних властивостей системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання надамо характеристику системі економічної безпеки підприємництва (табл. А.1, додаток А).

Система економічної безпеки підприємництва повинна виконувати ряд функцій, а саме: забезпечення визначеного рівня захисту бізнес-одиниць, що функціонують у державі; формування конкурентоспроможності національної економіки, суб'єктів господарювання, продукції (робіт, послуг); стимулювання розвитку економічної системи країни; формування

ефективних систем економічної безпеки окремих підприємств; розвиток та стимулювання підприємництва у державі та окремих її регіонах; підвищення ефективності функціонування державних інститутів та місцевих органів самоврядування.

При формуванні та структуризації системи економічної безпеки підприємництва необхідно спиратись на ряд принципів, які більш доцільно подавати групуючи за відповідними напрямками (рис. 1.5).

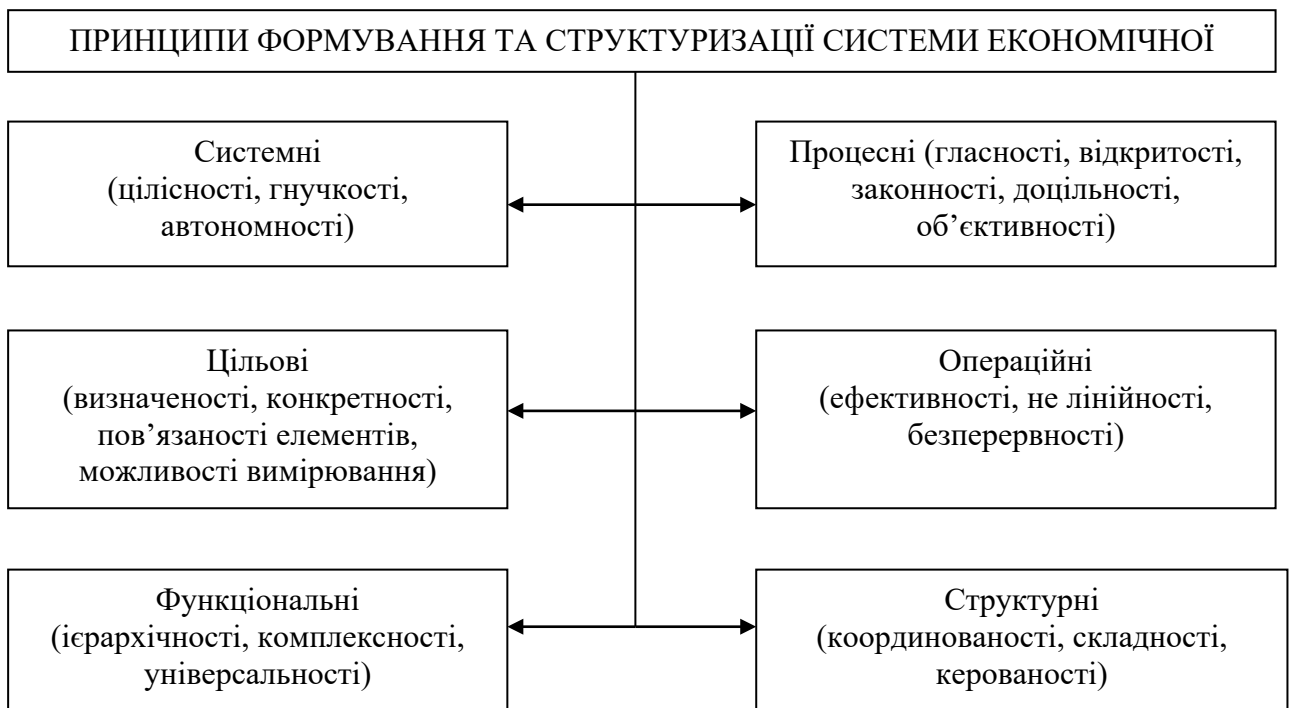

Рис. 1.5. Принципи формування та структуризації системи економічної безпеки підприємництва*

*Складено автором на основі джерел:[12]

Враховуючи наведене вище (див. табл. А.1, додаток А), де СЕБП визнана складною системою, визначимо її структурні елементи та надамо їм характеристику. Зазначимо, що для структуризації системи економічної безпеки підприємництва використаємо роботи О.В. Лютої та Н.Г.Пігуль [100], Б.С. Дуб [38], а також О.В. Карпенко [74]. Тоді можемо виділити такі складові СЕБП:

1. Нормативно-правова, яка дозволяє забезпечувати захист та економічний розвиток суб'єктів господарювання в межах діючих законодавчих актів та нормативних документів. Формують нормативно-правову складову системи економічної безпеки підприємництва переважно державні інститути та місцеві органи самоврядування.

2. Екологічна, що формує норми та нормативи, які направлені на захист навколишнього середовища, а також здоров'я населення країни. Вона регламентує правила, яких повинні дотримуватись суб'єкти господарювання у сфері екології, а також визначає інструменти стимулювання їх дотримання (податки, штрафи, адміністративна відповідальність власників та менеджерів підприємств, кримінальна відповідальність власників та менеджерів підприємств).

3. Інформаційна складова – це система інформаційного забезпечення, яка сформована в країні для підтримки управлінських рішень суб'єктів економічної безпеки підприємництва (див. вище), що включає: масиви інформації, програмні засоби їх обробки, підготовлені кадри, інструменти отримання та розповсюдження інформації, правові та інші обмеження на отримання і розповсюдження інформації, системи інформаційного забезпечення на рівні держави, регіонів, окремих суб'єктів підприємницької діяльності.

4. Техніко-технологічна, яка включає сукупність технічних засобів та технологій, що використовуються у підприємницькому середовищі країни, а також суб'єктів, інструментів та норм, які формують та регламентують цю сукупність у державі на національному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі в межах функціонування окремих бізнес-одиниць.

5. Фінансова складова, що включає у себе фінансові ресурси, механізми їх накопичення, розподілу та перерозподілу у межах функціонування суб'єктів підприємницької діяльності в країні, також сюди відносимо норми, методики, кадри, відповідні суб'єкти інфраструктури, інструменти,

технології та обладнання, які забезпечують накопичення, розподіл та перерозподіл грошових коштів на національному, регіональному, місцевому рівнях, у тому числі в межах функціонування окремих підприємств.

6. Кадрова складова, яка торкається сукупності підготовлених кадрів, системи підготовки кадрів у країні, державної політики стосовно підготовки персоналу, зусиль суб'єктів господарювання у напрямку підготовки та перепідготовки кадрів, національної системи боротьби з безробіттям, відповідних національних стратегій у галузі підготовки та перепідготовки кадрів у державі.

7. Інноваційно-інтелектуальна складова, що включає у себе: рівень розвитку інновацій в країні; інноваційну активність держави, місцевих органів влади та бізнес-одиниць щодо розробки та впровадження інновацій; фінансування інновацій; інструменти стимулювання збільшення інтелектуального потенціалу країни та його реалізації на державному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі в межах функціонування окремих суб'єктів господарювання.

8. Силова складова, що торкається побудови, структури та ефективності діяльності державних силових структур щодо захисту суб'єктів підприємницької діяльності, а також розвитку силового блоку у організаційній структурі національних виробників.

9. Ресурсна складова включає у себе обсяги, вартість, легкість доступу, а також диверсифікацію різноманітних ресурсів на державному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі в межах функціонування окремих суб'єктів господарювання.

10. Соціальна складова торкається рівня соціального захисту працівників бізнес-одиниць, державного контролю за побудовою і функціонування системи соціального захисту на підприємствах, інструментів державного впливу на суб'єкти господарювання щодо забезпечення належного соціального захисту їх працівників, розвитку та ролі профспілок у країні.

11. Ринкова складова, що включає структуру національних ринків, рівень їх розвитку, інфраструктуру, нормативно-правове забезпечення функціонування складових елементів та ринків безпосередньо, інструменти регулювання діяльності на ринках.

12. Зовнішньоторговельна складова, яка торкається функціонування суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють фінансово-господарську діяльність у межах окремої країни на ринках інших країн, міжнародних та глобальному ринках (збут продукції (робіт, послуг); закупівля сировини (матеріалів, комплектуючих, напівфабрикатів); залучення фінансових ресурсів та персоналу; закупівля інноваційних розробок, обладнання, техніки, технологій).

13. Державне регулювання розвитку відповідних інститутів є ключовою складовою системи економічної безпеки підприємництва, що визначає її ефективність та результативність. Враховуючи складність та багатогранність проблеми, вважаємо доречним дослідити її в межах окремого підрозділу наукової роботи.

Розкриваючи сутність та складові системи економічної безпеки підприємництва необхідно охарактеризувати економічну безпеку та систему економічної безпеки на окремому підприємстві, оскільки вони, як було відзначено вище, є одними з головних складових СЕБП. Економічна безпека підприємництва трактується як економічна безпека підприємства, або СЕБП розкривається як система економічної безпеки окремого підприємства.

Вивчення проблематики побудови системи економічної безпеки підприємств досліджується у багатьох працях сучасних науковців. Різні аспекти теоретичного обґрунтування змісту економічної безпеки підприємств, розглядали вчені інших країн, серед яких зокрема: В.В. Белокуров, О.А. Грунін, Є.А. Олейнікова, О.В. Разіна, В.Л. Тамбольцев, В.І. Ярочкін та інші. Серед вітчизняних вчених-економістів, окремі питання дослідження економічної безпеки підприємства розглядали: О.М. Бандурко, П.Й. Бернацький, І.О. Губарєва, З.С. Варналій, Т.Г. Васильців, К.С. Горячева,

В.М. Гесць, Н.Ю. Гічова, М.І. Камлик, М.О. Кизим, І.С. Керницький, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, І.І. Мазур, О.Ф. Новикова, Л.О. Омелянович, В.Л. Ортинський, С.В. Філіппова, М.В. Фоміна, Л.Г. Шемаєва та інші.

Звертає на себе увагу те, що в науковій літературі, попри надзвичайно велику кількість визначень, на сьогодні єдиний підхід до трактування терміну «економічна безпека підприємства». Це свідчить про надзвичайно широкий зміст терміну і можливість його різнобічного трактування, виходячи з сутності, об'єкту чи цілей дослідження. Враховуючи наведене проведемо систематизацію підходів науковців до визначення поняття «економічна безпека підприємства» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства»*

Автори	Мета, що досягається відповідно до визначення						Об'єкти впливу відповідно до визначення		
	Стабільне функціонування та розвиток підприємства	Вживання підприємства	Досягнення поставлених цілей	Забезпечення здатності до відтворення	Здатність протистояти негативному впливу		Загрози	Інтереси	Діючі чи/та можливі збитки
Стан ефективного використання ресурсів									
З.С. Варналій [16]	+						+		
О.А. Грунін [27]			+				+		
Т.Б. Кузенко [93]	+	+					+		
С.Н. Ільяшенко [65]	+	+					+		
Стан економічного потенціалу									
А.В. Кірієнко [79]									+
В.Л. Ортинський [42]				+			+		
Стан захищеності діяльності підприємства									
Д. Ковальов, Т. Сухорукова [81]					+		+		
Д. Ковальов, І. Плєтнікова [82]					+		+		
Стан захищеності інтересів									
В. Шликов [198]							+	+	
Енциклопедія економічної безпеки під ред. С.В. Мочерного [44]			+				+	+	
Стан виробничої системи									
В. Тамбовцев [182]			+				+		
Ю. Лисенко та С. Міщенко [99]	+						+		

*Систематизовано автором.

Спираючись на наведену систематизацію підходів та враховуючи наведені визначення термінів «економічна безпека» та «економічна безпека підприємництва» можемо сформулювати таке визначення терміну «економічна безпека підприємства»: «Економічна безпека підприємства – це рівень захищеності окремого суб'єкта підприємницької діяльності, який є складовою певної національної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що породжують ймовірність нанесення йому збитків або недоотримання прибутків (доходів)».

Звідси, система економічної безпеки підприємства – це сукупність взаємопов'язаних елементів, яка визначає рівень захищеності суб'єкта підприємницької діяльності в межах певної національної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що породжують ймовірність нанесення йому збитків або недоотримання прибутків (доходів).

Підсумовуючи проведені дослідження відмічаємо, що на основі дослідження теоретичних підходів до формування системи економічної безпеки підприємництва була визначена сутність, досліджено категорійний апарат та структуру СЕБП в країні. Наголошуємо на важливості державного регулювання інституціональних змін у контексті формування і функціонування системи економічної безпеки підприємництва у державі.

1.2. Державне регулювання інституціональних змін як детермінанта системи економічної безпеки підприємництва

Забезпечення економічної безпеки має власні характерні риси на кожному окремому рівні, в тому числі, підприємницькому. При цьому, у межах забезпечення економічної безпеки підприємництва головним є узгодження основних інтересів між різними економічними суб'єктами, базову роль серед яких, насамперед, відіграють суб'єкти господарювання та держава.

Держава, в особі органів управління, виступає економічним суб'єктом, який наділений найбільш широкими повноваженнями, а тому, має ключовий вплив на систему економічної безпеки підприємництва. Будучі по суті головною детермінантою, органи державної влади спроможні створювати як позитивні, так і негативні умови для розвитку підприємництва, формуючи нормативно-правове поле та забезпечуючи його реалізацію на практиці [51]. Підтримуємо точку зору Л.Д. Оліфіренко, що головною загрозою для національної економіки та СЕБП є неефективне державне регулювання та механізми взаємодії держави і підприємців, тобто неефективні інститути та інституціональні зміни [126].

За таких умов головним аспектом підвищення результативності функціонування як національної економіки, так і системи економічної безпеки підприємництва в країні є належне регулювання державою інституціональних змін. У цьому контексті погоджуємось з твердженням Т. Веблена, що розвиток економіки – це результат зміни інститутів [20].

Таким чином, можемо зазначити, що трансформаційні процеси в економіці держави супроводжуються зміною її інститутів, і саме цей аспект є одним з головних при побудові ефективної національної економічної системи. Закордонний досвід також вказує на визначальну роль державного регулювання інституціональних змін в рамках трансформації економіки країни [210; 218].

Дослідження наукових розробок закордонних та вітчизняних вчених дозволило виявити ряд напрямів наукових розвідок, які присвячені вирішенню низки проблем, які стосуються: визначення сутності наукової категорії «інститут» та її характеристик (О.М. Алимов, Т. Веблен, В. Зотов, Дж. Коммонс, Д. Норт, О.С. Саєнко, В.М. Трегобчук та ін.); розкриття сутності державного управління (регулювання) та його механізмів (Г.В. Атаманчук, О.А. Машкова, Н.Р. Нижник, О.М. Чечель та ін.); визначення та надання теоретичної характеристики інституціональним змінам, що відбуваються, насамперед, в економіці країни (О.Н. Головінов,

Ю.В. Кіндзерський, О.В. Носов, Я. Тінберген та ін.); оцінки взаємозв'язку між трансформацією національної економіки та інституціональними змінами в країні (Д.В. Вітер, Т.В. Гайдай, К.С. Івакіна, І.Й. Малий, В.В. Сибірцев, О.Г. Чубарь та ін.); ролі держави у регулюванні інституціональних змін в національній економіці (О.М. Заскаліна, А.О. Обозна, Л.Д. Оліфіренко, М.М. Прокопенко та ін.).

Відмічаючи значний науковий доробок в рамках вирішення теоретичних і практичних проблем дослідження державного регулювання інституціональних змін в умовах суттєвих трансформаційних перетворень національних економічних систем, у тому числі економіки України, зазначаємо необхідність більш детального розкриття сутності, особливостей та складових такого регулювання у контексті забезпечення економічної безпеки на рівні підприємництва в країні.

Характеризуючи будь-яку національну економіку, відзначаємо її базування на відповідних інститутах, які постійно змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників або суб'єктів управлінських впливів, головним з яких є державне регулювання [51]. При цьому, відзначаємо наявність наукової дискусії навколо визначення терміну «інститут». Дослідження наукових розробок дозволяє виділити два головні підходи до трактування поняття: обмежений, коли інститути представляються у вигляді відповідних (формалізованих) суспільних органів (державна, місцеві органи влади, судова система та ін.), або встановлених норм (юридичні, економічні, соціальні та ін.) [123; 216]; розширений, коли інститути визначаються у вигляді будь-яких правил та норм поведінки людей, що регламентують зв'язки між ними у процесі їх взаємодії у межах суспільства [23; 45; 123; 196]. Враховуючи наведене, можемо надати таке визначення терміну: Інститут – це сукупність формальних і неформальних правил та норм, що регламентують діяльність окремих індивідів і їх груп у певних економічних, соціальних та політичних умовах.

Виходячи з визначення терміну та враховуючи наукове дослідження Д. Норта можемо виділити: формальні (регламентовані) інститути, до яких відносимо політичні, економічні, соціальні інститути; неформальні (не регламентовані) інститути, до яких відносимо норми поведінки, культурні традиції, ідеологію, суспільну мораль [40, с. 42].

Використовуючи наукову роботу О.С. Саєнка [166, с. 114], можемо стверджувати про наявність ефективних та неефективних інститутів. Таким чином, інституціональні зміни породжуються наявністю неефективних інститутів і направлені на їх заміну. При цьому, ефективний інститут генерує значно більшу вигоду для країни, суспільства, національної економіки, відповідних груп громадян або окремих індивідів ніж витрати, які потрібні на його утворення та утримання.

Сукупність інститутів у межах держави утворює інституціональне середовище, одним з головних завдань якого є оптимізація трансакційних витрат. Наявність неефективних інститутів породжує недосконале інституціональне середовище, що у свою чергу формує надмірну кількість інститутів посередництва, які збільшують трансакційні витрати всіх учасників національної економічної системи, і, в першу чергу, бізнес-одиниць. Така ситуація зменшує ефективність та результативність функціонування держави в цілому, національної економіки, підприємництва в країні та окремих його складових (підприємств). При цьому, під трансакційними витратами, враховуючи точку зору Р. Коуза [202, с. 41], будемо розуміти витрати, пов'язані з укладанням угод, захистом власності та місця на ринку.

Відзначаємо, що державне регулювання направлене на зміну неефективних інститутів покликане зменшити рівень трансакційних витрат суб'єктів економіки, однак, якщо таке регулювання є неефективним, розміри трансакційних витрат зростають. Наведе є ще одним доказом ключового значення державного регулювання інституціональних змін для національної безпеки, економічної безпеки країни, економічної безпеки підприємництва та

окремих підприємств. Таким чином, можемо зазначити, що таке регулювання виступає однією з ключових детермінант системи економічної безпеки підприємництва в будь-якій країні.

Окрім інститутів та інституціонального середовища в державі виділяють також інституціональну систему, яка формується під впливом компромісів між відповідними суб'єктами економічних відносин в національній економіці та направлені на підвищення її ефективності та добробуту громадян країни. Відмічаємо наявність відмінностей між інституціональним середовищем та інституціональною системою, оскільки на відміну від інституціонального середовища, яке є простою сукупністю інститутів, інституціональна система характеризується наявністю відповідної структури та зв'язків між її складовими, а також чіткою метою функціонування, а саме: підвищення ефективності функціонування національної економіки та її складових, у тому числі підприємництва шляхом зменшення небезпек, загроз, ризиків.

При цьому, головним критерієм функціонування національної інституціональної системи є її ефективність [166]. Ефективна інституціональна система – це сукупність відповідних інститутів, яка забезпечує довгострокове економічне зростання країни та підвищення добробуту її громадян.

Підсумовуючи наведене та спираючись на проведені наукові розробки [66; 143; 145; 172] можемо виділити умови настання інституціональних змін: наявність економічної кризи або стагнації національної економіки; зниження добробуту значної частини громадян країни; витрати на утворення та функціонування інститутів більше ніж вигода від їх діяльності; необхідність досягнення нових компромісів між відповідними суб'єктами економічних відносин під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. У цьому контексті цікавою є точка зору М. Олсона [127], який відзначав, що стимулами для зміни інституціонального устрою країни, тобто для інституціональних змін є зовнішня агресія, у тому числі військова або революційні події у суспільстві.

На думку науковця, саме такі умови дозволять трансформувати країну після кризового розвитку, змінити неефективні та не гнучкі інститути, що виступають ключовими чинниками, які стримують прогрес у суспільстві, національній економіці та її складових елементах, у тому числі підприємницькій сфері.

Таким чином, інституціональні зміни – це кількісна та якісна трансформація окремих інститутів або інституціональної системи країни в цілому, що базується на критерії ефективності.

Підтримуємо твердження О.М. Заскаліної, що саме держава є одним з головних генераторів інституціональних змін [61, с. 5]. Завдяки регулюванню, уряд та інші державні інституції намагаються підвищити ефективність як окремих інститутів, так і інституціональної системи країни в цілому. У цьому контексті потребує дослідження термін «державне регулювання» та особливості державного регулювання інституціональних змін.

Відзначаємо наявність значної кількості наукових робіт з проблематики державного регулювання, куди відносимо роботи: Х. Амстронга, Б. Біренберга, К.М. Бліщука, М.Г. Ісакова, Дж. М. Кейнса, О.М. Непомнящего, В.А. Палехова, Ф. Перру, Д. Сакса, А. Сміта, Р. Солоу, Дж. Стігліца, Г.С. Третьяк, А. Хіршмана, А.А. Чухно, Й. Шумпетера та інших.

Наголошуємо, що розкриваючи сутність державного регулювання необхідно надати визначення терміну «регулювання». Підтримуємо точку зору О.Ю. Гаркуші [24], що регулювання – це встановлення за допомогою відповідних управлінських впливів певної структури і вектор розвитку суспільної системи.

Щодо визначення сутності терміну «державне регулювання», то, враховуючи значну кількість наукових розробок у цьому науковому напрямі, можемо вказувати на наявність наукової дискусії, яка породжує різні підходи до трактування поняття (табл. 1.2).

Підходи науковців до визначення сутності терміну «державне регулювання»*

Автори	Підхід до трактування терміну
С.В. Мочерний [118]	Державне регулювання представлене як комплекс форм та методів впливу державних владних інститутів на виробничі відносини в країні.
Л.І. Дідківська, Л.С. Головка [34]	Державне регулювання представляється як вплив на соціальну систему країни.
Д.М. Стеченко [180]	Державне регулювання визначається через вплив на відтворювальні процеси в економічній системі в межах досягнення суб'єктами такої системи загальнодержавних цілей.
А.Г. Савченко [106]	Державне регулювання розглядається як діяльність держави з утворення передумов функціонування національного економічного механізму.
Р. Михасюк, Л.А. Швайка [113]	Державне регулювання трактується як комплекс заходів управління суб'єктами національної економічної системи для досягнення загальнодержавних цілей.
Л.Г. Ходов [191]	Державне регулювання визначається як комплекс заходів державних установ щодо пристосування соціально-економічної системи країни до умов, які постійно змінюються.
В.Ю. Улида [189]	Державне регулювання характеризується як система заходів яка використовується в межах державної політики для забезпечення національних інтересів.
О.М. Заскаліна [61] та Н. Мазій [105]	Державне регулювання визначається з точки зору встановлення та контролю державними органами обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами регулювання.
О.В. Сергійко [167]	Державне регулювання трактується як сукупність форм, методів і інструментів державного впливу на складові економічної системи країни для забезпечення потреб суспільства.
В.С. Щербина [200]	Державне регулювання розглядається як комплекс різноманітних заходів щодо реалізації державної економічної політики.

*Систематизовано автором.

Критично дослідивши наведені визначення терміну «державне регулювання» та враховуючи наведене вище трактування поняття «регулювання» вважаємо доречним надати таке визначення терміну: «Державне регулювання – це комплекс визначених складових щодо встановлення та контролю державними органами обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами регулювання в межах формування та забезпечення розвитку національної соціально-економічної системи».

Відзначаємо проблему підміни понять та неузгодженості поглядів ряду науковців щодо трактування та співвідношення термінів «державне регулювання» і «державне управління». Погоджуємось з О.В. Сергійко, який визначає термін «регулювання» більш ширшим, ніж термін «управління»,

оскільки регулювання торкається всього оточуючого середовища, у той час як управління направлено на конкретні об'єкти з цього середовища і входить до регулювання як його важлива складова [167]. Звідси, у подальшому, в межах наукового дослідження, будемо виходити з припущення, що державне регулювання та державне управління не тотожні і державне управління є складовою державного регулювання.

Поєднавши наведені вище терміни «інституціональні зміни» та «державне регулювання» отримаємо: «Державне регулювання інституціональних змін – це комплекс визначених складових щодо встановлення та контролю державними органами обмежень на свободу вибору рішень суб'єктами регулювання в межах формування та забезпечення розвитку національної соціально-економічної системи, які відбуваються у процесі трансформування відповідних інститутів».

Зазначимо, що між системою економічної безпеки підприємництва та ефективністю державного регулювання інституціональних змін є глибокий взаємозв'язок. Погоджуємось з твердженням Т.Г. Васильціва [18], що саме ефективність регулювання державою трансформації відповідних інститутів визначає рівень СЕБП у країні та є її базисом. При цьому, ефективність державного регулювання інституціональних змін, а звідси, і ефективність та результативність системи економічної безпеки підприємництва в країні, залежать від правильного вибору складових зазначеного вище комплексу такого регулювання (рис. 1.6).

Серед ключових передумов державного регулювання інституціональних змін, враховуючи наукові розробки В.І. Рибчака [161] та Н.Г. Клименко [80], необхідно виділити: забезпечення національної безпеки, економічної, екологічної, інформаційної безпеки країни, а також економічної безпеки підприємництва; формування сприятливого конкурентного середовища у державі та усунення проблем щодо недосконалості інститутів конкуренції; забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності національної економіки, окремих її галузей, національних виробників, а

також продукції на світовому, міжнародному, національному, регіональному та місцевому рівнях; формування ефективної соціально-економічної системи держави з акцентом на максимальний соціальний захист громадян країни та максимізацію можливостей для них реалізувати власний потенціал; боротьбу з економічною нестабільністю; максимальне зменшення інформаційної асиметрії у взаємодії суб'єктів економіки між собою.

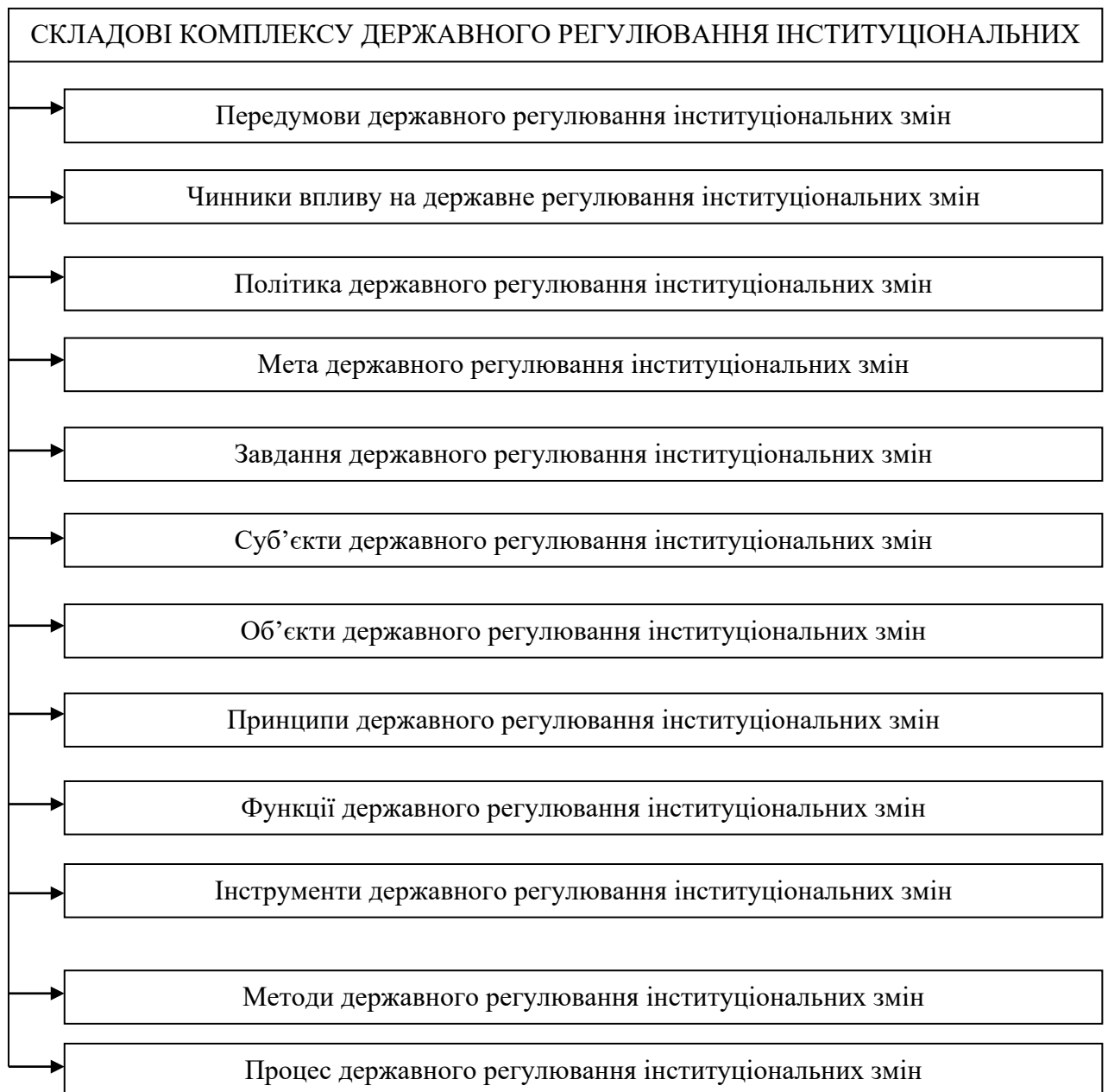

Рис. 1.6. Складові комплексу державного регулювання інституціональних змін*

*Розроблено автором.

Серед чинників впливу на державне регулювання інституціональних змін можемо виділити:

1. Зовнішні по відношенню до соціально-економічної системи країни, куди відносимо: розвиток світових та міжнародних інститутів; регулювання соціально-економічної системи країни на рівні міжнародних організацій; вплив інших держав на соціально-економічну систему країни; розвиток та стан світової економіки; розвиток та стан економік країн – провідних партнерів держави у зовнішньоторговельних відносинах; наявність революційних ситуацій в світі та країнах – стратегічних партнерах держави; світові тенденції щодо формування системи соціального захисту населення.

2. Внутрішні по відношенню до соціально-економічної системи країни, куди відносимо: рівень ефективності державних владних інститутів; розвиток регіонального самоврядування; розвиток та стан економіки; рівень розвитку політичної системи країни; якість законодавчо-нормативного забезпечення функціонування елементів соціально-економічної системи країни; наявність революційної ситуації або зовнішньої агресії; рівень розвитку освіти; культурні традиції; норми поведінки; національну ідеологію; ефективність та результативність розробки і досягнення стратегії розвитку країни.

Державні органи влади можуть вибрати три типи політики інституціональних змін: впливу на інституціональну систему (активний, пасивний); мінімізації трансакційних витрат; адаптації інституціональної системи (формалізації відносин в межах законів, компенсації «ринкових відмов», виправлення інституціональних «пасток») [125]. Кожен тип та вид політики інституціональних змін має свої позитивні та негативні сторони (табл. Б.1, додаток Б).

Неефективний тип (вид) обраної політики регулювання інституціональних змін є ключовим дестабілізуючим чинником впливу на систему економічної безпеки підприємництва. Державні владні інститути разом з місцевими органами самоврядування, спираючись на оцінку інституціонального середовища та інституціональної системи країни, а також

враховуючи стратегічні орієнтири розвитку держави, стан її соціально-економічної системи, комплекс ключових національних проблем, повинні обрати найбільш ефективних тип та вид політики інституціональних змін і забезпечити його результативне використання. Зазначаємо, що проблемами при виборі відповідного типу і виду політики зміни інститутів в країні є: політичні та економічні інтереси групи осіб, що розробляють та реалізують національну стратегію розвитку держави; лобіювання інтересів певних груп політичних та економічних суб'єктів; високий рівень корупції; значний обсяг тіньової економіки; криміналізація відносин між політиками та власниками суб'єктів підприємницької діяльності; низька активність громадян країни; наявність значних розмірів асиметрії інформації у соціально-економічній системі країни.

В межах регулювання державними органами влади зміни інститутів важливе значення має мета такого регулювання. Відзначаємо наявність дискусії серед науковців щодо визначення мети державного регулювання інституціональних змін.

Так, В.Ю. Улида в межах власного дослідження системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності наголошує на наявності великої кількості цілей, не виділяючи при цьому головну мету регулювання державою відповідних інститутів та її змін [189].

О.Б. Тарнавська вказує на необхідність забезпечення сталого розвитку національної економіки та підвищення рівня життя населення країни у процесі регулювання державою змін відповідних інститутів у державі [189].

Г.С. Третьак та К.М. Бліщук наголошують на ключовому значення забезпечення відповідних умов життєдіяльності суб'єктів національної соціально-економічної систему в межах державного регулювання інституціональних змін [187].

О.О. Кахович, Е.А. Кахович, Р.С. Южека акцентують увагу на сукупності цілей державного регулювання, у тому числі змін наявних

інститутів у країні, надаючи при цьому перевагу цілям у сфері національної економіки [76].

І.Р. Михасюк та Л.А. Швайка зазначають, що метою державного регулювання у контексті інституціональних змін є соціально-економічний розвиток держави [113].

Враховуючи наведені наукові роботи вітчизняних вчених та спираючись на визначення терміну «державне регулювання інституціональних змін» (див. вище) можемо сформулювати мету зазначеного регулювання. Звідси, метою державного регулювання інституціональних змін є формування та забезпечення розвитку національної соціально-економічної системи в межах трансформування відповідних національних інститутів.

Досягнення наведеної мети вимагає визначення та виконання ряду завдань цього виду регулювання на державному рівні. Досліджуючи завдання державного регулювання інституціональних змін відзначаємо не значну кількість наукових робіт, що розглядають таку проблематику. Більшість науковців досліджують завдання державного регулювання інституціональних змін через призму характеристики завдань державного регулювання соціально-економічної системи країни, що потребує уточнення (рис. 1.7).

Характеризуючи суб'єктів державного регулювання інституціональних змін, не погоджуємось з тими науковцями [189], які визначають перелік таких суб'єктів досить широко, включаючи до їх складу міжнародні організації, комерційні та некомерційні підприємства, або вченими, які відносять до суб'єктів такого виду регулювання тільки державу [86], не розшифровуючи її складові. Вважаємо, що до суб'єктів державного регулювання інституціональних змін, враховуючи саме регулювання таких змін державними інститутами та зростання ролі місцевих органів самоврядування у економіках провідних країн світу, можемо віднести: державні владні інститути, які мають повноваження по регулюванню зміни

відповідних національних інститутів; місцеві органи самоврядування, які регулюють зміни у регіональних та місцевих інститутах і мають значний вплив на регулювання національних інститутів.

Рис. 1.7. Завдання державного регулювання інституціональних змін*

*Розроблено автором.

Щодо об'єктів державного регулювання інституціональних змін, то до них відносимо: формальні інститути (економічна система, політичний устрій, система соціального захисту, військова сфера, сукупність суб'єктів підприємницької діяльності, судова система, система захисту навколишнього середовища, система зовнішніх зв'язків держави); неформальні інститути (рівень культури, якість взаємовідносин між суб'єктами соціально-економічної системи країни, норми та рівень виховання населення країни, ідеологія, суспільна мораль, відношення до державних органів влади, рівень сприйняття корупції, відношення до навколишнього середовища).

Спираючись на роботи О.Б. Тарнавської [183] та Н.П. Резнік і В.В. Печерського [160] наведемо принципи державного регулювання

інституціональних змін, до яких відносимо: забезпечення національних інтересів; комплексність у поєднанні ринкових та адміністративних методів державного регулювання; стимулювання інноваційного розвитку економіки; забезпечення національної, економічної безпеки та економічної безпеки підприємництва; системність у використанні відповідних механізмів розвитку національної економіки; паритетність у взаємовідносинах з іншими країнами світу; забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, виробників, продукції (робіт, послуг); врахування національних, регіональних та місцевих умов; помірний протекціонізм; забезпечення еквівалентності обміну у соціально-економічній системі країни.

Доповнивши наукові дослідження Н.Г. Клименко та О.В. Сергійко наведемо перелік функцій державного регулювання інституціональних змін і надамо їм характеристику (рис. 1.8). Відзначаємо, що наведені функції регулювання державними органами влади змін у інституціональній системі країни дещо походять на загальні функції державного регулювання соціально-економічної системи країни, однак мають направилення саме на розвиток і трансформацію національних інститутів (формальних та неформальних).

Окремо необхідно відмітити, що наведені функції державного регулювання інституціональних змін реалізуються як на рівні державних владних інститутів для формування інституціонального середовища та інституціональної системи окремої країни, так і на рівні місцевих органів самоврядування для формування інституціонального середовища та системи інститутів окремих регіонів або місцевих громад. Зазначаємо, що регіональні та місцеві органи влади частково виконують функції державного регулювання інституціональних змін на національному рівні, однак виконання цими владними інститутами таких функцій залежить від рівня децентралізації влади у країні (рівня свободи місцевих органів влади) та ефективності побудови і організації системи державного управління.

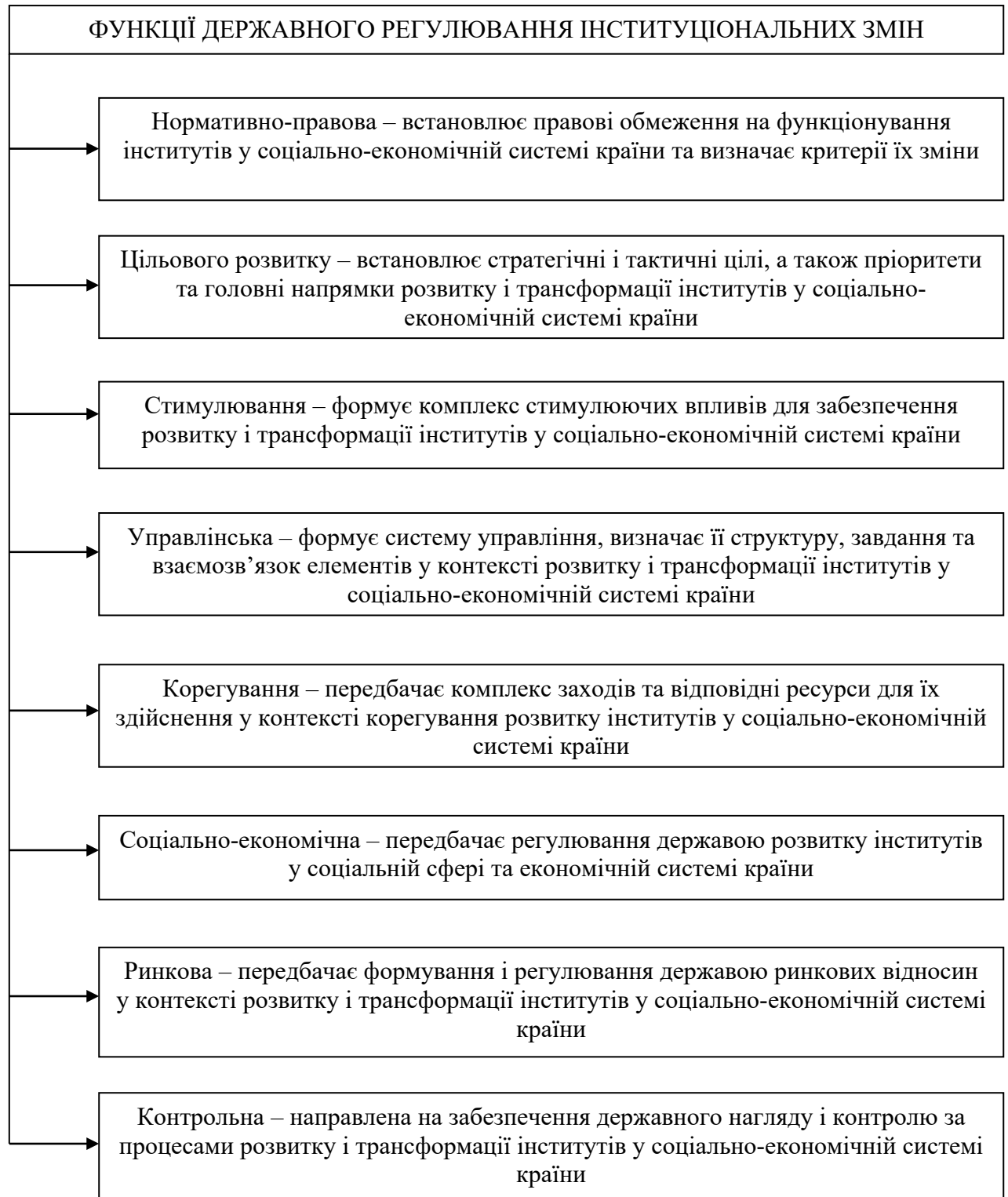

Рис. 1.8. Функції державного регулювання інституціональних змін*

* Складено автором на основі джерел: [80;167]

Взявши за основу наукову розробку Г.Ю. Штерн та І.Г. Федосєєнко[199] можемо виділити такі групи інструментів державного регулювання інституціональних змін на національному рівні:

1. Законодавчо-нормативні: закони; нормативні акти; методики оцінки, що закріплені на державному та регіональному рівнях; стратегії розвитку країни, окремих регіонів та територій; міждержавні угоди; угоди щодо членства країни у міжнародних організаціях.

2. Бюджетні: бюджетне фінансування; дотації; субсидії; компенсації; державна фінансова підтримка; державні інвестиції; пільгове страхування; державні закупівлі.

3. Цінові: гарантовані ціни; фінансові інтервенції; цільові ціни; контрольовані ціни; захищені ціни; ціновий протекціонізм.

4. Фіскальні: спрощена система оподаткування; пільгові режими оподаткування; компенсація податкових платежів; відстрочка податкових платежів; реструктуризація або списання податкового боргу (часткове, повне); звільнення від сплати податкових платежів (часткове, повне).

5. Кредитні: пільгове кредитування (строки, відсотки, інші умови); часткове погашення кредитів або відсотків по ним; кредитна підтримка соціально та економічно значущих проектів; державні гарантії за кредитами.

6. Зовнішньоторговельні: інформаційне та консультативне супроводження національних виробників; протекціонізм; кредитна підтримка експортерів; розвиток торгівельних відносин з іншими країнами світу; регулювання імпорту; антидемпінгові розслідування; захист національних експортерів на ринках інших країн світу.

7. Забезпечення доходів (прибутку): антимонопольне регулювання діяльності підприємств; формування та контроль за розмірами мінімальної оплати праці; захист найманих працівників; контроль за встановленням торгівельних надбавок; зменшення податкового і тарифного тиску на доходи (прибутки) місцевих органів самоврядування, суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств.

8. Науково-дослідні: фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; державна підтримка розробки і впровадження інновацій; формування та фінансування наукової сфери країни, особливо фундаментальних досліджень; забезпечення інтеграції державних наукових інститутів, розробників інновацій та комерційних організацій; інформаційна підтримка науково-дослідної діяльності на національному і регіональному рівнях.

9. Освітні: формування та фінансування національної системи освіти; фінансова та інші види підтримки підготовки молодих фахівців; формування системи перепідготовки спеціалістів; залучення приватного бізнесу у сферу освіти і підготовки фахівців.

10. Соціальні: забезпечення відповідного рівня життя у країні; формування та фінансування національної системи соціального захисту; формування та фінансування національної системи пенсійного забезпечення; формування та фінансування національної системи боротьби з безробіттям; формування та фінансування національної системи допомоги при повній або частковій втраті працездатності; забезпечення відповідного рівня культурного обслуговування та можливості займатись спортом.

Методи державного регулювання інституціональних змін є ключовим елементом забезпечення ефективності і результативності національної інституціональної системи та системи економічної безпеки підприємництва в країні. Саме від правильного вибору сукупності таких методів залежить можливість досягнення стратегічних орієнтирів розвитку соціально-економічної системи держави, досягнення запланованих рівнів національної та економічної безпеки, а також економічної безпеки підприємництва. У той же час наявність помилок при виборі методів державного регулювання інституціональних змін може призвести до значних втрат національної економіки, підприємств і домашніх господарств. У цьому контексті важливим є визначити групи та підгрупи таких методів та надати їм характеристику. Відзначаємо, що методи державного регулювання

інституціональних змін мають багато спільного з методами державного регулювання соціально-економічної системи держави.

Переважає більшість вітчизняних вчених, такі як В.С. Адамовська [1], Н.Г. Клименко[80], Г.М. Колісник [86] та ряд інших, поділяє методи державного регулювання, до яких відносимо і методи державного регулювання інституціональних змін на дві великі групи, а саме:

1. Прямого впливу, за допомогою яких органи державної влади та місцевого самоврядування безпосередньо впливають на функціонування суб'єктів підприємництва через: їх реєстрацію, перереєстрацію, ліквідацію; надання дозволів, ліцензій на певні види діяльності; регламентування різних видів фінансово-господарської діяльності; оподаткування; державний контроль. Відзначаємо, що до позитивних моментів використання таких методів зі сторони держави в межах регулювання змін відповідних інститутів відносимо: швидкість реакції на негативні зміни; можливість значного впливу на інститути, що не ефективно функціонують; можливість активної допомоги суб'єктам господарювання. Серед негативних моментів використання таких методів регулювання інституціональних змін можемо відмітити: високу ймовірність помилок при їх застосуванні органами державної влади та місцевого самоуправління; залежність від політичної ситуації та рівня лобіювання інтересів певних економічних груп в країні; високий вплив корупції на ефективність їх застосування.

2. Непрямого (опосередкованого) впливу, за допомогою яких органи державної влади та місцевого самоврядування опосередковано впливають на функціонування суб'єктів підприємницької сфери держави через: формування ефективного середовища для їх розвитку і функціонування; захист від використання не ринкових інструментів впливу з боку конкурентів (демпінг, рейдерські захоплення, шахрайство та ін.); формування ефективної ринкової інфраструктури; стимулювання та заохочення до функціонування у певних сферах національної економіки. Позитивними сторонами цих методів державного регулювання інституціональних змін є: висока ефективність

застосування; наявність мінімального втручання у функціонування ринкових механізмів; значна гнучкість та адаптивність до змін навколишнього середовища. Негативними сторонами тут є: значні строки їх розробки та впровадження; необхідність використання більшої кількості ресурсів, особливо фінансових, органами державної влади та місцевого самоврядування; складність розрахунку ефекту від їх використання у національній соціально-економічній системі; висока залежність їх ефективності від розміру тіньової економіки.

До кожної з наведених груп методів державного регулювання інституціональних змін відносять певні підгрупи таких методів, що потребує надання характеристики таким підгрупам з визначенням позитивних та негативних сторін їх використання державними владними інститутами та місцевими органами влади (табл. В.1, додаток В).

Відзначаємо, що для надання порівняльної характеристики підгруп методів державного регулювання інституціональних змін, було використано наукові розробки щодо виділення груп та підгруп таких методів Н.П. Резнік та В.В. Печерського [160], а також Н.Г. Клименко [80].

В межах державного регулювання інституціональних змін одним з ключових елементів є побудова та реалізація результативного процесу такого виду державного регулювання. Використовуючи наукові розробки Д.М. Стеченко [180], І.Р. Михасюк та Л.А. Швайки [113], Я.А. Жаліло [47], Ю.Є. Ковного [83] можемо виділити такі етапи цього процесу: 1 етап – визначення проблематики та інститутів національної соціально – економічної системи, які не ефективно функціонують; 2 етап – прийняття рішення щодо зміни неефективних інститутів; 3 етап – формування мети та завдань державного регулювання інституціональних змін; 4 етап – визначення сукупності суб'єктів та об'єктів регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування змін відповідних інститутів; 5 етап – виділення комплексу чинників впливу на державне регулювання інституціональних змін; 6 етап – планування сукупності методів та інструментів регулювання

державою і місцевою владою інституціональних змін; 7 етап – розрахунок та виділення необхідного обсягу ресурсів для державне регулювання інституціональних змін; 8 етап – реалізація практичних заходів щодо державного регулювання інституціональних змін; 9 етап – оцінка ефективності державного регулювання інституціональних змін та його впливу на систему економічної безпеки підприємництва в країні.

Акцентуємо увагу на важливості всіх етапів процесу регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування змін відповідних інститутів. Однак, ключове значення у цьому процесі має останній етап його здійснення, а саме: оцінка ефективності такого виду державного регулювання. Проведення оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін та його впливу на систему економічної безпеки підприємництва в країні дозволяє підвищити результативність здійснення регулюючих впливів зі сторони державних та регіональних владних структур на: національну безпеку, економічну безпеку країни, систему економічної безпеки підприємництва, національну інституціональну систему.

Підсумовуючи проведені дослідження підтверджуємо ключове значення державного регулювання інституціональних змін для формування та функціонування системи економічної безпеки підприємництва у країні. Зазначаємо складність формування та важливість всіх складових такого виду діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, де одне з головних значень має оцінка ефективності регулюючих впливів держави на формування і трансформацію інституціональної системи країни та окремих її інститутів.

1.3. Методичні основи державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва

Враховуючи, що державне регулювання інституціональних змін, як було доведено вище, є ключовою складовою формування і функціонування

національної системи економічної безпеки підприємництва, важливим аспектом щодо підвищення ефективності такого регулювання і розвитку СЕБП є використання відповідних методик оцінки. Спираючись на наведений процес державного регулювання інституціональних змін (див. підрозділ 1.2) саме оцінка ефективності регулювання органами державної та місцевої влади змін у інституціональній системі країни дозволяє з однієї сторони підвищити результативність такого регулювання, а з іншої – забезпечити ефективність функціонування національної системи економічної безпеки підприємництва.

Зазначимо, що у офіційних документах вітчизняних владних структур відсутній термін економічна безпека підприємництва (виключенням є тільки Національна доповідь «Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні» [152]). Наведене призводить до відсутності офіційно визначеної методики оцінювання СЕБП та чинників впливу на неї, і, в першу чергу, ефективності регулювання державою інституціональних змін.

Для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні можливо використовувати «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», які затверджені наказом Міністерства економічного розвитку у 2013 році [151]. Наведена методика направлена на розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки країни на основі сто тридцяти індикаторів, які згруповані у дев'ять груп: макроекономічна, фінансова, інвестиційно-інноваційна, енергетична, соціальна, демографічна, продовольча, виробнича безпеки та безпека зовнішньоекономічної діяльності. Перевагами зазначеної методики є: можливість оцінити рівень національної економічної безпеки країни в межах одного індексу; формування легкого для розуміння цифрового індексу; широке охоплення складових оцінки; можливість робити розрахунок за кожною з дев'яти виділених сфер та робити відповідні висновки і корегуючи впливи. Однак запропонована методика має ряд недоліків, а саме: вона

дозволяє опосередковано оцінити розвиток системи економічної безпеки підприємництва в країні через інтегральний індекс та індекси виділених сфер національної економічної безпеки; в методиці відсутня безпосередня оцінка ефективності регулювання органами державної та місцевої влади інституціональних змін; є досить незрозумілим вибір дев'яти сфер оцінки, куди були віднесені соціальна, продовольча та демографічні безпеки на рівні країни; перенасичення методики індикаторами; присутність у методичних рекомендаціях констатуючих індикаторів; відсутність критичних значень індикаторів, що ускладнює оцінку [54].

До кінця 2014 року для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні можливо було використовувати методичні рекомендації «Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій», що були затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 року [150]. Наведена методика дозволяла розрахувати інтегральну рейтингову оцінку розвитку окремих регіонів України спираючись на розрахунок вісімдесят одного індикатора, які були об'єднані у наступні групи: економічний розвиток; інвестиційно-інноваційна діяльність; державні фінанси; підтримка бізнесу; споживчий ринок; населення та ринок праці; житлово-комунальне господарство; освіта і охорона здоров'я; захист прав дитини; рівень злочинності; екологія. Наведена методика мала свої переваги, а саме: врахування розвитку регіонів та їх економічної безпеки, а також впливу на їх функціонування регулювання державою інституціональних змін; широке охоплення сфер та індикаторів розвитку регіонів; чіткість у визначенні джерел отримання інформації. До недоліків методик можемо віднести: необхідність на її основі робити висновки щодо функціонування системи економічної безпеки підприємництва в країні та впливу на неї державного регулювання інституціональних змін; перевантаження методики

індикаторами; акцент тільки на кількісних аспектах оцінки, без врахування якісних сторін розвитку регіонів та країни в цілому; не можливість поєднати розраховані індикатори для оцінки розвитку країни, рівня її національної та економічної безпеки; присутність у методичних рекомендаціях констатуючих індикаторів; відсутність критичних значень індикаторів, що ускладнює оцінку.

Таким чином, дослідивши методичні рекомендації органів державної влади України, які можливо використати для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва в країні відзначаємо переважання негативних сторін щодо такої оцінки та необхідність додаткових розрахунків у контексті визначення саме ефективності регулювання органами державної і місцевої влади змін у національній інституціональній системі, а також впливу такого регулювання на СЕБП.

Відзначаємо можливість оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва на основі розробок запропонованих міжнародними організаціями, куди відносимо «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП або Human Development Index – HDI) який розраховується ООН та «Показники ефективності реформи державного управління», що пропонуються для розрахунку Всесвітнім банком (The World Bank).

ІРЛП базується на трьох групах показників, що дозволяють оцінювати очікувану тривалість життя, рівень грамотності та рівень життя населення країни. При цьому у структуру індексу входять наступні коефіцієнти: розвитку людського потенціалу; оцінки рівня здоров'я; оцінки рівня освіти; оцінки рівня доходів домашніх господарств; оцінки рівня смертності; оцінки рівня професійної освіти. Також, в межах розрахунку Індексу, оцінюють: рівень та якість контролю за органами державної влади; політичну стабільність у державі; рівень та якість боротьби з корупцією у країні; якість системи державного регулювання [211].

Не зважаючи на високу практичну цінність ІРЛП щодо оцінки розвитку людського потенціалу у країнах світу відзначаємо його недостатню придатність для якісної оцінки як державного регулювання інституціональних змін, так і системи економічної безпеки підприємництва через недостатню кількість та диференціацію показників оцінки.

«Показники ефективності реформи державного управління (The Worldwide Governance Indicators)», що розраховуються Всесвітнім банком включають у себе шість індикаторів: рівень підзвітності органів державної влади та їх впливу на соціально-економічну систему країни; рівень політичної стабільності (рівень насильства); ефективність функціонування уряду та його складових; якість регулювання соціально-економічної системи в країні; верховенство права; контроль за корупцією. Наведені індикатори за допомогою Unobserved Components Model (UCM) об'єднуються у єдиний показник, що має градацію від 0 % (найнижчий рейтинг) до 100 % (найбільший рейтинг) [222].

Відзначаємо високу придатність наведеного методичного підходу до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування системи економічної безпеки підприємництва, а також можливість порівнювати ефективність діяльності органів державної влади щодо трансформації національної інституціональної системи з ефективністю діяльності державних установ в інших країнах світу. У той же час зазначаємо недоліки наведеної методики, а саме: обмежена кількість індикаторів, що використовуються для розрахунку підсумкового показника; не можливість перевірки офіційної інформації, яка надана урядами країн, що призводить до його не повної об'єктивності; опосередкований зв'язок з регулюванням інституціональних змін органами державної влади.

Підсумовуючи критичне дослідження методичних підходів міжнародних організацій до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін в межах формування національної СЕБП відзначаємо з однієї сторони їх високу практичну цінність, а з іншої – неможливість

базувати оцінку такого виду регулювання тільки на використанні зазначених вище показників через їх недостатню інформативність та певні проблеми з об'єктивністю.

У той же час відзначаємо наявність ряду методичних підходів закордонних і вітчизняних учених до визначення ефективності регулювання державою трансформації певних інститутів у контексті забезпечення формування і розвитку СЕБП.

Шведський науковець Е. Ведунг запропонував визначати ефективність регулювання державою інституціональних змін за допомогою відповідних моделей:

- сутнісні, де відбувається оцінювання за цілями, моніторинг результатів, всебічна оцінка регулювання, оцінка якості державних послуг, оцінка рівня задоволення інтересів стейкхолдерів;
- економічні, що включають моделі продуктивності (відношення наданих державою послуг до витрат на ці послуги) та ефективності (співвідношення витрати – результат);
- професійні, куди учений відносить експертну оцінку та самооцінювання [21].

Не зважаючи на досить цікавий та ґрунтовний підхід до визначення ефективності регулювання державою інституціональних змін відзначаємо наявність ряду недоліків у розробках Е. Ведунга, а саме: не зрозумілим є аспект необхідності використання всіх моделей, або тільки певних, або однієї; у більшості, досить складна інтерпретація моделей у цифрові дані, що ускладнює оцінку; моделі досить близькі до оцінювання бізнес-одиниць (особливо економічні) і слабо враховують специфіку функціонування державних органів, особливо в Україні; необхідність доступу до значного масиву інформації, що майже неможливо отримати в умовах функціонування вітчизняних державних інституцій.

У той же час Шведське національне Бюро аудиту пропонує для визначення результативності державного регулювання, у тому числі

інституціональних змін використовувати наступні моделі: економічності, що базується на контролі за використанням ресурсів; ефективності, що спирається на співвідношення наданих послуг і ресурсів на їх продукування; результативності, що враховує досягнуті результати (витрачені засоби) і співставляє їх з поставленою метою [65].

Досліджений підхід Шведського національного Бюро аудиту є досить цікавим та має певний інтерес для дослідників і державних органів України. Однак, необхідно враховувати його певні недоліки, а саме: не зрозумілість у співвідношенні моделей; складність в отриманні цифрових даних; необхідність високої прозорості державних органів та складання ними відповідної звітності, що відсутнє в Україні.

О. Ткачова, досліджуючи ефективність державного регулювання інституціональних змін, виділяє п'ять підходів до його оцінювання:

- цільовий, що враховує співвідношення досягнутих цілей та ресурсів на їх досягнення, а також вказує на рівень досягнення поставлених цілей;
- функціональний, що базується на співставленні отриманих результатів і витрат на управлінську систему;
- композиційний – визначає рівень ефективності праці менеджерів та його вплив на результативність діяльності організації в цілому;
- множинний, що оцінює ефективність державного регулювання за допомогою узагальнюючих (інтегральних) показників;
- поведінковий, що враховує досягнення балансу інтересів всіх зацікавлених груп контрагентів у процесі регулювання державними органами трансформації відповідних інститутів [185].

Вважаємо методичний підхід визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін у процесі формування системи економічної безпеки підприємництва О. Ткачової досить ґрунтовним і таким, що має практичний інтерес, але при цьому, він має ряд недоліків, а саме: не зрозумілі критерії відбору того чи іншого підходу до визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін; підходи

описані досить поверхнево, що ускладнює їх використання на практиці; не зрозумілі обсяги та джерела отримання інформації для проведення відповідного оцінювання.

Досить цікавими, з точки зору оцінювання ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування СЕБП України є дослідження В.М. Сороко, який акцентує увагу на наступних його складових:

1. Оцінка ефективності управління і показники діяльності державних службовців.
2. Використання збалансованої системи показників (BSC) вимірювання результативності.
3. Функціональні дослідження державних органів та органів місцевого самоврядування (методика функціонального обстеження експертного типу; методика функціонального аналізу діяльності органів влади з урахуванням доцільності надання ними послуг; методика нормативного обстеження органів виконавчої влади; модель функціонального аналізу органів державної влади і синтезу ефективної структурної організації).
4. Моніторинг діяльності органів влади та їх апаратів.
5. Моніторинг якості реформ у сфері державного управління [174].

Відзначаючи ґрунтовність наукових розробок В.М. Сороко, вважаємо, що вони мають ряд недоліків, а саме: складність проведення оцінювання; значні витрати ресурсів при використанні на практиці запропонованого вченим методичного підходу; складність в отриманні інформації для проведення дослідження.

Л.Д. Оліфіренко пропонує розраховувати єдиний показник економічної ефективності державного регулювання інституціональних змін, що базується на бальній оцінці та інтегральний показник ефективності такого регулювання [125].

Незважаючи на відносну простоту та низьку вартість використання на практиці запропонованого Л.Д. Оліфіренко методу, відзначаємо його

недоліки: проблема визначення ваги складових бального показника; суб'єктивізм у розрахунку балів; складність розрахунку очікуваного ефекту від зміни того або іншого інституту та витрат на такі зміни; складність інтерпретації отриманих результатів.

С.В. Бестужева [11] у власному науковому дослідженні акцентує увагу на побудові багатофакторної моделі державного впливу на міжнародну економічну діяльність підприємств на основі лінійної функції у яку в якості незалежних факторів функції входять такі показники: зміни курсу національної валюти; показник інфляції у країні; частка державного фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; рівень податку на прибуток.

Відзначаємо низьку складність використання запропонованої моделі на практиці та можливість автоматизації розрахунків за допомогою такої моделі з використанням Microsoft Excel, що свідчить про низьку вартість виконання розрахунків. У той же час відзначаємо, що модель направлена на оцінку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) країни і має опосередковане відношення до оцінки ефективності регулювання органами державної та місцевої влади інституціональних змін та впливу таких змін на систему економічної безпеки підприємництва. Окремо наголошуємо на таких недоліках запропонованої моделі: побудова спирається тільки на дослідження експортної діяльності машинобудівних підприємств України, що є не досить коректним для всієї сфери ЗЕД країни; є не зрозумілим та не доведеним використання саме лінійної функції побудови моделі; викликає питання вибір складових моделі; модель орієнтована тільки на кількісні показники; відсутні критичні значення або критерії оцінки отриманого за допомогою моделі підсумкового показника, що ускладнює оцінку.

Т.В. Покотило пропонує досліджувати ефективність державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва на базі методики оцінки ефективності регулювання органами державної влади інвестиційних процесів

на регіональному рівні. При цьому оцінку пропонується базувати на розрахунку інтегрального індексу, який включає групові інтегральні індекси за наступними напрямками: ефективність використання регіональних ресурсів (8 показників); регіональний рівень соціального розвитку (8 показників); інвестиційна привабливість регіону (8 показників); регіональний рівень екологічної безпеки (5 показників) [142].

Відзначаємо досить актуальний та цікавий підхід до побудови оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у межах формування СЕБП наведеного науковця. У той же час, відзначаємо проблеми запропонованої методики: складність її використання у контексті оцінки державного регулювання та економічної безпеки і її складових, у тому числі економічної безпеки підприємництва, на рівні національної соціально-економічної системи; довільність вибору груп показників та окремих показників, які використовуються для розрахунку групових інтегральних індексів; відсутні критичні значення або критерії оцінки отриманого за допомогою розрахунку інтегрального індексу, а також групових інтегральних індексів, що знижує практичну цінність запропонованої методики.

С. Степаненко акцентує увагу на системі показників оцінки ефективності регулювання органами державної влади процесів економічного розвитку окремих регіонів країни, як базі оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування системи економічної безпеки підприємництва. Автор пропонує використовувати чотири групи показників: оцінки ресурсної бази; рівня розвитку соціальної сфери; розвитку захисту навколишнього середовища; рівня залучення та захисту інвестицій у регіоні [179].

Відзначаємо схожість запропонованих методик Т.В. Покотило та С. Степаненко. Однак, дослідження пропозицій С. Степаненко дозволяє вказати на відносну не розробленість методики та її характеристику тільки за основними складовими проведення розрахунків.

Досить цікавою є методика, яка запропонована Т.І. Олешко та Я.В. Пазюрою, в межах якої автори пропонують оцінювати: розвиток валютного ринку країни; рівень науково-технічного прогресу; рівень розвитку національної економіки та ключові її складові (інфляція, ВВП та ін.); рівень конкуренції; ефективність прийняття рішень на різних рівнях соціально-економічної системи країни; рівень розвитку маркетингу; забезпечення конфіденційності інформації [124].

Наголошуючи на досить цікавих аспектах запропонованої методики, як то конкурентоспроможність та розвиток маркетингу, відмічаємо наявність ряду суттєвих недоліків з точки зору використання її для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в країні, а саме: довільність вибору показників; складність отримання інформації за рядом запропонованих індикаторів; відсутність розкриття порядку розрахунку наведених у методиці показників; проблеми з об'єктивністю отриманої інформації; відсутність критичних значень або критеріїв оцінки отриманих за допомогою розрахунку показників цифрових даних.

Г.Ю. Штерн та І.Г. Федосєєнко пропонують підходити до вирішення проблем оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП через використання методики оцінки рівня державної підтримки, яка включає в себе чотири складові: індекс підтримки державою національної соціально-економічної системи, що визначається порівнянням темпів росту ВВП та зростання реальних витрат національного бюджету; вплив державного регулювання на доходи та прибутковість діяльності суб'єктів підприємницької діяльності країни (5 відносних показників); бюджетна ефективність державної підтримки (регулювання) суб'єктів господарювання у країні; кумулятивний ефект фінансування розвитку національної соціально-економічної системи за рахунок бюджетних коштів (абсолютний показник) [199].

Відзначаємо новаторство та практичну цінність запропонованої методики Г.Ю. Штерн та І.Г. Федосєєнко. При цьому, вважаємо доречним акцентувати вагу на таких її недоліках: складність підсумкової оцінки ефективності державного регулювання; не врахування значної кількості індикаторів розвитку національної соціально-економічної системи країни; складність доступу до ряду інформаційних джерел та забезпечення об'єктивності отриманої інформації; відсутність критичних значень або критеріїв оцінки отриманих за допомогою розрахунку показників цифрових даних.

Ж.Д. Анпілогова при вирішенні проблем оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва пропонує звернути увагу на регулювання органами державної влади модернізаційних процесів у промисловому комплексі країни, де виділяє наступні компоненти: кадрову (3 складові); технічну (2 складові); науково-дослідну (2 складові); організаційно-управлінську (2 складові) [6].

Наголошуємо на складності використання запропонованої методики для оцінки ефективності регулювання органами державної влади національної інституціональної системи в межах формування СЕБП через її досить вузьку направленість.

Т.Г. Васильців та С.С. Гринкевич запропонували інтегральний показник оцінки ролі економічної безпеки підприємництва в системі економічної безпеки держави, що можливо також використовувати для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП. При цьому, розрахунок показники науковців пропонують базувати на наступних індикаторах: рівень інноваційної активності суб'єктів підприємницької діяльності; роль підприємництва у розвитку регіонів; участь підприємницьких структур у формуванні економічної безпеки країни; внесок бізнес-одиниць у забезпечення національної економічної безпеки; вплив суб'єктів

підприємництва на формування конкуренції у державі; рівень безпеки стратегічних суб'єктів господарювання; рівень захисту бізнес-одиниць у країні [18].

Акцентуємо увагу на використанні у межах запропонованої методики показників оцінки розвитку підприємницької сфери в країні та її впливу на національну соціально-економічну систему. У той же час відзначаємо не достатньо детальне розкриття регулювання органами державної влади інституціональних змін.

Таким чином, дослідження методичних основ щодо визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін при формуванні СЕБП, які були запропоновані закордонними та вітчизняними вченими показала наявність суттєвих проблем у такій оцінці та необхідність розробки більш результативних підходів, що будуть базуватись на критеріях: простоти, об'єктивності, достатності інформаційних джерел, практичної цінності, адаптації до діяльності національних органів державної влади, якості отриманої інформації.

Підсумовуючи проведені дослідження методичних підходів до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва, вважаємо доречним надати компаративну характеристику наведеним підходам (табл. 1.3). При цьому, для такої характеристики використаємо наступні критерії порівняння методичних підходів: простота розрахунків; наявність підсумкового показника (інтегрального індексу); акцент у оцінці на економічну безпеку; акцент у оцінці на державне регулювання; наявність показників оцінки якісних параметрів розвитку соціально-економічної системи країни; наявність критеріїв оцінки отриманих за допомогою розрахунків даних. Також зазначаємо, що якщо обраний для складання компаративної характеристики методичний підхід відповідає відповідному критерію, то у підсумкову таблицю будемо ставити значення «+», якщо не

відповідає, то позначаємо його знаком «-», якщо частково відповідає, то позначаємо його знаком «+/-».

Таблиця 1.3

Компаративна характеристика методичних підходів до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП*

Методичний підхід	Простота	Наявність підсумкового показника (інтегрального індексу)	Акцент на економічну безпеку	Акцент на державне регулювання	Наявність показників оцінки якісних параметрів	Наявність критеріїв оцінки
Метод рекомендації Мін-ва економічного розвитку	-	+	+	-	-	-
Оцінка розвитку регіонів (КМУ)	-	+	-	+	-	-
ІРЛП (ООН)	-	+	+/-	+/-	+	+
The Worldwide Governance Indicators (The World Bank)	-	+	-	+	+	+
Е. Ведунга	-	-	-	+	+	-
Шведського національного Бюро аудиту	-	-	-	+	+	-
О. Ткачової	-	-	-	+	+	-
В.М. Сороко	-	-	-	+	+	-
Л.Д. Оліфіренко	+	+	-	+	-	+
С.В. Бестужевої	+	+	+/-	+/-	-	-
Т.В. Покотило	-	+	-	+/-	-	-
С. Степаненко	-	+	-	+/-	-	-
Т.І. Олешко та Я.В. Пазюри	-	-	-	+/-	-	-
Г.Ю. Штерн та І.Г. Федосєєнко	-	-	-	+	-	-
Ж.Д. Анпілогової	+	-	-	+	-	-
Г.Г. Васильців та С.С. Гринкевич	+	+	+	-	-	-

*Розроблено автором.

Проведена компаративна характеристика методичних підходів до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (див. табл. 1.3) підтверджує раніше зроблені висновки про неможливість здійснити якісну, достовірну оцінку і отримати об'єктивну інформацію за допомогою наведених розробок, що, у свою чергу, потребує пошуку нових шляхів оцінювання ефективності регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування національної інституціональної системи в межах формування системи економічної безпеки підприємництва у країні, а також розробки нових методичних підходів до такої оцінки.

З врахуванням отриманих результатів критичного дослідження методичних підходів до оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП необхідно сформулювати вимоги до побудови нового методичного підходу, до яких відносимо: врахування ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування; оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями; вплив національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП. При цьому, важливим тут є також формування єдиного показника оцінки та критеріїв його оцінювання.

Щодо врахування ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки, то тут необхідно відмітити декілька доказів вибору саме цих показників, а саме: переважна більшість методичних підходів (див. вище) не розглядає регулюючу діяльність органів місцевого самоврядування, що, враховуючи збільшення самостійності та ваги таких інститутів влади у соціально-економічних системах провідних країн світу і України, призводить до зниження об'єктивності оцінки; без врахування ефективності регулюючих впливів органів державної влади та

органів місцевого самоврядування не можливо зробити якісний аналіз державного регулювання національної інституціональної системи, оскільки саме ці органи влади і визначають ефективність такого виду діяльності держави у відношенні як інститутів, так і СЕБП.

Оцінку ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва пропонується проводити двома способами:

1. Простим, коли порівнюються темпи росту витрат на утримання державних і місцевих органів влади та темпи росту ВВП країни.

2. Складним, коли порівнюються темпи росту витрат на утримання органів державної влади з ВВП країни, та темпи росту витрат на утримання органів місцевого самоврядування з темпами росту регіонального ВВП за кожним окремим регіоном країни.

Оцінювання показника за простого способу пропонується проводити наступним чином: якщо темпи росту ВВП країни більше темпів росту витрат на утримання державних і місцевих органів влади, то показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Перв) буде дорівнювати одиниці; якщо темпи росту ВВП країни будуть дорівнювати темпам росту витрат на утримання державних і місцевих органів влади, то показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Перв) буде дорівнювати нулю; якщо темпи росту ВВП країни менше темпів росту витрат на утримання державних і місцевих органів влади, то показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Перв) буде дорівнювати мінус одиниці.

За складного способу розрахунку показника Перв будемо вважати, що ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін

у контексті формування національної системи економічної безпеки має однаковий вплив. Тоді формула розрахунку показника буде така:

$$\text{Перв} = 0,5 * \text{Первд} + 0,5 * \text{Первм}, \quad (1.1)$$

де Перв – це показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП; Первд – це показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади; Первм - показник ефективності регулюючих впливів органів місцевого самоврядування.

При цьому зазначаємо, що Первд буде розраховуватись згідно наведеної вище схеми, а саме: якщо темпи росту ВВП країни більше темпів росту витрат на утримання державних органів влади, то показник буде дорівнювати одиниці; якщо темпи росту ВВП країни будуть дорівнювати темпам росту витрат на утримання державних органів влади, то показник буде дорівнювати нулю; якщо темпи росту ВВП країни менше темпів росту витрат на утримання державних органів влади, то показник буде дорівнювати мінус одиниці.

Для розрахунку Первм пропонується використовувати наступну формулу:

$$\text{Первм} = \sum_{i=1}^n A_i * \text{Первмі}, \quad (1.2)$$

де Первм – це загальний показник ефективності регулюючих впливів органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (значення від -1 до 1); A_i – доля окремого регіону у ВВП країни; Первмі – показник ефективності регулюючих впливів органів місцевого

самоврядування окремого регіону на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП; i – кількість регіонів країни.

При цьому Первмі для кожного регіону розраховується по схемі Первд (див. вище), тільки для порівняння беруться темпи росту регіонального ВВП та витрат на утримання місцевих органів самоврядування окремого регіону.

Важливим є надати критерії оцінки ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки (табл. 1.4). Оцінка розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями відбувається в межах відповідних міжнародних рейтингів (індексів). Вважаємо, що у цьому контексті з множини різноманітних міжнародних рейтингів необхідно обрати чотири, які будуть оцінювати: стан економічної системи країни; рівень розвитку соціальної системи країни; стан підприємницької сфери; ефективність роботи (регулюючої діяльності) органів державної влади.

Таблиця 1.4

Критерії оцінки ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП*

Низька ефективність	Задовільна ефективність	Висока ефективність
Простий спосіб оцінки		
-1	0	1
Складний спосіб оцінки		
$(-1) - (-0,4)$	$(-0,3) - 0,3$	0,4 - 1

*Розроблено автором.

Ступінь розвитку та стан національної економічної системи окремої країни найкраще можливо оцінити виходячи з її конкурентоспроможності по відношенню до національних економічних систем інших держав. Звідси, для використання у методиці пропонується Індекс Глобальної Конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index). Оцінка його буде проводитись за період часу у 10 років. Вважаємо, що такий проміжок

часу дозволить визначити чіткий тренд розвитку економіки країни. При цьому, якщо буде спостерігатися позитивний тренд у період дослідження, то показник буде дорівнювати одиниці, якщо різнонаправлений тренд – нулю, якщо негативний тренд – мінус одиниці.

Для оцінки рівня розвитку соціальної системи країни пропонується використовувати «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП або Human Development Index – HDI), який був описаний вище у роботі. Період оцінки та параметри оцінювання будуть ідентичні попередньому індексу.

Рівень розвитку та стан підприємницької сфери вважаємо доречним оцінювати за допомогою міжнародного рейтингу країн світу «Doing Business», який дозволяє провести ранжування держав за рівнем регулювання бізнес-середовища. Період оцінки та параметри оцінювання будуть ідентичні до наведених для Індексу Глобальної Конкурентоспроможності.

Ефективність роботи (регулюючої діяльності) органів державної влади пропонується оцінювати за допомогою «Показників ефективності реформи державного управління (The Worldwide Governance Indicators)», що були охарактеризовані вище. Період оцінки та параметри оцінювання будуть ідентичні до наведених для Індексу Глобальної Конкурентоспроможності.

Враховуючи, що наведені міжнародні рейтинги мають однаково важливий вплив для оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва, при розрахунку показника оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (Пмо) присвоїмо їм однакову вагу (0,25). Тоді показник буде розраховуватись за формулою:

$$Пмо = 0,25 * Пігк + 0,25 * Пірлп + 0,25 * Пвб + 0,25 * Педу, \quad (1.3)$$

де Пмо - показник оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (значення від -1 до 1); Пігк – показник

оцінки економічної системи країни; Пірлп – показник оцінки рівня розвитку соціальної системи держави; Пвб – показник оцінки стану підприємницької сфери країни; Педу – показник оцінки ефективності роботи (регулюючої діяльності) органів державної влади.

Важливим є надати критерії оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (табл. 1.5). При цьому, як і для оцінки ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП виділяємо три критерії оцінки: «низький розвиток»; «середній розвиток»; «високий розвиток».

Таблиця 1.5

Критерії оцінки розвитку національної соціально-економічної системи
міжнародними організаціями*

Низький розвиток	Середній розвиток	Високий розвиток
$(-1) - (-0,5)$	$(-0,25) - 0,25$	$0,5 - 1$

*Розроблено автором.

Оцінка впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП повинна враховувати наведені вище небезпеки, загрози, ризики економічній безпеці підприємництва (див. підрозділ 1.1). При цьому, оцінку пропонується проводити наступним чином: при зростанні кількості та обсягу небезпек відповідному показнику надається значення мінус один; при незмінній кількості та обсязі небезпек показник буде дорівнювати нулю; при зменшенні кількості та обсягу небезпек показник буде дорівнювати одиниці. Такі ж критерії оцінювання пропонується використовувати для загроз і ризиків. Щодо питомої ваги показників у загальному показнику оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП, то тут пропонується наступна градація: оскільки небезпеки маю дещо менший вплив на систему економічної безпеки, то їм надається питома

вага 0,2; для загроз, що мають більший вплив на СЕБП питома вага показника буде дорівнювати 0,3; для ризиків, які мають визначальний вплив на систему економічної безпеки підприємництва питома вага показника буде дорівнювати 0,5. Тоді загальний показник буде розраховуватись по формулі:

$$Пнзр = 0,2*Пвн + 0,3*Пвз + 0,5*Пвр, \quad (1.4)$$

де Пнзр – показник оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП (значення від -1 до 1); Пвн - показник оцінки впливу комплексу небезпек на формування СЕБП; Пвз - показник оцінки впливу комплексу загроз на формування СЕБП; Пвр – показник оцінки впливу комплексу ризиків на формування СЕБП.

Надамо критерії оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП у таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

Критерії оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП*

Високий	Середній	Низький
(-1) – (-0,5)	(-0,3) – 0,3	0,5 - 1

*Розроблено автором.

Враховуючи наведене, на базі запропонованих показників, можливо розрахувати показник оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва (Пдрсебп) за формулою:

$$Пдрсебп = Перв + Пмо + Пнзр. \quad (1.5)$$

Надалі необхідно надати критерії оцінювання Пдрсебп. Враховуючи важливість підсумкового показника, збільшимо кількість критеріїв його оцінки у порівнянні з його складовими (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Критерії оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП*

Критична	Незадовільна	Задовільна	Висока	Максимально висока
(-3) – (-2)	(-1,9) – (-1)	(-0,9) – (0,9)	1 – 1,9	2 - 3

*Розроблено автором.

Відзначаємо, що наведена методика потребує перевірки на практиці та корегування, виходячи з отриманих результатів дослідження. Вважаємо доречним зробити перевірку на прикладі України та провести корегування для подальшого використання в межах оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в країні.

Підсумовуючи наведене, відзначаємо наявність проблем з достовірною та об'єктивною оцінкою ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування СЕБП в державі, що вимагає розробки та запровадження нових методичних підходів до такого оцінювання.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеної критичної оцінки теоретико-методичних засад дослідження державного регулювання системи економічної безпеки підприємництва на основі методичних розробок міжнародних організацій та українських органів державного управління, а також праць вітчизняних і зарубіжних науковців, власного доробку автора зроблено наступні висновки:

1. Визначено сутність, розкрито складові та доведено взаємозв'язок таких економічних категорій як: безпека, економічна безпека, економічна

безпека підприємництва, система економічної безпеки підприємництва, економічна безпека підприємства та система економічної безпеки підприємства. При цьому відзначено ключове значення саме СЕБП для розвитку соціально-економічної системи країни, її національної та економічної безпеки, а також забезпечення економічної безпеки і формування системи економічної безпеки окремих підприємств.

2. Визначена сутність та надана характеристика небезпеки, загроз, ризиків економічної безпеки підприємництва у країні. При цьому, на відміну від існуючих розробок, наведено їх взаємозв'язок у контексті ЕБП та економічної безпеки підприємства.

3. Розкрито складові і структуру системи економічної безпеки підприємництва та надано їм характеристику. При цьому, в межах дослідження, удосконалено науковий підхід до структуризації СЕБП з врахуванням максимально широкого охоплення структурних складових такої системи і наведення їх характеристики.

4. Визначено сутність, розкрито складові та доведено взаємозв'язок таких економічних категорій як: державне регулювання, інститути, інституціональне середовище, інституціональна система, інституціональні зміни. Окремо доведено ключове значення державного регулювання інституціональних змін як однієї з головних детермінант СЕБП.

5. Отримали подальшого розвитку наукові розробки щодо визначення складових комплексу державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (передумови, чинники впливу, політика, мета, завдання, суб'єкти, об'єкти, принципи, функції, інструменти, методи, процес). При цьому, особливу увагу було приділено компаративній характеристиці груп і підгруп методів такого виду державного регулювання.

6. На базі критичного дослідження методичних основ оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва зроблено висновки про відносно низьку придатність існуючих наукових розробок для

результативного виконання такої оцінки. Виявлена проблематика спонукала до розробки удосконаленої методики, яка, на відміну від існуючих, включає розрахунок підсумкового показника, що враховує три ключові складові, а саме: врахування ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування; оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями; вплив національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [48; 49; 54; 55].

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН ТА ЇХ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

2.1. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки України

Національна економіка будь-якої країни є досить гнучкою, що викликає її трансформацію під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Особливо значні трансформаційні процеси відбуваються під впливом докорінної або значної перебудови економічної системи держави, що можливо відмітити стосовно України.

Трансформація економіки України у сучасних умовах спричинена: продовженням переходу від командно-адміністративної економіки до економіки ринкового типу; розвитком елементів економіки постіндустріального типу («економіка знань»); докорінною зміною вектору зовнішньоекономічного співробітництва та євроінтеграційними процесами; пошуком місця на світових ринках товарів (робіт, послуг) в умовах жорсткої конкуренції; функціонуванням при наявності зовнішньої агресії по відношенню до країни. При цьому, трансформаційні процеси в економічній системі країни мають двосторонній зв'язок з інституціональними змінами, коли трансформація національної економіки та її складових стимулюють зміни в інститутах, і навпаки інституціональні зміни породжують трансформацію економічної системи держави та її елементів [83]. Відзначаємо визначальну роль державного регулювання інституціональних змін в рамках трансформації економіки країни, де особлива увага повинна бути приділена механізмам такого регулювання.

Як було зазначене вище, трансформаційні процеси в економіці України супроводжуються докорінною зміною відповідних національних і

регіональних інститутів. На визначення В.В. Сибірцева, наведена ситуація є характерною для економіки будь-якої країни і має саме зазначені вище вектори впливу (рис. 2.1)

Трансформаційні процеси в економіці $\longleftrightarrow$ Інституціональні зміни в країні

Рис. 2.1. Взаємозв'язок трансформаційних процесів в економіці та інституціональних змін в країні*

*Складено автором на основі джерел: [171].

Постійно діючі та значні за впливом на економіку України трансформаційні процеси призвели до докорінних змін національних і регіональних інститутів. Погоджуємось з точкою зору О.С. Саєнко, що безсистемність і хаотичність в інституціональних змінах призвела до появи в країні так званої «інституціональної пастки», коли функціонування неефективних і частково застарілих інститутів призводить до значних втрат економічних суб'єктів, а з іншої сторони, докорінні зміни інститутів потребують суттєвих витрат, які не хоче брати на себе ніхто з них і можуть порушити рівновагу, що вже склалась на ринках [166].

Однією з головних причин наведеної ситуації є неефективність державного регулювання інституціональних змін в Україні. Країна потребує побудови ефективної інституціональної системи, що буде розвиватись за допомогою відповідних механізмів державного регулювання. Наведене вимагає детального дослідження формування та функціонування механізмів регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін в умовах трансформації економіки України.

Розкриваючи проблематику державного регулювання змін інститутів у межах відповідної інституціональної системи за допомогою відповідних механізмів такого регулювання вважаємо доречним визначити сутність термінів «механізм» та «механізм державного регулювання», на основі яких

розкрити сутність терміну «механізм державного регулювання інституціональних змін».

Наукова категорія «механізм» є однією з найбільш вживаних. Термін «механізм» активно використовують у філософії, політології, соціології, однак найбільш часто він використовується в економіці та її складових (фінанси, менеджмент, маркетинг та ін.). Відзначаємо значну наукову дискусію навколо визначення сутності поняття.

Спираючись на переклад з грецького (μηχανή, *mechané*) під механізмом необхідно розуміти будь-яку машину [159]. Натомість у Енциклопедичному словнику механізмом називають сукупність штучних, рухомих, сполучених елементів, які забезпечують рух у заданому напрямку [201].

У Тлумачному словнику механізм визначають як внутрішній устрій певного явища [186]. Відзначаємо наявність ряду ознак у науковій категорії «механізм», що дозволяють визначити її сутність та надати ґрунтовну характеристику (рис. Г.1, додаток Г).

Враховуючи наведені ознаки (рис. Г.1, додаток Г) під механізмом будемо розуміти відкриту або закриту по відношенню до навколишнього середовища внутрішню складову суспільних систем, що має чітку ієрархічну структуру, складові елементи якої жорстко взаємопов'язані між собою та формуються в межах регулюючих впливів відповідних суб'єктів на визначені об'єкти для досягнення такою системою поставленої мети.

В економіці та державному управлінні особливе значення має механізм державного регулювання. Критичне дослідження наукових робіт [193; 163; 10; 146] з точки зору визначення сутності терміну «механізм державного регулювання» дозволяє виділити з однієї сторони наукову дискусію щодо трактування терміну, в з іншої – проблематику з тотожністю понять «механізм державного управління» та «механізм державного регулювання».

Враховуючи обґрунтовані у першому розділі роботи відмінності між термінами «державне регулювання» та «державне управління» (див підрозділ 1.2) відзначаємо не тотожність термінів «механізм державного

регулювання» та «механізм державного управління». Щодо визначення терміну «механізм державного регулювання», то використовуючи вітчизняні наукові розробки [32; 184] та спираючись на наведене вище визначення терміну «державне регулювання» можемо зазначити, що механізм державного регулювання – це базова складова взаємодії суб'єктів та об'єктів державного регулювання, що направлена на досягнення відповідної мети.

З точки зору інституціональної системи країни механізм державного регулювання інституціональних змін направлений на підвищення ефективності функціонування як окремих інститутів, так і національної системи взагалі. Наведене і визначає сутність саме механізму державного регулювання інституціональних змін.

Підтримуємо точку зору В.Ф. Рошкевич [162], що механізм державного регулювання інституціональних змін формується під впливом відповідних чинників-каталізаторів (рис. 2.2).

Законодавчо-нормативне регулювання, як складова економічної безпеки підприємництва, системи економічної безпеки підприємництва та державного регулювання інституціональних змін розкривалось у першому розділі роботи (див. підрозділ 1.1 та 1.2). Однак в якості одного з чинників-каталізаторів, що впливають на формування механізму державного регулювання інституціональних змін воно має дещо інше направлення і стосується законодавчо-нормативного регулювання діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в межах формування їх регулюючих впливів на національну соціально-економічну систему, а також її елементи, серед яких виділяємо підприємництво у країні.

Ефективність функціонування державних та муніципальних владних інститутів є одним з ключових чинників, які формують механізм регулювання державою змін у національній інституціональній системі. Низька ефективність функціонування органів влади на рівні держави та окремих регіонів негативно впливає на формування та результативність діяльності зазначеного вище механізму.

Рис. 2.2. Чинники-каталізатори, що впливають на формування механізму державного регулювання інституціональних змін*

*Розроблено автором.

Корупція активно деформує механізм державного регулювання інституціональних змін та призводить до зростання асиметрії інформації в економіці і трансакційних витрат її суб'єктів.

Національна інформаційна система дозволяє органам державної влади та місцевого самоврядування виявляти неефективні інститути і здійснювати відповідні регулюючі впливи на інституціональну систему країни з метою підвищення ефективності її функціонування, а також функціонування окремих інститутів, що, у свою чергу, впливає на рівень національної безпеки.

Наголошуємо на забезпеченні якості формування та функціонування такої системи, що досягається формуванням відповідних баз даних на основі таких вимог до них, як: об'єктивність, своєчасність, достатність, горизонт охоплення елементів національної соціально-економічної системи, несуперечливість, можливість швидкої обробки інформації.

Значний рівень тінізації національної економіки негативно впливає на всі без винятку складові соціально-економічної системи країни, особливо знижуючи ефективність державного регулювання цієї системи. Окремо зазначаємо, що наявність елементів тіньової економіки деформує механізм державного регулювання інституціональних змін, оскільки така економіка активно протидіє державним регулюючим впливам, намагаючись максимально зменшити зміни у інституціональній системі країни, отримуючи головні доходи завдяки росту трансакційних витрат суб'єктів підприємницької діяльності і домашніх господарств [202].

Ще одним важливим чинником-каталізатором формування механізму державного регулювання інституціональних змін є якість підготовки державних службовців. Вища якість підготовки дозволяє державним службовцям зменшити кількість операційних помилок, підвищити швидкість реакції на зміни у соціально-економічній системі країни та збільшити результативність регулюючих впливів як на національну інституціональну систему, так і на її окремі інститути.

Спираючись на досвід економічно розвинутих країн [121] відзначаємо, що розробка та впровадження інновацій (новацій) у сфері державного управління і регулювання має визначальний характер на формування механізму державного регулювання інституціональних змін, підвищуючи ефективність та результативність його функціонування. У першу чергу мова йде про переведення документообігу взаємодії між органами державної влади, а також взаємодії між органами державної влади та споживачами їх послуг у електронну форму.

Характеризуючи механізм державного регулювання інституціональних змін відзначаємо важливість розкриття та дослідження складових процесу його розробки та адаптації до трансформації економіки країни (рис. 2.3).

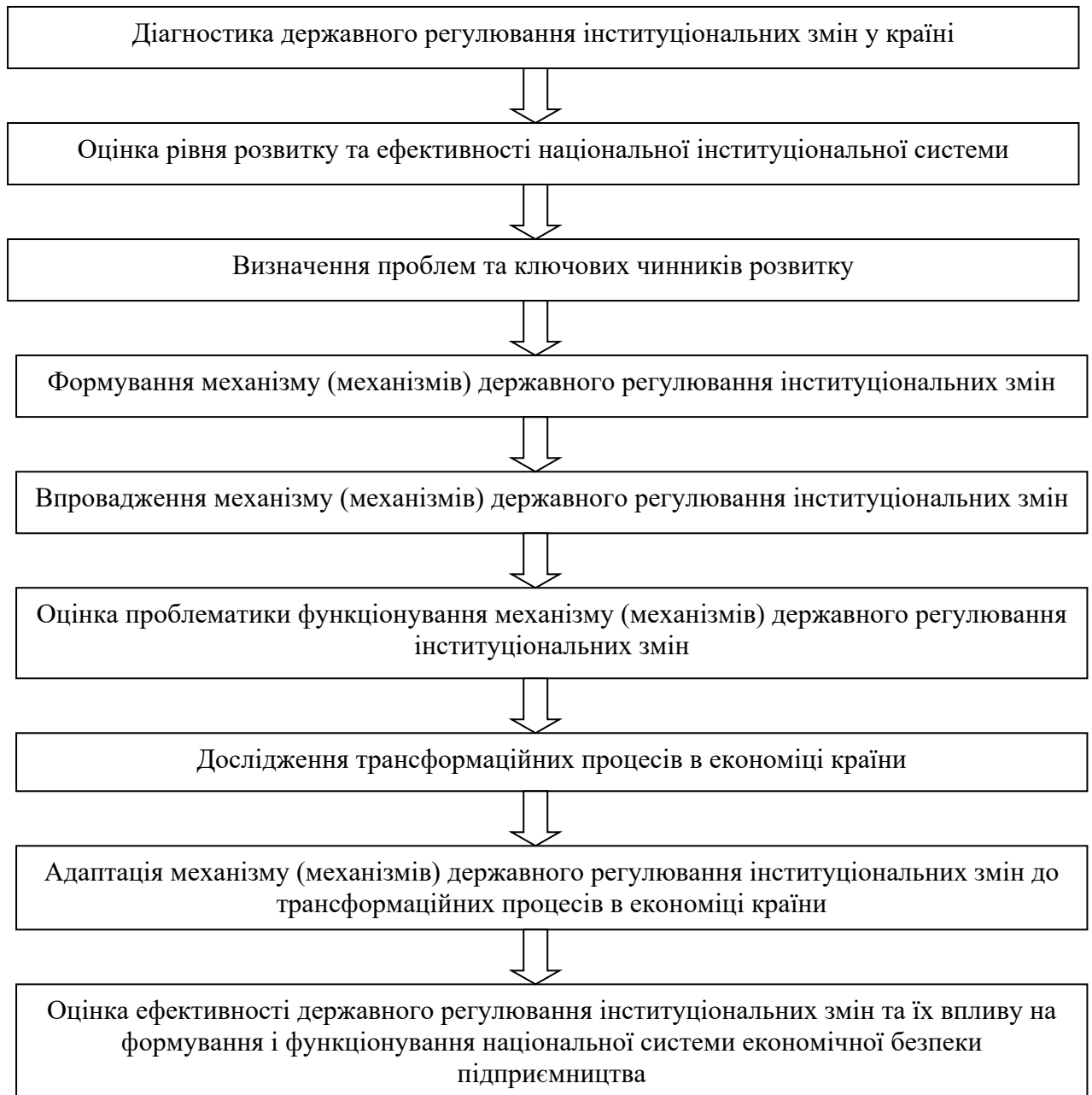

Рис. 2.3. Процес розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін*

*Розроблено автором.

Якість взаємодії державних та муніципальних владних інститутів зі складовими національної соціально-економічної системи також виступає

каталізатором формування механізму державного регулювання інституціональних змін. Мова йде про сприйняття бізнес-одинацями та домашніми господарствами регулюючих впливів зі сторони органів державної влади і зворотній зв'язок між цими складовими механізму.

Розкриваючи складові процесу розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін (див. рис. 2.3) відзначаємо можливість використання як одного, так і декількох механізмів такого виду державного регулювання, що визначається різноманітністю та складністю як регулюючих впливів держави, так і національної інституціональної системи.

Доповнивши дослідження М.А. Латиніна та О.М. Заскаліної [96] можемо виділити наступні механізми державного регулювання інституціональних змін в країні: правовий; економічний; фінансовий; адміністративний; соціальний; інноваційний; інформаційний. При цьому, наголошуємо на відмінності між наведеними вище механізмами та методами регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування змін у національній інституціональній системі країни (див. підрозділ 1.2), оскільки за допомогою методів відбувається вузький, за своїми обсягами, вплив на інституціональну систему країни, у той час як механізми мають значно ширше охоплення з точки зору впливу на цю систему. Таким чином, можемо говорити про макровплив на окремі інститути та національну інституціональну систему зі сторони зазначених вище механізмів державного регулювання інституціональних змін, і мікрое вплив зі сторони відповідних методів державного регулювання.

Важливим, з точки зору надання характеристики механізмів (механізму) державного регулювання інституціональних змін в країні, є навести модель їх функціонування (рис. 2.4). Зазначаємо, що наведена модель повинна включати як суб'єкти такого регулювання, так і об'єкти регулюючих впливів органів державної влади та місцевого самоврядування. Окремо зазначаємо наявність взаємозв'язку між зазначеними суб'єктами,

об'єктами і механізмами державного регулювання, а також зворотного зв'язку.

Рис. 2.4. Модель функціонування механізмів державного регулювання інституціональних змін в країні*

* Складено автором на основі джерел: [163; 193].

Враховуючи наведене вище та теоретичну характеристику процесу розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін (див. рис. 2.4) дослідимо елементи цього процесу відносно до України.

Спираючись на складові комплексу державного регулювання інституціональних змін (див. рис. 1.6) проведемо діагностики такого регулювання в Україні.

Щодо передумов формування та функціонування як державного регулювання взагалі, так і механізму такого регулювання відносно інституціональних змін зокрема, то для України ключовими з наведених вище (див. підрозділ 1.2) є: проблеми з національною і економічною безпекою, а також економічною безпекою підприємництва; наявність несприятливого конкурентного середовища в країні, що характеризується значними адміністративними впливами, великими розмірами тіньової економіки та монополізацією ряду ринків товарів (робіт, послуг); неефективна система соціального захисту населення країни; високі

трансакційні витрати бізнес-одиниць та домашніх господарств; посткризовий розвиток національної економіки.

Ключовими чинниками впливу на регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін і функціонування відповідного механізму (механізмів) такого регулювання в Україні, враховуючи роботи вітчизняних науковців [91; 158] є:

1. Зовнішні чинники: вплив інших держав на соціально економічну систему країни, куди відносимо з однієї сторони військову та економічну агресію зі сторони Російської Федерації, а з іншої асоціацію України у Європейський союз, яка регламентується відповідною угодою [188]; розвиток та стан світової економіки (відзначаємо постійне зростання світового ВВП з 2008 до 2017 року за виключенням 2009 року, яке склало 24,5 % [217]); розвиток та стан економік країн – провідних партнерів держави у зовнішньоторговельних відносинах (відзначаємо різку зміну вектору зовнішньоторговельних відносин країни, починаючи з 2014 року, яка супроводжувалась зростанням частки Європейського Союзу та зменшенням частки країн Митного Союзу, особливо РФ у експортно-імпортних операціях вітчизняних товаровиробників [25]); світові тенденції щодо формування системи соціального захисту населення які, з врахуванням трансформації економік провідних країн світу з індустріального на постіндустріальний тип, зміщуються з надання матеріальної допомоги соціально незахищеним верствам населення до стимулювання їх підприємницької активності та вирішення власних соціальних проблем за участі органів державної влади і місцевого самоврядування.

2. Внутрішні чинники: низький рівень ефективності державних владних інститутів, що підтверджується розмірами та динамікою «Показників ефективності реформи державного управління (The Worldwide Governance Indicators)» [222], які будуть розкриті більш широко у межах оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні (див.

підрозділ 2.3); активізація розвитку регіонального самоврядування, яка була спричинена адміністративно-територіальною реформою в країні (початок - 2015 рік) та прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [147]; незадовільна якість законодавчо-нормативного забезпечення функціонування елементів соціально-економічної системи країни, що призводить до зростання їх трансакційних витрат; не розроблена національна ідеологія; низька ефективність та результативність розробки і досягнення стратегії розвитку країни (постійні, швидкі зміни її складових та векторів розвитку).

Щодо типу та виду політики державного регулювання інституціональних змін, яка використовується в Україні, то оцінка ситуації в країні і заходів державного регулювання, які використовуються щодо регулювання національної соціально-економічної системи, інституціонального середовища та окремих інститутів вказує на використання такого типу, як політика впливу на систему інститутів, в межах якої використовують політику активного впливу на інституціональну систему. Відзначаємо, що не зважаючи на позитивні сторони такого типу і виду політики регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування змін інститутів (див. табл. Б.1, додаток Б) в Україні здебільшого спостерігаються її негативні сторони, що виражаються у значній кількості помилок, наявності від'ємного ефекту синергії та зростання трансакційних витрат суб'єктів підприємницької діяльності і домашніх господарств.

Оцінка досягнення мети державного регулювання інституціональних змін в Україні, виходячи з її формулювання у першому розділі роботи (див. підрозділ 1.2), вказує, що країна потребує підвищення ефективності регулюючих впливів зі сторони органів державної влади і місцевого самоврядування на окремі інститути, інституціональну систему та національну соціально-економічну систему, оскільки ситуація яка склалась свідчить про наявність значних проблем розвитку цих елементів у контексті

забезпечення національної безпеки, економічної безпеки, економічної безпеки підприємництва та формування ефективної системи економічної безпеки підприємництва у державі.

Проблематика досягнення мети державного регулювання інституціональних змін в Україні викликана, утому числі, неспроможністю органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечити виконання завдань такого виду регулювання (див. рис. 1.7). З восьми головних завдань регулювання державними установами змін інституціональної системи та окремих її інститутів в Україні можемо говорити тільки про деяке зменшення розмірів тіньової економіки, яка у 2017 році склала в Україні 44,8 % ВВП. Для порівняння, країною – членом Європейського Союзу з найбільшою долею тіньової економіки у 2017 році була Болгарія (29,6 % ВВП) [214].

Характеризуючи суб'єктів державного регулювання інституціональних змін в Україні відзначаємо наявність двох їх груп, що були наведені у контексті дослідження складових комплексу державного регулювання змін інститутів в країні (див. підрозділ 1.2), тобто органи центральної влади та органи муніципальної влади. Зазначаємо наявність проблем щодо низької якості регулюючих впливів державних установ на інституціональну систему країни та недостатню участь у регулюванні формування інститутів на національному, регіональному і місцевому рівнях відповідних органів місцевого самоврядування.

Досліджуючи об'єкти державного регулювання інституціональних змін в Україні відзначаємо їх ідентичність об'єктам, що були наведені в межах теоретичного дослідження у першому розділі роботи (див. підрозділ 1.2). Те ж можливо відмітити і про принципи цього виду державного регулювання. У той же час, досліджуючи перелік принципів регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування змін інституціональної системи країни та її окремих інститутів і порівнюючи їх з принципами такого регулювання в Україні, відзначаємо значні проблеми у цьому напрямку регулюючої діяльності держави, що є ще однією з головних причин

неефективності трансформації вітчизняної системи інститутів та проблем з забезпеченням відповідного рівня національної безпеки, економічної безпеки, економічної безпеки підприємництва та формування ефективної системи економічної безпеки підприємництва.

Відзначаємо наявність всіх функцій державного регулювання інституціональних змін в Україні (див. рис. 1.8). Звертаємо увагу на недостатній розвиток в країні функції стимулювання (комплекс стимулюючих впливів неефективний та формується на основі лобіювання інтересів певних соціальних верств або політичних груп в країні) та контрольної функції, яка знаходиться під впливом тіньової економіки і корупції.

Оцінка інструментів державного регулювання інституціональних змін, які використовуються в Україні вітчизняними вченими [61; 133] дозволяє стверджувати, що переважно в країні використовують законодавчо-нормативні інструменти (закони; нормативні акти; методики оцінки, що закріплені на державному та регіональному рівнях; міждержавні угоди); бюджетні інструменти (бюджетне фінансування; дотації; субсидії; компенсації; державні закупівлі); фіскальні інструменти (спрощена система оподаткування; реструктуризація або списання податкового боргу (часткове, повне)). Відзначаємо вузький перелік інструментів регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування змін інституціональної системи України і її окремих інститутів, що негативно впливає на ефективність такого виду державної регулюючої діяльності.

Оцінка методів державного регулювання інституціональних змін в Україні дозволяє стверджувати, що перевага надається методам прямого впливу, натомість методи непрямого впливу використовуються досить обмежено та неефективно. Відзначаємо тяжіння органів влади в країні до використання застарілого комплексу методів, що був доречним при командно-адміністративній та перехідній економіці і потребує значної трансформації з акцентом на активне запровадження методів непрямого

впливу, особливо, що стосується психологічних, соціальних та специфічних методів (див. табл. В.1, додаток В).

Другою складовою процесу розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін є оцінка рівня розвитку і ефективності національної інституціональної системи. Враховуючи, що функціонування інституціональної системи направлене на розвиток економіки країни, вважаємо доречним оцінювання базувати на дослідженні головних тенденцій трансформації економічної системи України у 2008 – 2017 роках. При цьому, увагу необхідно звернути на такі аспекти розвитку національної економіки як: ВВП, ВВП на душу населення, зовнішньоторговельне сальдо, прибутковість (збитковість) суб'єктів підприємницької діяльності, кількість підприємств.

Зазначаємо, що оцінка динаміки валового внутрішнього продукту дозволяє отримати чіткі висновки про стан, розвиток та трансформацію національної економіки. З іншої сторони, враховуючи високі показники інфляції у період дослідження, особливо, що стосується 2014 – 2017 років, вважаємо доречним скористатись для дослідження вітчизняного ВВП даними Світового банку, які номіновані у доларах США (рис. 2.5).

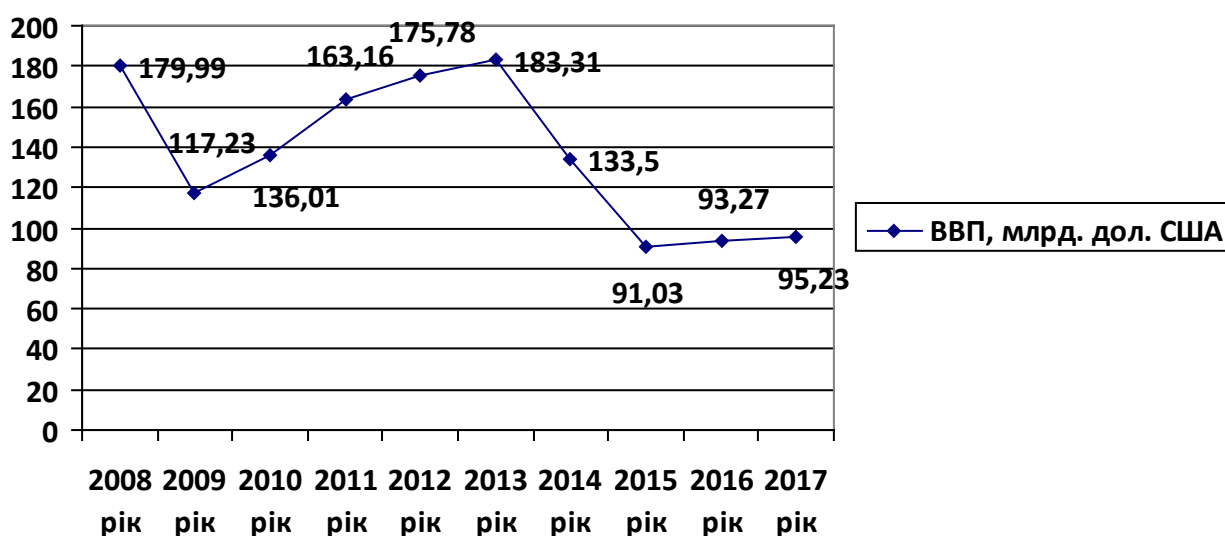

Рис. 2.5. Динаміка ВВП України протягом 2008 – 2017 років, млрд. дол. США*

*Складено автором на основі джерел: [207]

Оцінка динаміки вітчизняного валового внутрішнього продукту вказує на наявність двох послідовних економічних криз: першої у 2008 – 2009 роках, наслідки якої було нівельовано до 2013 року; другої у 2014 – 2015 роках (більш глибокої та руйнівної для національної економіки). Також відмічаємо повільне відновлення національної економічної системи після другої економічної кризи. Наведене свідчить про низьку ефективність інституціональної системи України та необхідність її докорінної трансформації на основі змін у економіці країни.

Дослідження динаміки ВВП необхідно доповнити оцінкою ВВП на душу населення в країні за обраний часовий горизонт (рис. 2.6).

Відзначаємо критичне зниження ВВП на душу населення у період другої економічної кризи в Україні та початок позитивного тренду у 2016 – 2017 роках. Така ситуація підтверджує зроблені висновки відносно оцінки динаміки ВВП країни (див. рис. 2.6).

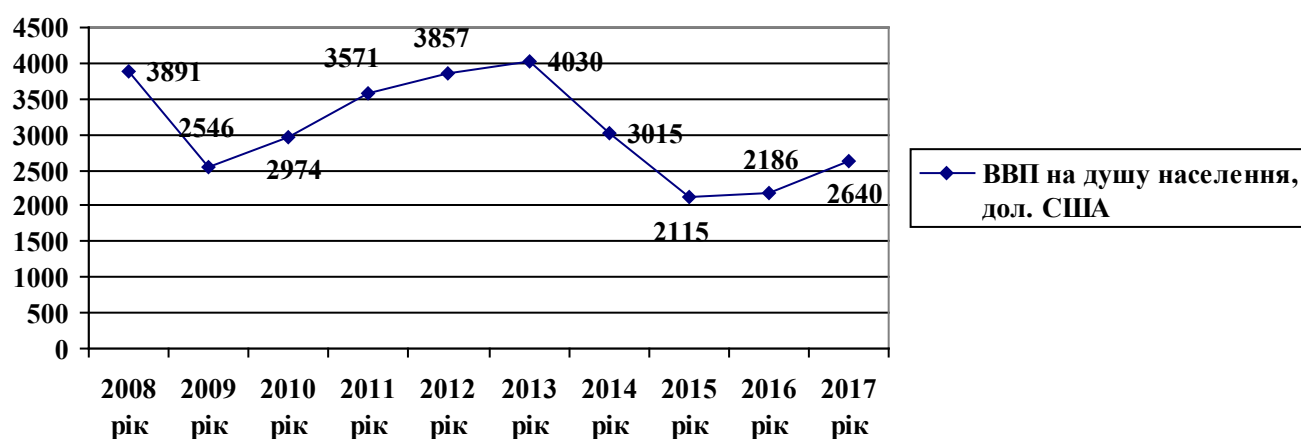

Рис. 2.6. Динаміка ВВП України на душу населення протягом 2008 – 2017 років, дол. США*

* Складено автором на основі джерел: [33]

Важливим індикатором оцінки розвитку як національної економіки, так і системи інститутів у країні є сальдо зовнішньоторговельного балансу, що потребує дослідження його динаміки в Україні з 2008 року до 2017 року (рис. 2.7).

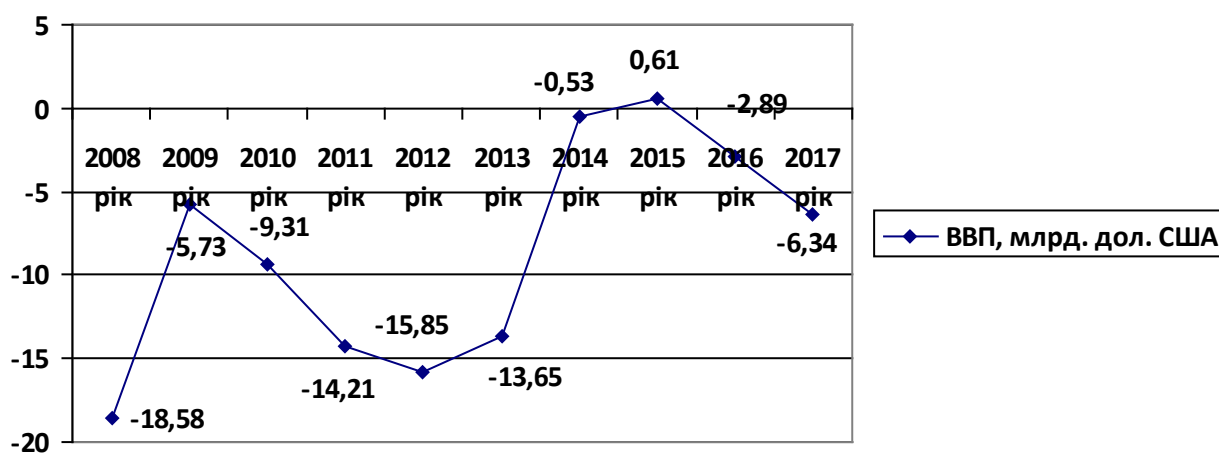

Рис. 2.7. Динаміка зовнішньоторговельного сальдо України протягом 2008 – 2017 років, млрд. дол. США*

* Складено автором на основі джерел: [25]

Відзначаємо значні проблеми з забезпеченням зовнішньоекономічної діяльності країни у період дослідження, оскільки тільки у 2015 році Україна мала позитивне торговельне сальдо у відносинах з іншими державами світу. Відзначаємо, що позитивні зміни у зовнішньоторговельній діяльності відбувались не через державне регулювання та забезпечення органами державної влади і місцевого самоврядування функціонування ефективної національної інституціональної системи, а через девальвацію національної валюти та різке зниження купівельної спроможності підприємств і домашніх господарств.

Як вже зазначалось раніше (див. підрозділ 1.2) неефективна і слабо розвинута система відповідних інститутів в країні породжує зростання трансакційних витрат, в першу чергу у суб'єктів підприємницької діяльності, що впливає на рівень прибутків, які вони генерують. Звідси, важливим є, з точки зору оцінки рівня розвитку і ефективності інституціональної системи в Україні, дослідити динаміку чистого прибутку підприємств України (рис. 2.8). Зазначимо, що оскільки офіційна статистика надає таку інформацію тільки по середнім та великим підприємствам у національній валюті, дослідження будемо базувати на цих статистичних даних.

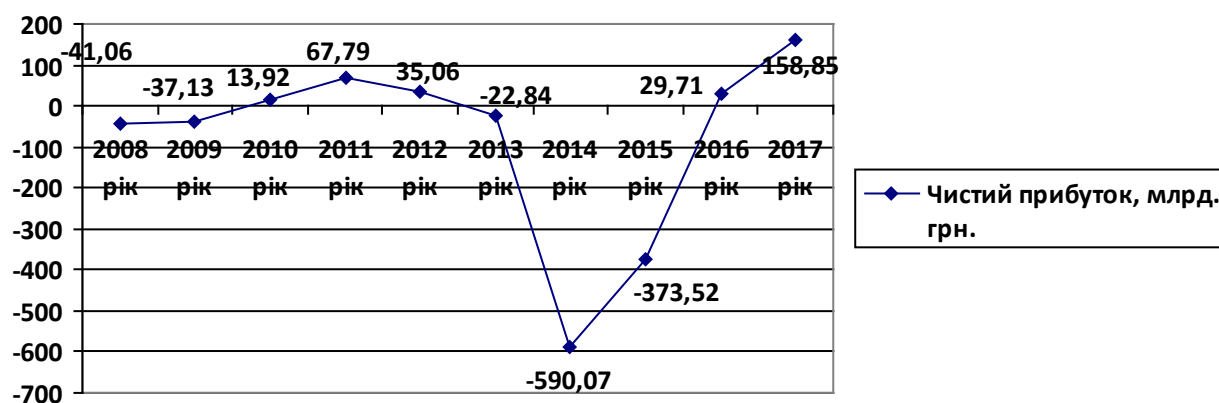

Рис. 2.8. Динаміка чистого прибутку великих та середніх підприємств України протягом 2008 – 2017 років, млрд. грн.*

*Складено автором на основі джерел: [195]

Оцінка динаміки чистого прибутку великих та середніх підприємств України за період дослідження вказує на значні проблеми національних суб'єктів підприємницької діяльності, особливо, що стосується періоду з 2013 року до 2017 року. Поява та зростання чистого прибутку у підприємств країни в 2016 – 2017 роках була переважно викликана інфляційними та девальваційними процесами.

Таким чином, можемо відмітити критичну неефективність вітчизняної інституціональної системи відносно забезпечення функціонування та розвитку національного підприємницького сектору. Окремо відзначаємо слабку гнучкість системи інститутів в кризових умовах розвитку національної економіки та її негативний вплив на економічну безпеку підприємництва і систему економічної безпеки підприємництва.

Неефективні інститути, наявність «інституціональних пасток» призводять до зменшення кількості суб'єктів підприємницької діяльності у державі. Наведене вимагає оцінки динаміки підприємств в Україні у період дослідження. Зазначаємо, що статистична інформація за цим напрямком оцінки надана тільки за 2010 – 2017 роки, що призвело до зменшення часового горизонту дослідження. Також необхідно відмітити, що з метою підвищення наочності оцінки, будемо її проводити окремо за великими,

середніми, малими підприємствами (рис. 2.9) та фізичними особами – підприємцями (рис. 2.10).

Наявність від’ємного тренду майже весь період дослідження (окрім 2013 року) вказує на проблеми підприємницького сектору економіки України. При цьому, відзначаємо зниження кількості всіх видів підприємств (великі, середні, малі), що свідчить про критично неефективну інституціональну систему країни та необхідність її трансформування. Також наведене вказує на низьку ефективність регулюючих впливів держави на систему інститутів та проблеми з забезпеченням економічної безпеки підприємництва у країні.

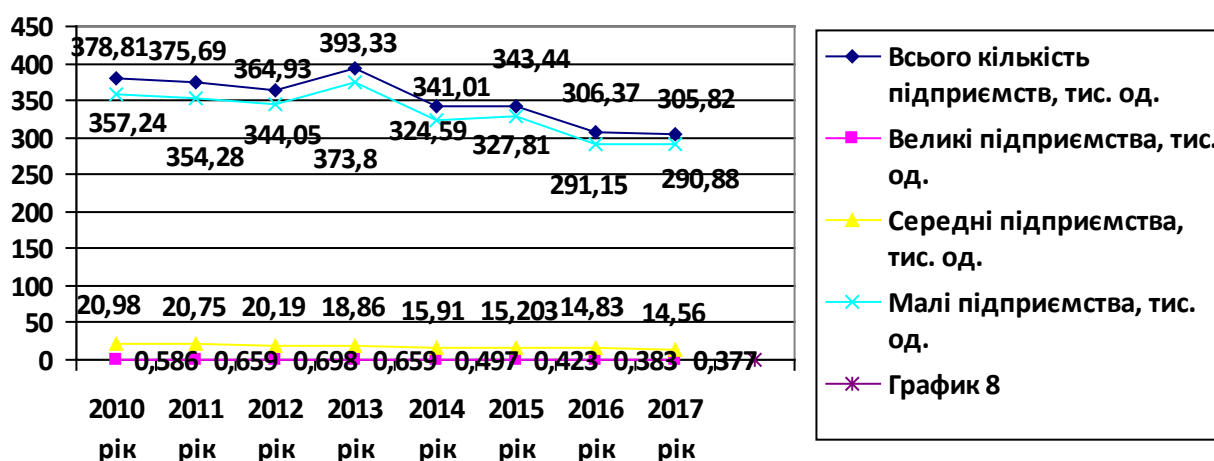

Рис. 2.9. Динаміка суб'єктів господарювання України (без фізичних осіб – підприємців) протягом 2010 – 2017 років, тис. од.*

*Складено автором на основі джерел: [140]

Дослідження динаміки фізичних осіб – підприємців (ФОП) України вказує на наявність різнонаправлених трендів у 2008 – 2017 роках при загальному зменшенні кількості ФОП. Наведена динаміка також вказує на низький рівень розвитку і недостатню ефективність національної інституціональної системи в країні, оскільки коливання кількості фізичних осіб – підприємців у роки дослідження відбувалось під впливом негативних змін у податковій та законодавчій системах країни.

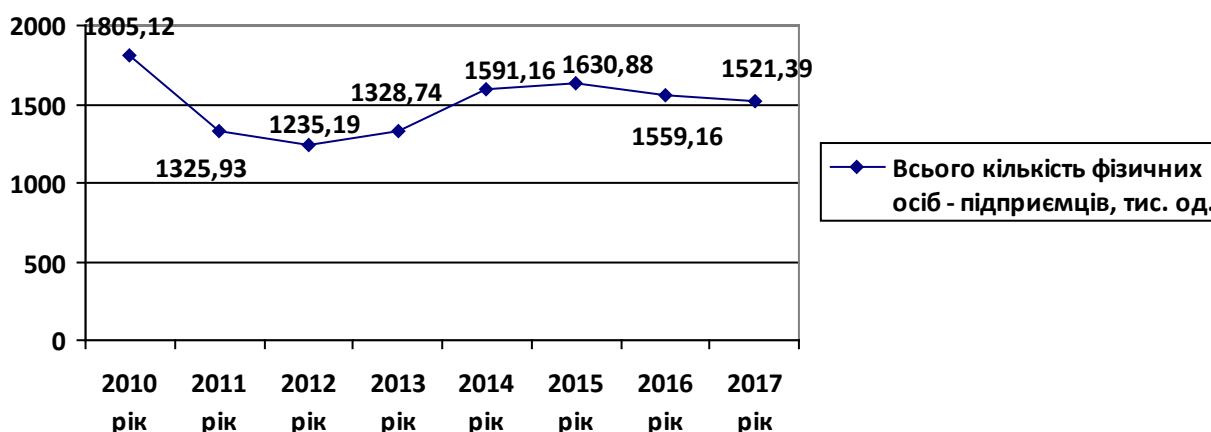

Рис. 2.10. Динаміка фізичних осіб – підприємців України протягом 2010 – 2017 років, тис. од.*

*Складено автором на основі джерел: [140].

Враховуючи діагностику державного регулювання інституціональних змін та оцінку рівня розвитку і ефективності національної інституціональної системи України можемо визначити проблеми та ключові чинники розвитку цих складових механізму регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування змін відповідних інститутів (див. рис. 2.3). Звідси, ключовою проблемою є саме недостатня ефективність і результативність державного регулювання інституціональних змін в країні, що у свою породжує і ключові чинники розвитку, де головним є усунення або зниження такої неефективності.

Щодо формування, впровадження та оцінки проблематики функціонування механізму (механізмів) державного регулювання інституціональних змін (див. рис. 2.3), то тут, враховуючи перелічені вище механізми такого регулювання, необхідно їх навести та визначити проблеми для України.

Правовий механізм державного регулювання інституціональних змін представлений законами та іншими нормативними актами Верховної ради України, Президента України, Кабінету міністрів України, міністерств і відомств, місцевих органів влади.

Відзначаємо низку проблем, що знижують його ефективність щодо регулювання інституціональних змін у країні, а саме: наявність значної кількості застарілих законодавчих та нормативних актів; відсутність розроблених законодавчих та нормативних документів по ряду інститутів у країні (формування та функціонування транснаціональних корпорацій в державі, функціонування ринку землі, регламентація процесів трудової міграції та ін.); наявність значних виключень у законодавчих та нормативних документах, що дозволяє активно обходити правові норми та порушує принципи рівноправ'я в країні; досить слабкі інструменти примусу до виконання правових норм або їх відсутність.

Економічний механізм державного регулювання інституціональних змін включає: податкову політику, регулювання цін, інвестиційне середовище, тіньову економіку, бюджетну політику, політику захисту суб'єктів господарювання (особливо іноземних інвесторів та малого і середнього бізнесу).

Проблемами, що впливають на ефективність наведеного механізму стосовно регулювання змін відповідних інститутів в країні є: значний і нерівномірний податковий тиск на суб'єктів економічних відносин в Україні; хаотична та неефективна державна політика регулювання цін; неефективне та дискримінаційне інвестиційне середовище в Україні; один з найбільших в світі розмірів тіньової економіки та проникнення її у всі без виключення сфери національної економіки; непродумана і ситуативна політика формування національного і регіональних бюджетів, при наявності дискримінаційних проявів та корумпованості; неефективна політика захисту суб'єктів господарювання.

Фінансовий механізм державного регулювання інституціональних змін направлений на формування ефективних фінансових інститутів у державі та включає: фінансову політику, діяльність Національного банку України, грошову політику, валютну політику.

Неефективність наведеного механізму є однією з головних проблем формування результативної національної інституціональної системи і одним з дестабілізуючих чинників розвитку економіки України. Проблемами функціонування механізму є: непрозора діяльність НБУ, особливо стосовно регулювання ринку банківських послуг і валютного ринку; використання емісійних механізмів у боротьбі з економічною кризою та в рамках бюджетної політики; низька ефективність валютного регулювання і переважання тактичних заходів боротьби з нестабільністю валютного ринку.

Дослідження адміністративного механізму державного регулювання інституціональних змін (дозволи, сертифікація, ліцензування, закриття частки або всього ринку, антидемпінгові розслідування, штрафи, примус) вказує на поступовий відхід від даного механізму у регулюванні формування і функціонування інститутів в Україні та наявність ряду суттєвих проблем: значна і застаріла дозвільна система в країні; повільне реформування системи сертифікації та ліцензування в умовах інтеграції у європейську економічну систему; низька ефективність антидемпінгових механізмів; дестимулююча та дискримінаційна система штрафів і примусу.

Соціальний механізм державного регулювання інституціональних змін направлений на: формування кадрового потенціалу, захист здоров'я громадян, трансформацію і розвиток соціальної інфраструктури, формування та дотримання освітніх стандартів, підвищення якості соціального захисту населення країни.

На ефективність механізму впливають диспропорції у соціальному розвитку міст та сільської місцевості; неефективність відновлення та підготовки кадрів як у територіальному розрізі, так і у розрізі професій; проблеми у функціонуванні національної системи боротьби з безробіттям; низька якість реформування системи охорони здоров'я; відсутність стратегії реформування соціальної інфраструктури; проблеми з реформуванням освіти; низька якість соціального захисту населення держави.

Інноваційний механізм державного регулювання інституціональних змін є досить новим та таким, що потребує найбільшого удосконалення в межах розвитку економіки в Україні та формування конкурентоздатної національної інституціональної системи. До нього відносимо: політику підтримки інновацій у країні на національному і регіональному рівнях, інфраструктуру підтримки і розвитку інновацій, рівень підтримки інноваційних розробок господарюючими суб'єктами, інтеграцію державних органів, наукових і освітніх установ та підприємств в рамках розробки та впровадження інновацій.

Відзначаємо наявність низки суттєвих проблем у функціонуванні механізму: недостатність правової бази розвитку інновацій в країні; декларативна підтримка інноваційної діяльності на рівні держави та місцевих органів влади; низький рівень підтримки інноваційних розробок господарюючими суб'єктами; нерозвинута інфраструктура підтримки і розвитку інновацій в країні; відсутність джерел фінансування інноваційних розробок.

Інформаційний механізм державного регулювання інституціональних змін включає: програмні продукти, електронні бази даних, розвиток електронних та Інтернет-технологій.

На ефективність механізму негативно впливають наступні проблеми: недостатній обсяг витрат на розвиток інформаційних технологій на рівні держави і місцевих органів влади; відсутність необхідних програмних продуктів; низький рівень підготовки персоналу, особливо державних владних органів, стосовно впровадження і використання електронних технологій; неефективний захист електронної інформації та проблеми у боротьби з вірусами і несанкціонованим доступом до баз даних.

Наведена проблематика функціонування механізмів державного регулювання інституціональних змін в Україні вказує на їх низьку адаптивність до трансформаційних процесів, які відбуваються у економіці країни, що потребує проведення дослідження цих процесів. Спираючись на

наукові роботи Г.І. Скорик та В.В. Барінова [173], а також Н.В. Петришиної [138] можемо відмітити ключові напрямки трансформації національної економічної системи: розвиток ринкових механізмів функціонування у контексті зменшення адміністративного регулювання зі сторони інститутів державної влади; поява та розвиток елементів постіндустріальної економіки, як то збільшення ролі сфери послуг, розробка і впровадження інновацій; інтеграція економіки у єдиний економічний простір Європейського Союзу; зміна структури економіки та зовнішньоторговельної діяльності з акцентом на виробництво і експорт аграрної продукції; активне проникнення в національну економічну систему транснаціональних корпорацій та агресивний вплив на неї зі сторони цих суб'єктів підприємницької діяльності.

У межах адаптації механізму (механізмів) державного регулювання інституціональних змін до трансформаційних процесів в економіці України країна потребує розробки і реалізації комплексу напрямів підвищення ефективності та результативності такого виду державного регулювання у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва (розробку здійснимо у третьому розділі роботи). При цьому, розробка та реалізація комплексу напрямів підвищення ефективності і результативності регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування змін як окремих інститутів, так і інституціональної системи в Україні повинна базуватись на відповідній оцінці, що, у свою чергу, потребує перевірки запропонованої методики оцінювання (див. підрозділ 1.3) на практиці та корегування її з врахуванням виявлених недоліків за рахунок розробки відповідного науково-методичного інструментарію оцінки та моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва (розробку здійснимо у третьому розділі роботи).

Підсумовуючи наведене, можемо відзначити: провідну роль державного регулювання і відповідних механізмів такого регулювання у

зміні інститутів та національної інституціональної системи в рамках трансформації економіки України; наявність достатньої кількості механізмів державного регулювання інституціональних змін в країні для побудови і підтримки функціонування ефективних інститутів та інституціональної системи; значний вплив низки проблем на ефективне функціонування зазначених механізмів і необхідність їх подолання у короткостроковій перспективі. При цьому, враховуючи наведений процес розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму (механізмів) державного регулювання інституціональних змін (див. рис. 2.3) та зроблені раніше висновки, оптимізацію необхідно будувати виходячи з оцінки ефективності цього виду державного регулювання та його впливу на формування і функціонування національної системи економічної безпеки підприємництва за запропонованою методикою (див. підрозділ 1.3).

Спираючись на розроблену методику (див. підрозділ 1.3), необхідно зазначити, що одним з ключових елементів оцінки ефективності регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін в Україні повинен бути аналіз головних небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва в країні.

2.2. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави

Певний комплекс небезпек, загроз та ризиків у будь-який проміжок часу є одним з головних елементів, що визначає економічну безпеку підприємництва в країні. Відзначаємо наявність досить значної кількості небезпек, загроз, ризиків, які мають вплив на ЕБП та СЕБП країни (див. підрозділ 1.1). При цьому сукупність небезпек, загроз, ризиків для кожної країни світу є унікальною, постійно змінюючись та змінюючи силу впливу в межах трансформації національних соціально-економічних систем.

Необхідність проведення оцінки ефективності регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін в Україні, про що мова йшла у підрозділі 2.1 роботи потребують виділення, на базі проведення аналізу, основних ризиків, небезпек та загроз економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. У цьому контексті, для виділення саме головних небезпек, загроз, ризиків ЕБП та СЕБП країни будемо їх ранжувати за ступенем впливу, де діапазон від 0 до 3 вказує на мінімальний вплив, від 4 до 6 – середній вплив; від 7 до 8 – високий вплив; від 9 до 10 – максимально високий вплив.

Розпочнемо аналіз з дослідження сили впливу визначених небезпек (див. підрозділ 1.1) на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва України.

Серед небезпек економічній безпеці підприємництва в Україні визначаємо:

1. Природні, куди відносимо метеорологічні, гідрологічні та кліматичні стихійні лиха. Спираючись на дослідження The Economist відзначаємо зростання кількості стихійних лих у світі та збільшення їх впливу на глобальну економіку та соціально-економічні системи всіх без виключення країн світу. Так, за період з 1980 до 2017 року кількість природних катаклізмів зросла на 325,6 %. Важливим тут є проаналізувати динаміку та структуру стихійних лих в світі, а також в Україні за обраний період дослідження, тобто з 2008 по 2017 роки (табл. Д.1, додаток Д).

Відзначаємо зростання всіх типів стихійних лих у світі за період дослідження (метео- на 66,3 %, гідро- на 39,7 %, кліматичних на 92,1 %) та загальної їх кількості (на 308 одиниць або 73,2 %). Звертаємо увагу на швидке зростання кліматичних стихійних лих, особливо у 2014 – 2017 роках, що призвело до зростання їх частки у загальній кількості природних катаклізмів в світі за період дослідження на 4,6 % до 46,6 % у 2017 році. Погоджуємось з тим, що головною причиною збільшення кількості стихійних лих у світі, особливо у останні роки є глобальні зміни клімату

через збільшення та накопичення техногенного навантаження на природу планети («глобальне потепління») [209].

Щодо України, то відмічаємо з однієї сторони слідування загальносвітовим трендам щодо зростання кількості стихійних лих, а з іншої незначну їх кількість в країні (за період дослідження кількість не перевищувала 13 одиниць в рік). Згідно класифікації The Economist, Україна відноситься до країн з найменшою річною кількістю природних катаклізмів (від 1 до 25). Відзначаємо, що частка країни, як у загальній кількості стихійних лих у світі, так і у окремих їх типах у роки дослідження не перевищувала 2 %, що підтверджує віднесення держави до країн з найменшою річною кількістю природних катаклізмів. Таким чином, можемо присвоїти цьому виду небезпек середній ранг у чотири одиниці, щодо впливу на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва у країні.

2. Техногенні, куди відносимо катастрофи та нанесені ними збитки національним соціально-економічним системам і їх складовим, у тому числі сфери підприємництва, що спричинені діяльністю людей. Підтримуємо точку зору С.П. Іванюти та А.Б. Качинського [69], що для України та її регіонів наведений вид небезпек є одним з головних через сукупність причин, до яких відносимо: зниження рівня підготовки персоналу суб'єктів господарювання в країні; проблеми з формуванням органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (персонал, матеріальні фонди, фінансове забезпечення); зростання зносу основних фондів національної інфраструктури. Особливе занепокоєння викликає знос основних фондів у: житлово-комунальному господарстві (знос станом на 2017 рік склав більше 60 %, моральний – більше 80 %) [37]; транспортній інфраструктурі (знос станом на 2017 рік склав 51,7 %, моральний – більше 75 %) [120]. Так, згідно даних Н.В. Холод, Україна у період з 2006 до 2017 років втрачала 3-5 % ВВП через проблеми з інфраструктурою [192].

Враховуючи наведене відзначаємо техногенні небезпеки, як основні з точки зору забезпечення економічної безпеки країни та економічної безпеки підприємництва в Україні з рангом впливу, що дорівнює восьми.

3. Політичні, куди відносимо стабільність політичної системи, наявність соціальних потрясінь (акти громадянської непокори) та зовнішню агресію щодо території країни. Враховуючи наведене та оцінивши стан політичної системи України за 2008 – 2017 роки можемо відмітити, що цей вид небезпек є визначальним для країни. Вважаємо доречним віднести політичні небезпеки до небезпек з максимально високим ступенем впливу та присвоїти їм ранг, що дорівнює дев'яти.

4. Фінансові, куди відносимо як проблематику розвитку світового фінансового сектору та фінансових секторів економічно розвинутих країн світу, так і проблеми фінансового сектору економіки України. При цьому, щодо світової фінансової системи відзначаємо її зростання на фоні позитивних імпульсів зі сторони США та Китаю. У той же час, погоджуємось з точкою зору Ніколаса Верона [223], що фінансова система Європейського Союзу через проблеми як країн – нових членів ЄС, таких як Болгарія, Румунія, так і інших країн – членів ЄС (Греція, Іспанія, Італія та ін.) потребує реформування з метою підвищення її стабільності та отримання довгострокових перспектив розвитку, особливо що стосується формування та обслуговування державних боргів.

Стосовно України можемо відмітити кризовий розвиток національної фінансової системи та її складових, особливо це відноситься до розвитку банківського сектору країни, що знайшло свої відображення у динаміці кількості банків (рис. 2.11).

Відзначаємо різке скорочення банківського сектору країни, починаючи з 2013 року (-54, 5 % кількості банків або – 98 одиниць), де головне скорочення прийшло на вітчизняні банки (-68,2 % кількості вітчизняних банків або – 88 одиниць), у той час як кількість банків з іноземним капіталом у період з 2013 року до 2017 року зменшилась на 10 одиниць або 20,4 %, а

банків зі 100 % іноземним капіталом зменшилась на 1 одиницю або 5,3 %. Окреме занепокоєння викликає продовження скорочення кількості банків у період з 2016 до 2017 року, коли економіка України вийшла з економічної кризи, що свідчить про продовження кризи у банківському секторі країни.

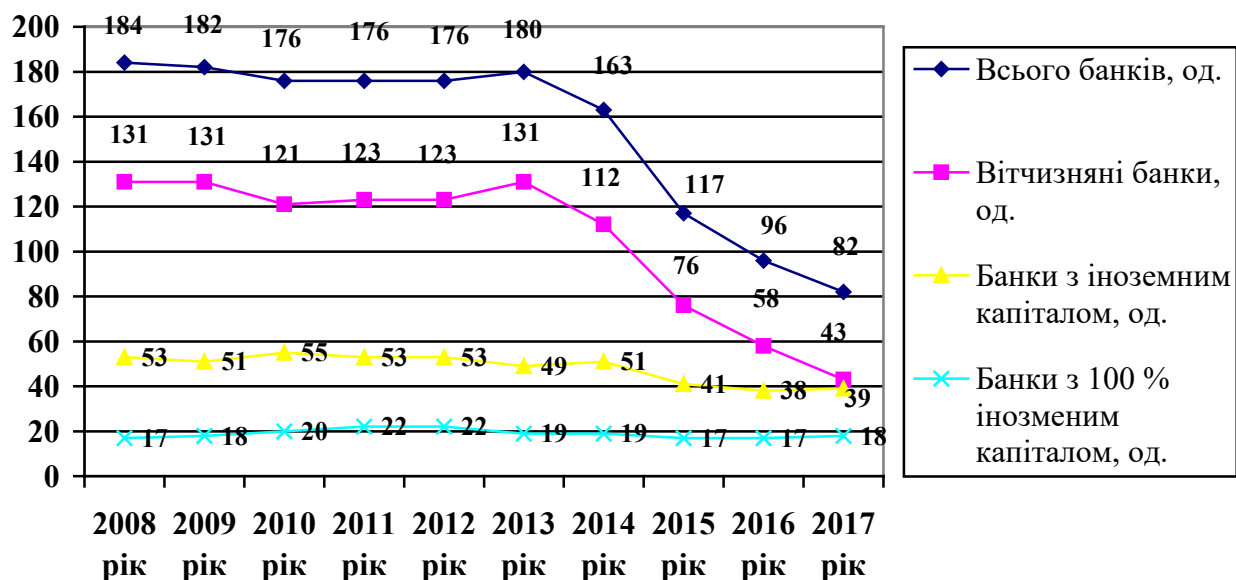

Рис. 2.11. Динаміка кількості банків в Україні протягом 2008 – 2017 років*

*Складено автором на основі джерел:[85]

Однак, для того, щоб підтвердити таке твердження необхідно оцінити динаміку чистого прибутку (збитку), який було згенеровано банківською системою України за період з 2008 року до 2017 року (рис. 2.12).

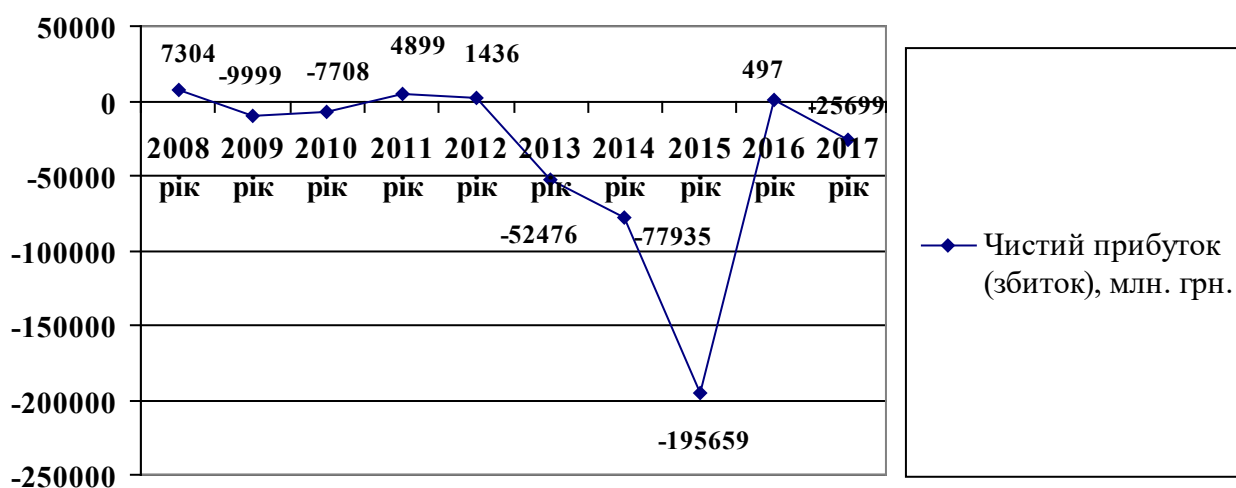

Рис. 2.12. Динаміка чистого прибутку (збитку) банківського сектору України протягом 2008 – 2017 років*

* Складено автором на основі джерел: [141]

Дослідження динаміки чистого прибутку (збитку) банківського сектору України за 2008 – 2017 роки (див. рис. 2.12) вказує на наявність кризових проявів у 2016 та особливо 2017 роках, що підтверджує раніше зроблені висновки про продовження кризи у банківській сфері України.

Вважаємо доречним віднести фінансові небезпеки до небезпек з максимально високим ступенем впливу та присвоїти їм ранг, що дорівнює десяти.

5. Юридичні, куди відносимо зниження рівня економічної безпеки країни, економічної безпеки підприємництва, економічної безпеки окремих підприємств через проблеми юридичного характеру, як то: невиконання відповідних угод; судові розгляди; судові приписи; штрафи, пені, неустойки. Відзначаємо, що наведені небезпеки мають середній вплив на ЕБП та СЕБП в Україні, що дозволяє їм присвоїти ранг, який дорівнює чотирьом.

7. Інституційні, куди відносимо зміни окремих інститутів та інституціональної системи України. Враховуючи наведене вище у роботі, можемо відмітити високий вплив такого виду небезпек на економічну безпеку підприємництва в країні, що дозволяє присвоїти їм ранг, який дорівнює восьми.

8. Інноваційні, куди відносимо розвиток інновацій та науково-технічної і дослідно-конструкторської діяльності у країні, а також порівняння цих складових з такими ж складовими розвитку інших країн світу. Вважаємо доречним для аналізу інноваційних небезпек ЕБП та СЕБП України дослідити рейтинг країни згідно Глобального Індексу Інновацій (країн The Global Innovation Index), який було розроблено фахівцями Корнельського університету, бізнес-школи INSEAD та Всесвітньої організації інтелектуальної власності WIPO і який розраховується цими організаціями кожен рік для більшості країн світу (рис. 2.13).

Дослідження рейтингу України згідно Глобального Індексу Інновацій (ГІІ) вказує на покращення ситуації та зростання рейтингових позицій країни починаючи з 2015 року. Відмічаємо, що за період з 2008 року до 2017 року

держава піднялась у рейтингу на 25 позицій. Зростання рейтингу України за період дослідження відбувалось за рахунок генерування та розповсюдження інновацій, чому сприяли високий рівень освіти у країні та збільшення інноваційної активності суб'єктів підприємницької діяльності. У той час як ключовий негативний вплив на рейтинг держави згідно ГІІ мали соціально – економічні умови розвитку України.

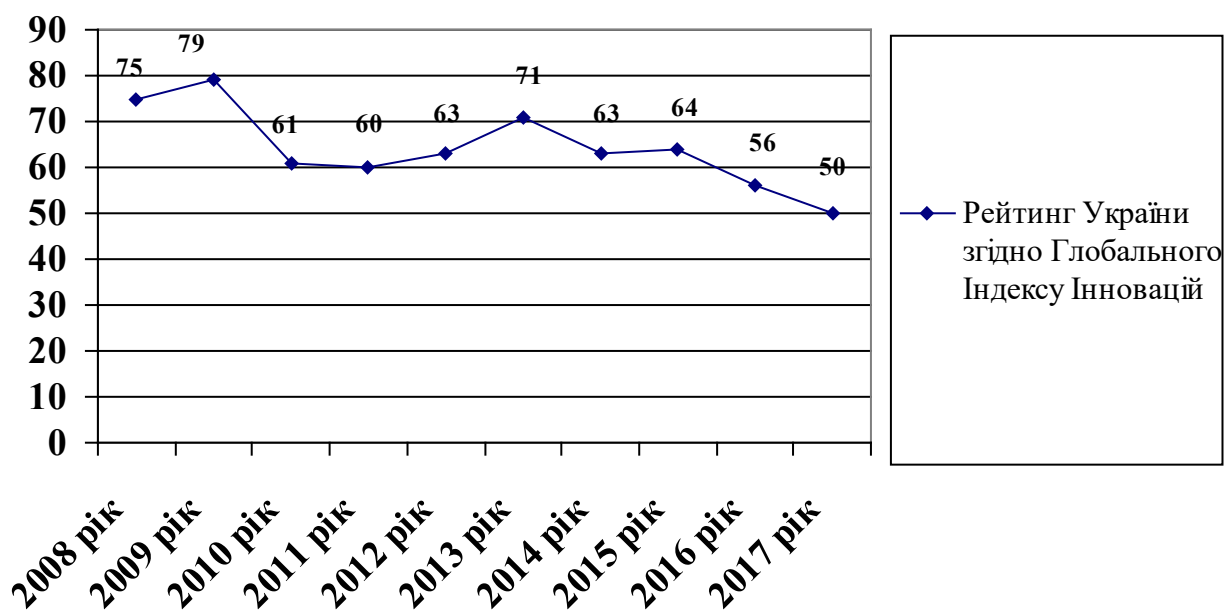

Рис. 2.13. Динаміка рейтингу України згідно Глобального Індексу Інновацій протягом 2008 – 2017 років*

*Складено автором на основі джерел: [219]

Відзначаємо, що наведені інноваційні небезпеки мають середній вплив на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні, що дозволяє їм присвоїти ранг, який дорівнює шести.

9. Економічні, куди відносимо негативні зміни у соціально-економічній системі країни. Згідно наведених даних на рисунках 2.6 – 2.10 відзначаємо посткризове відновлення соціально-економічної системи України та наявність значної кількості проблем економічного і соціального характеру у державі, що дозволяє віднести такий вид небезпек до небезпек з максимально високим впливом на ЕБП та СЕБП і присвоїти їм ранг, який дорівнює десяти.

10. Екологічні, куди відносимо як кількість та обсяги небезпечних для екології країни подій, так і збитки, які ними завдані національній соціально-економічній системі держави. Аналізуючи екологічні небезпеки в Україні та їх вплив на економічну безпеку підприємництва виділяємо дві різнонаправлені тенденції: з однієї сторони зменшення обсягів промислового виробництва та підвищення екологічної свідомості громадян України зменшує вплив такого виду небезпек на соціально-економічну систему країни, а з іншої – інтенсифікація аграрного виробництва, зменшення витрат на захист екології зі сторони державних і муніципальних інститутів, а також суб'єктів підприємницької діяльності призводять до їх зростання. Враховуючи наведене можемо відмітити, що екологічні небезпеки мають середній вплив на економічну безпеку підприємництва в Україні, що дозволяє присвоїти їм рейтинг, який дорівнює п'яти.

Таким чином, аналіз небезпек ЕБП та СЕБП в Україні дозволив виявити головні з них, серед яких: техногенні, політичні, фінансові, інституційні, економічні (рис. 2.14).

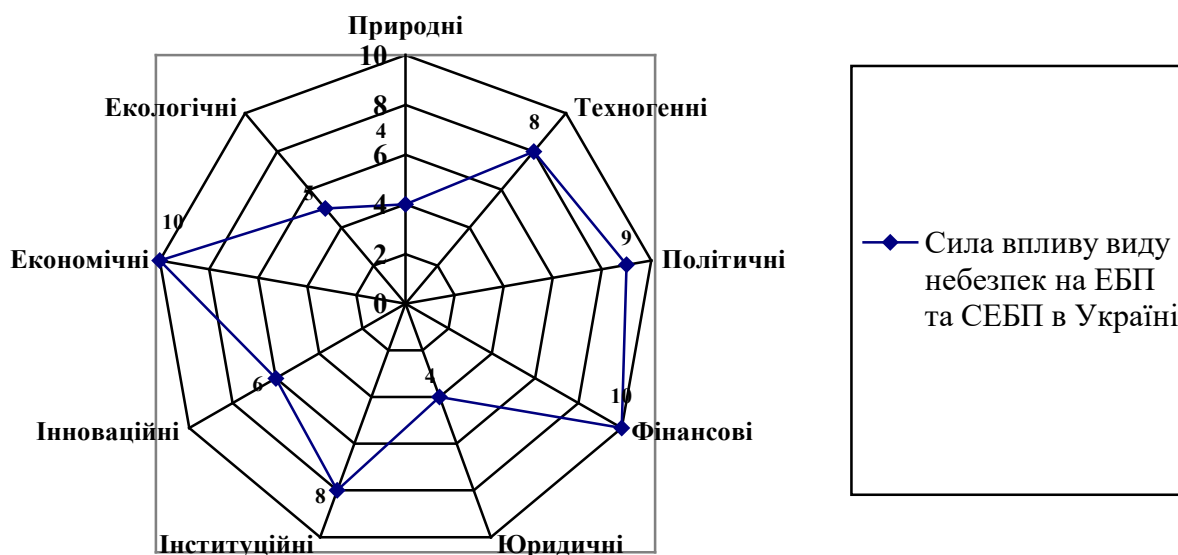

Рис. 2.14. Сила впливу виду небезпек на ЕБП та СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

Окрім небезпек на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва мають вплив ряд загроз (див. підрозділ 1.1). Проаналізуємо такі загрози для України та оцінимо силу їх впливу на національні ЕБП та СЕБП спираючись на критерії оцінки, що були запропоновані вище.

На сучасному етапі розвитку держави та національної економіки виділяють наступні загрози економічній безпеці підприємництва в Україні:

1. Зовнішні по відношенню до суб'єктів господарювання:

1.1. Неефективна система державного регулювання підприємницької діяльності. Не зважаючи на значні зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування відзначаємо значну неефективність системи державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. Серед позитивних моментів можемо відмітити: скорочення кількості дозвільних документів (до 82); впровадження електронного документообігу між державними інститутами та підприємцями; відміну або скорочення кількості перевірок бізнес-одиниць органами державної влади; підвищення інформаційного забезпечення підприємницьких структур. У той же час серед проблем відзначаємо: надлишкову кількість дозвільних документів (згідно даних BRDO (Better Regulation Delivery Office) Україна потребує відміни або заміни ще 20 дозвільних документів [107]); значні строки на реєстрацію та перереєстрацію бізнесу і сплату податків; низьку якість консультаційного супроводження бізнес-одиниць зі сторони органів державної влади, особливо що стосується зовнішньоекономічної діяльності; недостатній обсяг інформації щодо розвитку підприємництва в країні; значний адміністративний вплив на підприємницькі структури.

Враховуючи наведене вище можемо відмітити, що такий вид загроз має середній вплив на економічну безпеку підприємництва в Україні, що дозволяє присвоїти йому рейтинг, який дорівнює шести.

1.2. Неефективна фінансово-кредитна та податкова державні політики мають значний негативний вплив на ЕБП в Україні.

Серед ключових проблем формування фінансово-кредитної політики держави можемо відмітити критичне зростання державного боргу з акцентом на зовнішні запозичення (табл. 2.1). Для розрахунків візьмемо значення державного боргу країни за період дослідження, яке номіноване у доларах США, що дозволить усунути проблеми пов'язані з впливом інфляції та девальвації на формування його кінцевих значень.

Таблиця 2.1

Аналіз динаміки та структури державного та гарантованого боргу України протягом 2008 – 2017 років, (млн. дол. США)*

Державний борг	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення	
											Абс., од.	ТР, %
Внутрішній	5801	13166	19530	21741	25836	35542	31003	22060	25366	27316	21515	470,88
Частка у державному борзі країни, %	23,58	33,18	35,97	36,71	40,06	48,64	44,42	33,68	35,74	35,80	12,22	151,80
Зовнішній	18798	26519	34759	37475	38659	37536	38792	43446	45605	48989	30191	260,61
Частка у державному борзі країни, %	76,42	66,82	64,03	63,29	59,94	51,36	55,58	66,32	64,26	64,20	-12,22	84,01
Всього	24599	39685	54289	59216	64495	73078	69795	65506	70971	76305	51706	310,20

*Складено автором на основі джерел: [33]

Державний та гарантований борг України за період дослідження збільшився на 310,2 %. При цьому, зростання внутрішнього державного боргу за 2008 – 2017 роки склало 470,9 %, а зовнішнього – 260,6 %. Щодо структури державного боргу країни відзначаємо переважання весь період дослідження зовнішніх запозичень, частка яких, починаючи з 2013 року у сукупному розмірі державного боргу зростала (окрім 2016 та 2017 років), досягши на кінець 2017 року 64,2 %. Однак, використовуючи наведені дані, складно визначити проблематику державних запозичень, що потребує співставлення державного боргу до ВВП країни (рис. 2.15).

Враховуючи, що згідно Бюджетного Кодексу України граничний розмір державного і гарантованого боргу не повинен перевищувати 60 % ВВП [14], відмічаємо критичні обсяги державного боргу у 2014 – 2017 роках.

Таким чином, зростання державного боргу, його неефективна структура з переважанням зовнішніх запозичень, які несуть у собі значні ризики для національної соціально-економічної системи та невиконання нормативів щодо співвідношення державного боргу і ВВП свідчить про вкрай неефективну кредитну політику державних владних інститутів в Україні, особливо у період з 2014 року до 2017 року.

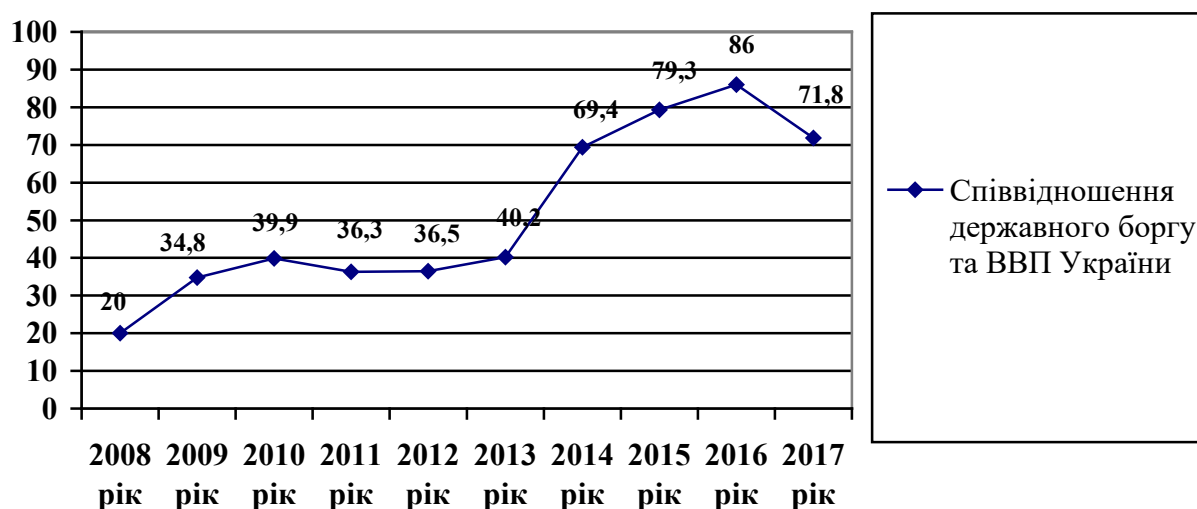

Рис. 2.15. Динаміка співвідношення державного боргу та ВВП України протягом 2008 – 2017 років, %*

*Складено автором на основі джерел: [33; 207]

Відзначаємо проблеми органів державної влади з управлінням валютними ризиками (девальвація національної валюти). Оскільки за період дослідження національна валюта знецінилась на 555,8 % [130]. Також відзначаємо різке падіння розмірів міжнародних резервів України (рис. 2.16), яке склало за період дослідження 12,734 млрд. дол. США або 40,4 %. Наведена ситуація склалась через значні недоліки у фінансовій політиці державних інститутів і призвела до різкого зменшення доходів та купівельної

спроможності більшості національних бізнес – одиниць та домашніх господарств.

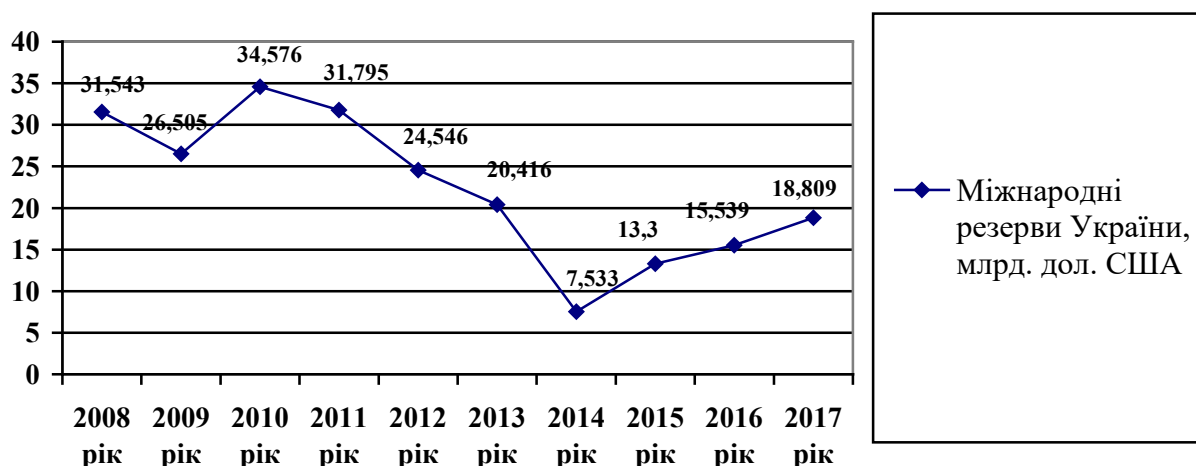

Рис. 2.16. Динаміка міжнародних резервів України протягом 2008 – 2017 років, млрд. дол. США*

* Складено автором на основі джерел:[115]

Окремо наголошуємо на неефективності державної податкової політики, де на фоні зменшення кількості податків, покращення їх адміністрування, впровадження електронного документообігу, зменшення кількості фіскальних перевірок бізнесу, підвищення якості інформаційної та консультативної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності зі сторони національних фіскальних органів відбувається зростання податкового навантаження (рис. 2.17) та адміністративного тиску на підприємства і фізичних осіб – підприємців. Також відзначаємо погіршення ситуації з ухилянням від сплати податків суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств на фоні погіршення економічної ситуації в країні і слабкі зусилля державних фіскальних органів, які направлені на недопущення цього економічного явища. На окрему увагу заслуговують розміри часу, який необхідно витратити для сплати податків: в Україні на кінець 2017 року вони склали 327,5 годин на рік; середнє значення по країнам світу – 240 годин на рік; значення по Європейському Союзу – 161 година на рік [205].

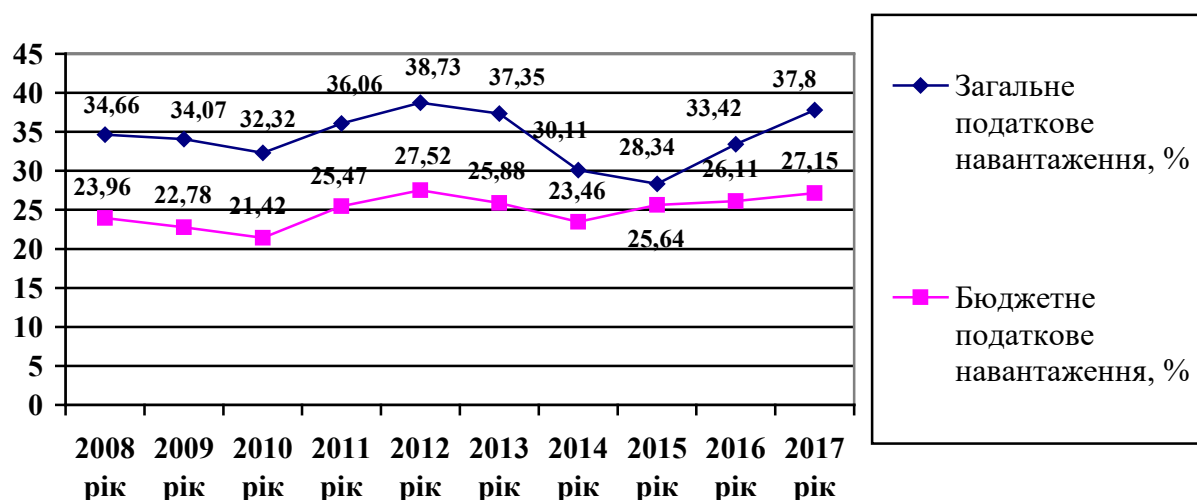

Рис. 2.17. Динаміка загального та бюджетного податкового навантаження в Україні протягом 2008 – 2017 років*

* Складено автором на основі джерел:[15; 36]

Відмічаємо, що такий вид загроз має максимально високий вплив на економічну безпеку підприємництва в Україні, що дозволяє присвоїти йому рейтинг, який дорівнює дев'яти.

1.3. Корупція. Дана загроза є однією з таких, що найбільше негативно впливають на економічну безпеку підприємництва, оскільки призводить до зростання трансакційних витрат суб'єктів підприємницької діяльності, породжує стійке порушення рівноваги у соціально-економічній системі країни, призводить до появи і розвитку нерівноправної конкуренції на ринках збуту продукції (робіт, послуг). Вважаємо доречним оцінити рівень впливу цієї загрози на ЕБП та СЕБП в Україні через дослідження динаміки рейтингу країни в межах міжнародного індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який розраховується міжнародною організацією Transparency International починаючи з 1995 року (рис. 2.18).

Оцінка рейтингу України в межах міжнародного індексу сприйняття корупції дозволяє стверджувати, що країна мала критичні проблеми з корупцією, знаходячись весь період дослідження серед країн – аутсайдерів. Відмічаємо деяке покращення ситуації у 2015 – 2017 роках, що було

пов'язане з реформуванням органів державної влади. Таким чином, можемо стверджувати, що такий вид загроз має максимально високий вплив на економічну безпеку підприємництва в Україні, що дозволяє присвоїти йому рейтинг, який дорівнює десяти.

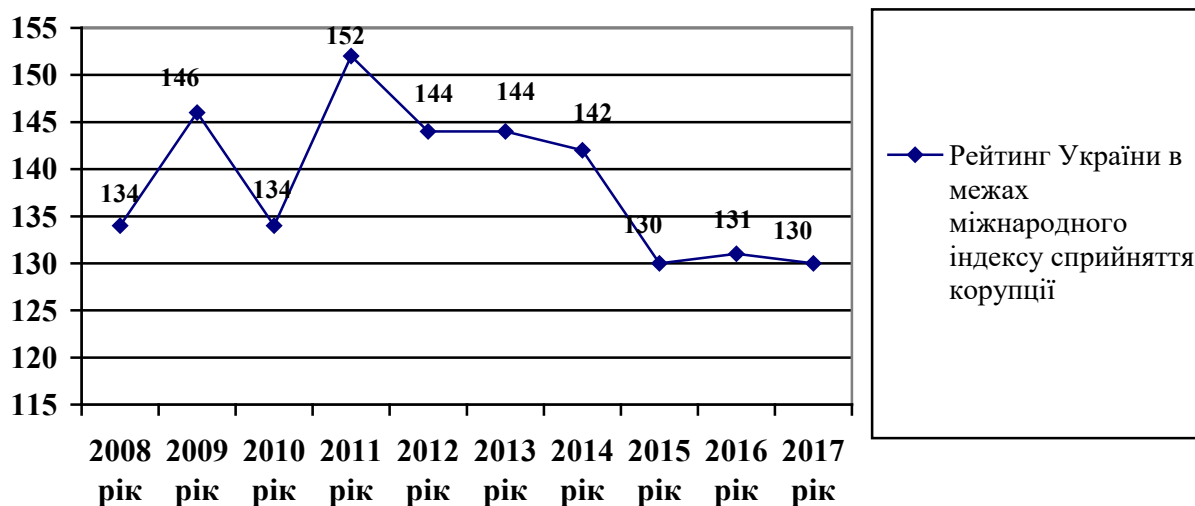

Рис. 2.18. Динаміка рейтингу України в межах міжнародного індексу сприйняття корупції протягом 2008 – 2017 років*

* Складено автором на основі джерел: [203]

1.4. Кримінальні дії (криміногенний стан у країні) є ще одним видом ризиків, які впливають на національні ЕБП та СЕБП. Відзначаємо зростання кількості кримінальних правопорушень в Україні за період дослідження з 335441 одиниці у 2008 році до 553611 одиниць у 2017 році (+218170 одиниць або + 65,0 %). При цьому, весь період дослідження більше 50 % кримінальних правопорушень стосувались правопорушень проти власності, хоча і переважна кількість з них стосувалась власності фізичних осіб [178]. Підсумовуючи наведене, можемо стверджувати, що такий вид загроз має високий рівень впливу на ЕБП та СЕБП в Україні, що дозволяє присвоїти йому рейтинг, який дорівнює семи.

1.5. Зміни у наддержавних нормативних актах. Такий ризик суттєво впливає на економічну безпеку підприємництва у країні при високій міжнародній активності держави або в межах значних змін наддержавних

правових документів організацій, членами яких є відповідна країна. Оцінка стану справ щодо зміни наддержавних актів, які стосуються України у період дослідження дозволяє виділити дві ключові міжнародні угоди: «Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі» [155] та «Угоду про асоціацію між Україною та ЄС» [188]. Окремо відзначаємо низьку міжнародну активність держави, особливо, що стосується економічної співпраці. Наведене дозволяє віднести даний вид загроз до загроз з середнім рівнем впливу на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому рейтинг, який дорівнює чотирьом.

1.6. Негативні макроекономічні тенденції. До них відносимо падіння національного ВВП (див. рис. 2.5), негативне зовнішньоторговельне сальдо (див. рис. 2.7) України у період дослідження. Вважаємо доречним дослідити на додачу до наведених макроекономічних показників індекси інфляції та промислової продукції (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки індексів інфляції та промислової продукції України протягом 2008 – 2017 років, (%)*

Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення	
											Абс., од.	ТР, %
Інфляція	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	-8,6	92,97
Індекс промпродукції	95,0	79,4	112,2	108,0	99,3	95,7	89,9	87,0	102,8	100,4	5,4	105,68

*Складено автором на основі джерел: [70; 72]

Відзначаємо наявність інфляції весь період дослідження окрім 2012 року. При цьому, відзначаємо критичні значення індексу у 2008 – 2009 та 2014 – 2017 роках. Окремо необхідно відмітити падіння промислового виробництва в країні за виключенням незначного проміжку часу. Особливо критичною є ситуація у 2012 – 2017 роках, коли незначне збільшення промислового виробництва у 2016 – 2017 роках не в змозі компенсувати суттєве його падіння у 2012 – 2015 роках.

У той же час незначне збільшення ВВП у 2015 – 2017 роках, зменшення темпів інфляції та зростання промислового виробництва у ці ж роки свідчить про початок позитивного тренду розвитку національної економіки. Наведе дозволяє віднести такий вид загроз ЕБП до загроз з високим рівнем впливу та присвоїти йому рейтинг, який дорівнює семи.

1.7. Надмірна енергетична залежність є однією з ключових проблем України, особливо враховуючи не можливість отримувати вугілля, нафту та газ з тимчасово окупованих територій країни. Так, згідно даних НАК «Нафтогаз Україна»: споживання газу в країні зменшилось з 66,3 млрд. м³ в 2008 році до 32,0 млрд. м³ в 2017 році (-34,3 млрд. м³ або – 51,7 %); закупівлі імпортного газу з 52,6 млрд. м³ в 2008 році до 14,1 млрд. м³ в 2017 році (-38,5 млрд. м³ або – 73,2 %); а частка імпортного газу у споживанні газу в країні з 79 % у 2008 році до 44 % у 2017 році (-35 %) [176]. Щодо ринку пального, то у 2017 році 63,6 % бензину, 89,5 % дизельного пального та 55% скрапленого газу були імпортні [4]. Враховуючи проблеми з постачанням вугілля на енергетичний ринок України та зростання його імпорту у 2015 – 2017 роках, відзначаємо, що тільки електроенергія є єдиним ресурсом в країні, що не імпортується в значних обсягах. Однак і ринок електроенергії перебуває під тиском зростання витрат на її виготовлення, через зростання імпортних закупівель, девальвацію національної валюти, інфляційні процеси у країні та збільшення долі електроенергії, отриманої з відновлювальних джерел. Наведе дозволяє віднести такий вид загроз до загроз з максимально високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює дев'яти.

1.8. Технологічна відсталість та розміри оновлення основних фондів впливають на рівень витрат і конкурентоспроможність національних виробників товарів (робіт, послуг), що, у свою чергу, має ключовий вплив на розвиток соціально-економічної системи країни та її сферу підприємництва. Для оцінки впливу цього виду загроз на ЕБП України важливо дослідити динаміку зносу основних фондів в країні (рис. 2.19).

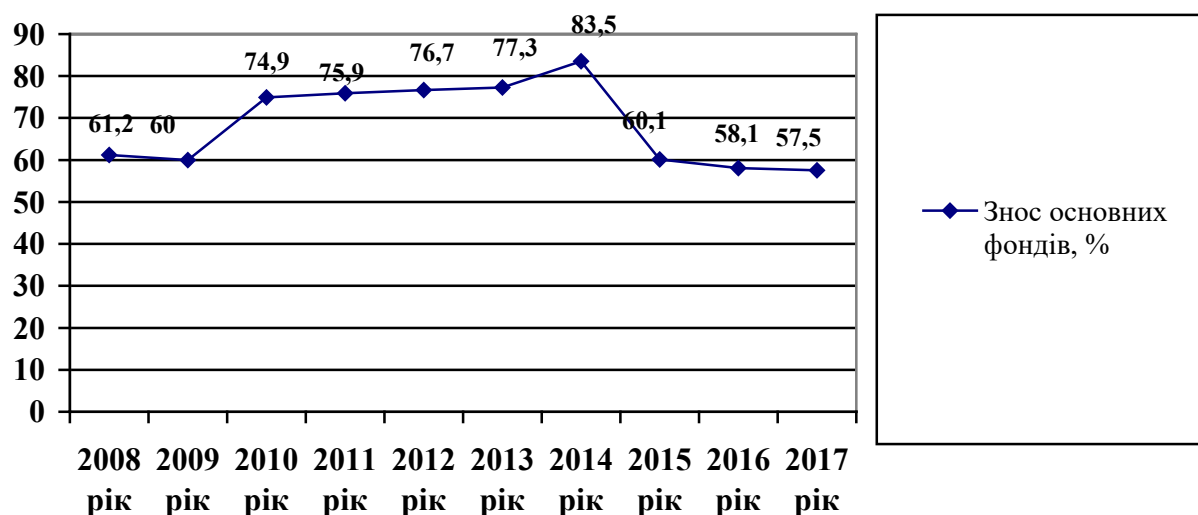

Рис. 2.19. Динаміка зносу основних фондів в Україні
протягом 2008 – 2017 років*

* Складено автором на основі джерел:[17]

Оцінка зносу основних фондів в Україні у період дослідження вказує на значні його розміри та зменшення у 2015 – 2017 роках, яке було переважно викликане не зростанням інвестицій у основні засоби, а банкрутством і ліквідацією значної кількості підприємств з застарілими технологіями виробництва товарів (робіт, послуг). Наведе не дозволяє віднести такий вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює семи.

Таким чином, аналіз зовнішніх загроз ЕБП та СЕБП в Україні дозволив виявити головні з них, серед яких: неефективна фінансово-кредитна та податкова державні політики, корупція, кримінальні дії, негативні макроекономічні тенденції, надмірна енергетична залежність, технологічна відсталість та розміри оновлення основних фондів (рис. 2.20). Зазначимо, що при побудові рисунку для позначення виду зовнішньої загрози будемо використовувати її порядковий номер у тексті роботи (див. вище).

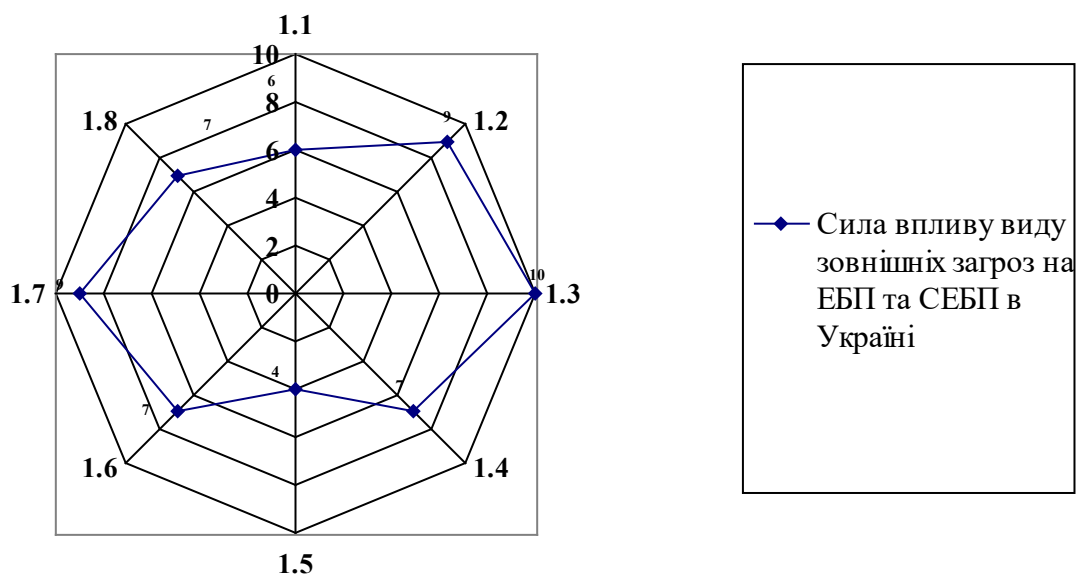

Рис. 2.20. Сила впливу виду зовнішніх загроз на ЕБП та СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

2. Внутрішні по відношенню до суб'єктів господарювання:

2.1. Зниження ефективності фінансово-господарської діяльності значного обсягу підприємств в країні має негативний вплив на економічну безпеку підприємництва та національну соціально-економічну систему. В межах дослідження впливу цього виду внутрішніх загроз на ЕБП України використаємо оцінку частки збиткових підприємств в країні за період дослідження. Відзначаємо наявність статистичних даних тільки по середнім та великим підприємствам, на основі яких і побудуємо дослідження (рис. 2.21).

Оцінка динаміки частки збиткових підприємств в Україні вказує на зменшення питомої ваги таких суб'єктів господарювання у економічній системі держави починаючи з 2010 року. Негативним моментом є зростання частки таких бізнес-одиниць у 2016 – 2017 роках. Наведене дозволяє віднести такий вид загроз до загроз з середнім впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює п'яти.

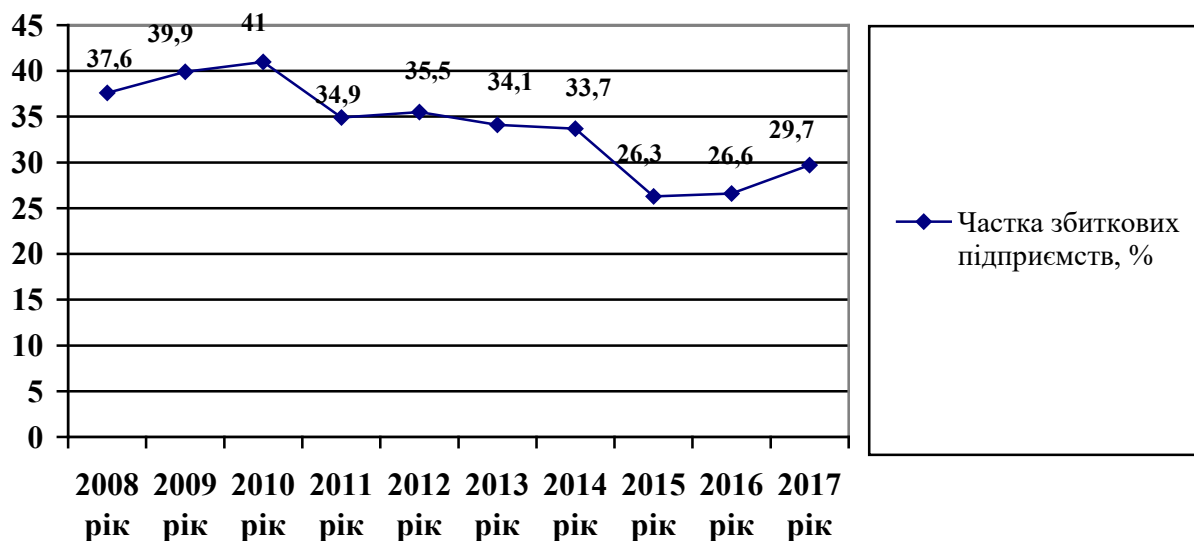

Рис. 2.21. Динаміка частки збиткових підприємств в Україні протягом 2008 – 2017 років*

*Складено автором на основі джерел: [190]

2.2. Зниження конкурентоспроможності національних виробників негативно впливає на економіку та економічну безпеку підприємництва в країні. Проведемо дослідження рейтингу України згідно до Індексу Глобальної Конкурентоспроможності з метою виявлення проблем у цьому аспекті розвитку держави (рис. 2.22).

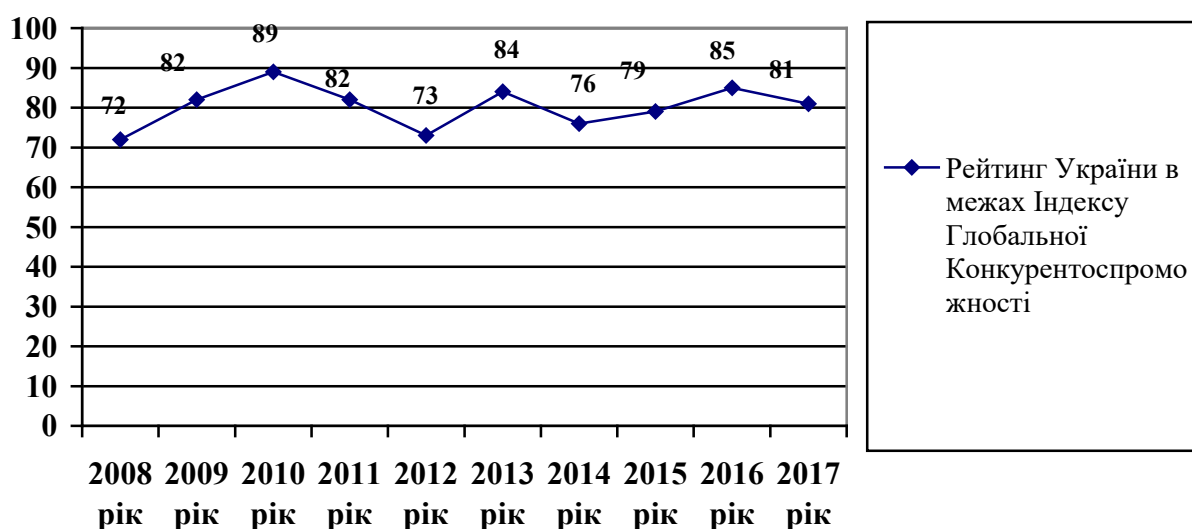

Рис. 2.22. Динаміка рейтингу України в межах Індексу Глобальної Конкурентоспроможності протягом 2008 – 2017 років*

* Складено автором на основі джерел:[219]

Відзначаємо низьку конкурентоспроможність національної економіки та товаровиробників весь період дослідження і погіршення ситуації у період з 2014 року до 2016 року. Висновки щодо покращення рейтингу України в 2017 році робити зарано, оскільки не зрозуміло, це початок нового тренду або короткострокові зміни.

Наведене дозволяє цей вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює восьми.

2.3. Галузева структура економіки є ключовою для соціально-економічної системи країни та економічної безпеки підприємництва. Відзначаємо значні проблеми економіки України з формуванням галузевої структури. Якщо структура світового ВВП на кінець 2017 року складалась на 6 % з сільського господарства, на 31 % з промисловості та на 63 % зі сфери послуг, то ВВП України був сформований на 10,2 % сільським господарством, на 23,99 % промисловістю та на 65,8 % сферою послуг [204].

Порівнюючи галузеву структуру економіки України з галузевою структурою економік провідних країн світу можемо відмітити наступне: занадто висока частка сільського господарства з акцентом на низькомаржинальний сектор рослинництва; недостатній розвиток машинобудування та легкої промисловості з акцентом на добувну промисловість і виробництво напівфабрикатів у металургійній промисловості; недостатня частка сфери послуг (у провідних країнах світу вона коливається від 72 % до 80 %) [207].

Наведене дозволяє віднести такий вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює восьми.

2.4. Спад виробництва у стратегічно важливих галузях економіки країни негативно впливає на розвиток національної соціально-економічної системи та ЕБП. Щодо України, то оцінка динаміки розвитку національної економіки дозволяє віднести до стратегічно важливих галузей

машинобудування, гірничо-металургійний комплекс, агропромисловий комплекс, будівництво, торгівлю. Відзначаємо проблеми у період дослідження, особливо в 2014 – 2017 роках, щодо обсягів виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) у машинобудуванні та гірничо-металургійному комплексі, а також падіння обсягів виконання робіт у натуральному обсязі в будівництві [22].

Наведене дозволяє віднести такий вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює семи. Таким чином, аналіз внутрішніх загроз ЕБП та СЕБП в Україні дозволив відзначити, що всі вони, окрім зниження ефективності фінансово-господарської діяльності значного обсягу підприємств в країні, мають великий вплив на національну економіку та економічну безпеку підприємництва у країні (рис. 2.23).

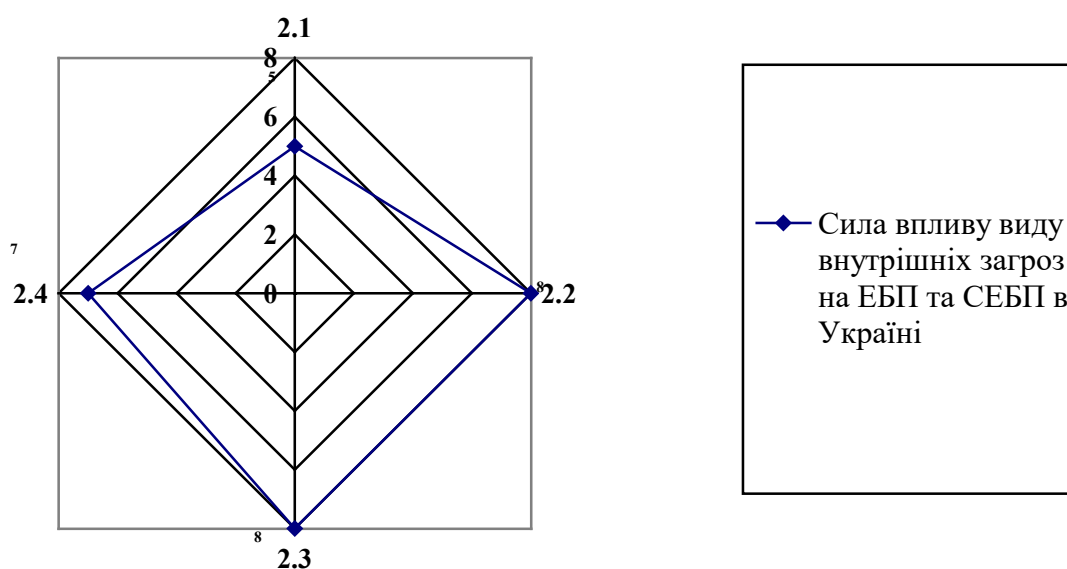

Рис. 2.23. Сила впливу виду внутрішніх загроз на ЕБП та СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

На економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва мають значний вплив певні ризики (див. підрозділ 1.1). Проаналізуємо такі ризики для України та оцінимо силу їх впливу на національні ЕБП та СЕБП спираючись на критерії оцінки, що були запропоновані вище.

Можливо виділити такі ризики для ЕБП в Україні:

1. Монополізація економіки. Відзначаємо високий рівень монополізації вітчизняної економіки. Серед головних проблем можемо навести: діяльність природних монополій (на кінець 2017 року в Україні діяли 10 загальнодержавних та 2300 регіональних природних монополій [30]); низьку конкуренцію на ринках енергетичних ресурсів та палива; зростання монопольного становища ряду виробників продовольчих товарів (наприклад, ринок курятини). Таким чином, даний ризик є одним з головних ризиків для економічної безпеки підприємництва в країні, що дозволяє визначити його рейтинг як високий і надати йому значення, яке дорівнює восьми.

2. Штучні обмеження доступу до державних ресурсів, що, з врахуванням активізації процесів збільшення прозорості державного управління, має середній вплив на економічну безпеку підприємництва в Україні. Наведе дозволяє визначити рейтинг такого виду ризику у розмірі чотирьох.

3. Систематичні порушення прав власності. Для України ключовою проблемою тут є рейдерські захоплення бізнесу. При цьому, якщо у 2008 – 2014 роках переважно страждали промислові підприємства та компанії зі сфери надання послуг, то починаючи з 2015 року акцент таких захоплень зміщується у сферу аграрного виробництва. Причинами такої ситуації є: низька вартість зареєстрованого капіталу суб'єктів господарювання; складності у реєстрації власності, особливо, що стосується власності на землю; низький рівень юридичної підготовки підприємств, на які була здійснена атака рейдерів. Згідно даних, що навела Е.Кисельова в Україні щорічно здійснюється близько 3000 атак рейдерів, 90 % яких є

результативними [77]. Таким чином, такий вид ризику є ключовим ризиком в для соціально-економічної системи та ЕБП країни, що дозволяє віднести його до ризиків з високим ступенем впливу і присвоїти ранг, який дорівнює восьми.

4. Збільшення витрат при здійсненні легітимної діяльності. На такий ризик найбільший вплив має розмір тіньової економіки країни, чим більше розміри такої економіки, тим більше витрат несуть підприємці при здійсненні легітимної діяльності, оскільки вони змушені протидіяти недоброякісній конкуренції зі сторони нелегальних виробників та нести додаткові втрати від їх фінансово-господарської діяльності. Наголошуємо, що такий ризик особливо негативно впливає на діяльність малих та середніх підприємств в країні [31]. Відзначаємо високі розміри тіньової економіки в Україні (див. підрозділ 2.1), що дозволяє віднести цей вид ризиків до ризиків з високим ступенем впливу на ЕБП та СЕБП країни та надати йому рейтинг, який буде дорівнювати восьми.

5. Зростання обсягів економічного шахрайства та кількості «фіктивних» банкрутств і псевдо підприємств. Дослідження ситуації у національній економіці в період дослідження вказує на скорочення розмірів цього виду ризику в Україні. Наведене дозволяє визначити такий ризик, як ризик з низьким впливом на економічну безпеку підприємництва в країні та присвоїти йому рейтинг, що буде дорівнювати трьом.

Підсумовуючи проведений аналіз ризиків економічній безпеці підприємництва в Україні, можемо виділити головні з них: монополізація економіки; систематичні порушення прав власності; збільшення витрат при здійсненні легітимної діяльності (рис. 2.24). Зазначимо, що при побудові рисунку для позначення виду ризиків будемо використовувати їх порядковий номер у тексті роботи (див. вище).

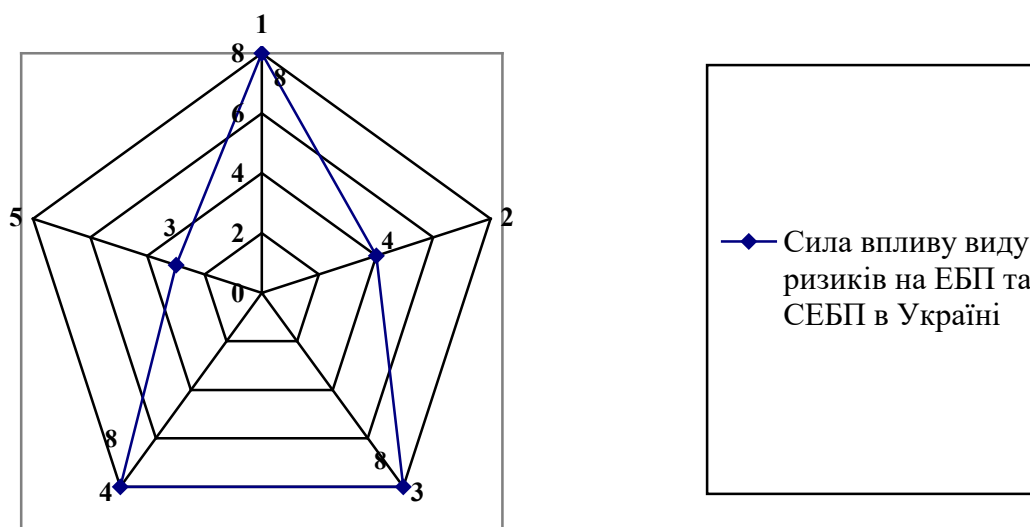

Рис. 2.24. Сила впливу виду ризиків на ЕБП та СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

На завершення аналізу основних ризиків, небезпек та загроз економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку України відзначаємо їх значну кількість і суттєвий вплив на національну соціально-економічну систему, ЕБП та СЕБП країни, а також необхідність їх включення до оцінки ефективності державного регулювання інституційних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва у державі згідно розробленої методики (див. підрозділ 1.3).

2.3. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва

Україна переживає складний період розвитку, становлення як суверенної, економічно і політично незалежної країни, яка є повноправною частиною світової спільноти. Фундаментальною складовою трансформаційних процесів, які мають місце у вітчизняній економіці є інституціональні зміни. Саме через недостатню обґрунтованість та повільність таких змін в українській економіці фіксуються проблеми, що, в тому числі, стосуються і економічної безпеки підприємництва: високий

рівень ризиків, обумовлених нестабільністю умов діяльності у вітчизняній економічній системі. В цьому контексті саме державне регулювання інституціональних змін стає базовим чинником економічного розвитку та безпеки підприємництва в країні, зокрема, через здатність створювати і розвивати відповідні інститути, які підтримують функціонування системи економічної безпеки підприємництва України.

Водночас, в умовах активізації євроінтеграційних процесів в Україні (завдяки підписанню 27 червня 2014 р. Угоди про асоціацію України та ЄС [188]), важливим є формування та розвиток інституцій країни, які б були гармонізованими певною мірою з інституціями Європейського Союзу, що створює нові умови для зростання політичної, соціальної та економічної безпеки в Україні.

Ці умови є ще більш важливими для нашої країни, дозволяючи не лише приймати більш активну участь в економічній діяльності ЄС (активізувати зовнішньоекономічну та інвестиційну діяльність в країні), але й формувати та розвивати власні інституції за зразком ЄС, наближуючи їх до стандартів, моделей та зразків інституціонального середовища ЄС, збільшуючи шанси на включення України до політико-економічної системи ЄС в якості повноправного члена цієї спільноти у майбутньому. Асоціація з ЄС – важливий крок інституціонального характеру, яким Україна підтверджує, що згодна з вищевказаною позицією і готова діяти за правилами і в умовах цієї системи, підпорядковуючи в значній мірі власні, внутрішні умови та правила, тобто – трансформуючи інституції [75, с. 17].

В умовах прискорення євроінтеграційних процесів підвищення конкурентоспроможності має стати головною умовою нормального функціонування і основою розвитку економічної безпеки українського підприємництва. У той же час деякі аспекти адаптації інституцій країни до нових умов функціонування вимагають формування певних механізмів, які на державному рівні покликані пом'якшити негативні наслідки інтеграції до ЄС на економічні аспекти розвитку підприємництва України.

Оцінка конкурентної позиції України дозволяє виділити такі її складові [8; 131]: ринкова позиція, тобто частка країни в міжнародній торгівлі (товари, послуги, технології, капітал, прямі іноземні інвестиції); мережі міжнародних зв'язків та їх якість; внутрішні чинники, такі як стан економічної рівноваги, інфляція, рівень безробіття, напрями зміни бюджетного балансу, вартість внутрішніх ресурсів, ситуація на поточному рахунку, рівень міжнародної заборгованості та валютних резервів, тенденції змін валютних курсів тощо.

Очевидно, що в умовах продовження процесів глобалізації в світі та євроінтеграційних зусиль досягти помітних успіхів в реалізації своїх конкурентних переваг і у вирішенні на цій основі завдань економічного і соціального розвитку суспільства може лише країна з ефективною економікою і ефективними інституціями, які реалізують свої функції в межах адекватної державної економічної політики.

Формування обґрунтованої і зваженої стратегії і тактики забезпечення цілеспрямованого впливу держави на процес формування сучасної моделі розвитку економіки з метою забезпечення і підвищення її конкурентоспроможності та сприяння економічній безпеці підприємництва вимагає формування відповідних підходів, моделей, механізмів ефективної взаємодії держави, економіки і суспільства при реалізації певних рішень національного значення в сучасних умовах.

Пропонуємо розглядати вищевикладену проблему з точки зору еволюції підходів до розуміння економічної безпеки в умовах глобалізації.

Вітчизняна економіка є невід'ємною частиною глобальної економічної системи, адже в сучасному світі нормально функціонувати поза зв'язком зі світовим ринком нездатна жодна країна світу (Північна Корея, Куба, скоріше, підтверджують цей факт). Світова економіка реалізує обмін товарами і послугами на світовому ринку, регіональні ринки є в сучасному світі лише сегментами світового і не можуть розвиватися ізольовано в силу істотного посилення в останні десятиліття інтеграційних глобалізаційних тенденцій.

Ефективно діяти на внутрішньому та світовому ринку вітчизняні підприємці можуть тільки реалізуючи конкурентоспроможну продукцію; продукція, конкурентоспроможність якої нижче продукції іноземних виробників може бути цікава лише для внутрішнього споживача, але за умови введення певних бар'єрів (мит, квот тощо), що можна розглядати як тактичний засіб підтримки економічної безпеки підприємництва обмеженої дії.

До укладання Угоди про асоціацію з ЄС дані бар'єри по відношенню до України діяли двобічно: країни ЄС не дозволяли активно реалізовувати на своїх ринках конкурентоспроможну продукцію українських виробників, в той же час в Україну не постачались якісні товари іноземного виробництва з посиленням лише на необхідність захистити власного (часто неконкурентоспроможного на зовнішніх ринках) виробника, і забезпечити, таким чином, економічну безпеку підприємництва.

Діяльність вітчизняного бізнесу в умовах асоціації з ЄС знищує існуючі бар'єри, даючи можливість: споживачам - отримувати якісну продукцію за адекватними цінами; конкурентоспроможним українським виробникам – розвивати свою присутність на світовому ринку, отримуючи додатковий прибуток (в тому числі за рахунок скасування раніше введених мит); збільшувати відрахування в український бюджет внаслідок розвитку торгівлі та інвестиційної активності (що, знову ж таки, підвищує купівельну спроможність громадян-споживачів продукції); стимулювати підприємців, продукція яких є неконкурентоспроможною, активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність щодо вдосконалення продукції, переорієнтації виробництва, розвитку матеріально-технічної бази, технологій, підвищення енергоефективності тощо, в іншому випадку – обумовлює відхід таких підприємців з ринку.

Державне регулювання інституціональних змін в Україні пов'язане з постійною адаптацією інституціонального середовища: реформуванням інституцій України відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, створенням

нових структур, реформуванням та ліквідацією неефективних інституцій [193, с. 105]. Вказана адаптація має на меті формування певних формальних правил поведінки, взаємодії, які даватимуть можливість будувати безпечні та ефективні (в політичному, економічному, культурному, соціальному, екологічному аспектах) взаємовідносини між учасниками соціально-економічних процесів всередині та зовні країни.

Такі правила повинні забезпечувати стабільність та максимальну ефективність функціонування в умовах ринку вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності та високий потенціал їх розвитку через попередження: негативних наслідків свідомих чи несвідомих дій окремих посадових осіб, організацій, підприємств, установ та інституцій (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів тощо); негативних наслідків збігу об'єктивних обставин (ринкова кон'юнктура, технологічний прогрес, стихійні лиха тощо).

Існує потреба визначення чинників, які впливають на ефективність системи економічної безпеки підприємництва в процесі інституціональних перетворень в країні, ініційованих державою.

Державне регулювання інституціональних змін в Україні містить два базові елементи, що визначають його характер: статичний – органи влади в системі; динамічний – відносини між цими органами влади і правила, які регулюють дані відносини [193, с. 107].

Інституціональну систему України побудовано на основі класичного тристороннього поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Держава реалізує інституціональні зміни через вплив на діяльність установ та органів, які складають інституціональну базу країни: Верховна рада, інститут Президентства, інститут Судочинства, Збройні Сили, заклади освіти, науки, поліція тощо.

Основними принципами, які суттєво впливають на функціонування інститутів, є наступні: принцип інституціонального балансу, тобто – жодна з інституцій не може володіти виключної виконавчою або законодавчою

компетенцією; принцип лояльності та співпраці у взаємовідносинах між інституціями, вимагає співпраці установ, особливо стосовно створення, а також виконання законодавства; принцип інституціональної автономії, означає, перш за все, право на самостійну реалізацію функцій конкретними установами.

Питання ефективного впливу держави на формування та розвиток системи економічної безпеки підприємництва значним чином обумовлені реалізацією принципу лояльності та співпраці, відповідно до якого будується ієрархія підпорядкування державних інтересів забезпеченню інтересів суспільства, одним з яких є розвиток підприємництва як чинник економічного розвитку.

Діяльність інституцій України в сфері забезпечення економічної безпеки підприємництва країни ґрунтується на цілісних принципах і передбачає спільні інструменти (тарифні і позатарифні), що застосовувані відносно змін митних ставок, укладання торгових угод, експортної політики а також торгових охоронних ресурсів, що задіюються в разі надмірного імпорту, демпінгу або субсидій. За цих умов, протягом всього терміну функціонування, відбувається інституціональна адаптація країни до вимог забезпечення економічної безпеки підприємництва в глобалізованому ринковому середовищі, що створювалось, розвивалось та продовжує розвиватись надалі.

Так, на увагу заслуговує значне зростання застосування інструментів охорони внутрішнього ринку ЄС від третіх країн, що є прикладом застосування заходів, спрямованих на посилення економічної безпеки підприємництва країн ЄС. Інституції ЄС часто використовують ці знаряддя по відношенню до країн, що розвиваються (особливо Індії, Бразилії, ПАР). Потрібно підкреслити, що в значній частині «треті країни» застосовують зі свого боку відповідні процедури захисту внутрішнього ринку. Небезпека зловживань можливостями протекціонізму виникає також з того факту, що охоронні заходи щодо надмірного імпорту (на противагу антидемпінговим)

застосовувані відносно імпорту певної продукції до ЄС, незалежно від її країни походження – що чинить удар також щодо експортерів, які не продавали продукцію за демпінговими цінами.

Важливо не лише своєчасно виявити небезпеки, загрози, ризики, що загрожують підприємницькій діяльності та розробити заходи по забезпеченню безпеки, але й адекватно оцінити загрози економічній безпеці підприємництва в Україні, що можуть виявлятися в наступних вимірах:

1. Економічному, що загрожують стабільності функціонування суб'єкта підприємництва та погіршенню основних фінансово-економічних показників його діяльності.

2. Організаційному, що загрожують як самому факту функціонування суб'єкта підприємництва, так і його організаційної цілісності, діяльності основних підрозділів, виконання базових функцій.

3. Правовому, що загрожують відповідності діяльності фірми чинному законодавству, виражається у наявності претензій з боку правоохоронних органів (або контрагентів) до суб'єкта підприємництва.

4. Інформаційному, що загрожують захищеності конфіденційної інформації від витоку або розголошення в різних формах.

Аналізуючи з точки зору інституціоналізму проблему формування певних реакцій системи економічної безпеки підприємництва України на зміну інституціональних умов в країні в межах комплексу заходів державного регулювання, який слід розглядати значною мірою не як загрозу безпеці, а як спосіб мінімізації цих загроз завдяки ефективним комплексним діям держави, що потребує розробки відповідної моделі поведінки СЕБП (формування передбачуваних реакцій), яка б показувала взаємозв'язок державного регулювання інституціональних змін та системи економічної безпеки підприємництва (рис. Е.1, додаток Е).

У даній моделі акцентовано увагу на формуванні теоретичної та методичної бази, яка дозволить аргументувати доцільність, послідовність, причинно-наслідкові зв'язки та найбільш раціональні напрями впливу

державного регулювання інституціональних змін на ефективність системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

Представлений у моделі вплив державного регулювання інституціональних змін на розвиток системи економічної безпеки підприємництва виражається через створення сприятливих інституціональних умов для розвитку економіки країни та посилення безпеки її економічних суб'єктів, що, як наслідок, переорієнтує економіку України до діяльності в інтересах суттєво більшої частини населення країни, отже – створить реальну основу для зростання рівня доходів населення держави, що матиме (на відміну від простого перерозподілу ресурсів без стимулювання економічної активності) – стали траєкторію зростання.

У той же час розкриваючи складові та характеризуючи особливості державного регулювання інституціональних змін у контексті формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні важливим є також оцінити ефективність такого виду державного регулювання з метою підвищення його результативності та зростання віддачі для вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності. Для проведення оцінки скористуємось методикою, яка була розроблена та запропонована для використання у підрозділі 1.3 роботи.

У межах запропонованої методики оцінку ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування СЕБП в Україні будемо будувати на розрахунку трьох складових: ефективність регулюючої діяльності державних та муніципальних владних інститутів; оцінка соціально-економічного розвитку міжнародними організаціями (рейтинги); вплив на ЕБП та СЕБП України небезпек, загроз, ризиків.

Розпочнемо розрахунок методики з оцінки її першої складової. Зазначимо, що саме регулююча діяльність державних та муніципальних органів влади має безпосередній вплив на національну соціально-економічну систему та економічну безпеку підприємництва. Зрозуміло, що цей вплив має комплексний характер, який торкається значної кількості показників, однак

всі вони знаходять своє відображення у національному ВВП (для місцевих органів влади – регіональному ВВП). У той же час складно оцінити саму регулюючу діяльність державних та муніципальних владних інститутів для включення у методику, звідси оптимальним тут буде визначити витрати на їх утримання.

Враховуючи складність пошуку та відносну об'єктивність даних щодо витрат на утримання органів місцевого самоврядування в Україні для розрахунку першого компоненту методики використаємо простий метод розрахунку, коли будемо порівнювати темпи росту витрат на утримання державних і місцевих органів влади та темпи росту ВВП країни (див. підрозділ 1.3). Відзначаємо, що враховуючи проведення попередніх досліджень за період з 2008 року до 2017 року, розрахунок першої складової методики також будемо базувати на статистичних даних за цей період часу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Аналіз динаміки ВВП та витрат на утримання апарату державного управління України протягом 2008 – 2017 років, (млрд. грн.)*

Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік.	Відхилення	
											Абс., од.	ТР, %
ВВП	948	913	1079	1300	1405	1465	1587	1989	2385	2983	2035	314,66
Витрати на державне управління	20	19	24	30	36	37	39	56	65	77	57	385,00

*Складено автором на основі джерел: [15; 148]

Окремо зазначимо, що дані щодо розмірів ВВП будемо брати номіновані у національній валюті, спираючись на статистичну інформацію, яка наведена Державною службою статистики України (раніше у дослідженні наводились дані щодо ВВП країни у млрд. дол. США згідно інформації Світового банку (див. рис. 2.5)), а дані щодо витрат на утримання

управлінського апарату на національному і регіональних рівнях з Закону України «Про Державний бюджет».

Згідно проведеного аналізу відзначаємо перевищення темпів росту витрат на утримання державних та муніципальних владних інститутів над темпами росту валового внутрішнього продукту України, що дозволяє надати показнику ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Перв) значення «-1». Використавши критерії оцінки ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (див. табл. 1.4) можемо визначити низьку ефективність таких впливів.

Вважаємо доречним дослідити детальніше отримані дані (див. табл. 2.3). Аналіз динаміки ВВП та витрат на утримання апарату державного управління України дозволяє відзначити наступні особливості: криза 2008 – 2009 років супроводжувалась як зменшенням національного ВВП, так і витрат на утримання апарату державного і муніципального управління, що свідчить про доволі високу ефективність державної управлінської роботи; у період з 2010 року до 2014 року витрати на утримання державних та муніципальних інститутів зростали пропорційно росту національного ВВП, у той час як у період з 2015 року до 2017 року відмічаємо їх значне випереджаюче зростання, що разом з декларуванням владних інститутів політики скорочення витрат на утримання державних і регіональних органів управління вказує на різке скорочення ефективності державного регулювання змін відповідних інститутів. З метою підвищення якості аналітичних висновків дослідимо додатково динаміку частки витрат на утримання органів державного та муніципального управління у ВВП України за період дослідження (рис. 2.25).

Оцінка динаміки частки витрат на утримання органів державного та муніципального управління у ВВП України вказує на висхідний тренд, що свідчить про зниження ефективності регулюючої діяльності державних та

муніципальних владних інститутів. У той же час відмічаємо позитивну тенденцію у 2016 – 2017 роках.

Підсумовуючи наведене, можемо зробити висновок про зниження ефективності регулюючої діяльності державних та муніципальних владних інститутів у період дослідження з деяким виправленням ситуації у 2016 – 2017 роках. Таким чином, вважаємо доречним присвоїти показнику (Перв) значення «-1».

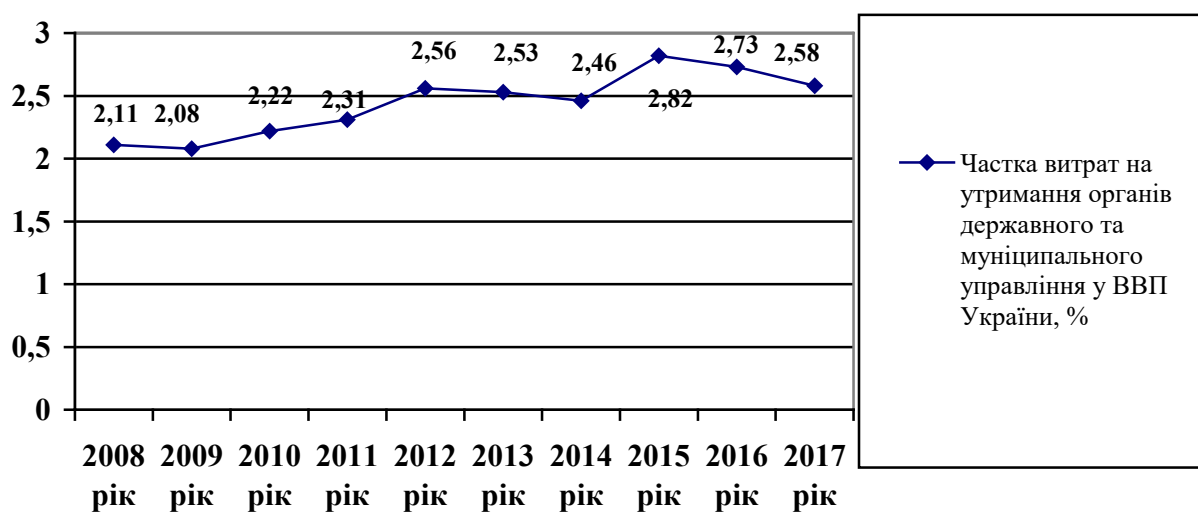

Рис. 2.25. Динаміка частки витрат на утримання органів державного та муніципального управління у ВВП України протягом 2008 – 2017 років, %*

*Розроблено автором.

Наступним елементом методики є оцінка соціально-економічного розвитку України міжнародними організаціями. Проведемо оцінювання за чотирма напрямками: стан економічної системи країни (Індекс Глобальної Конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index)); рівень розвитку соціальної системи країни (Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index)); стан підприємницької сфери («Doing Business»); ефективність роботи (регулюючої діяльності) органів державної влади (Показники ефективності реформи державного управління (The Worldwide Governance Indicators)). Зазначимо, що як і для першого елементу методики,

оцінку будемо робити за період з 2008 року до 2017 року (такий же часовий горизонт візьмемо і надалі).

Відзначаємо, що динаміка Індексу Глобальної Конкуレントоспроможності була досліджена у контексті аналізу загроз економічній безпеці та системі економічної безпеки підприємництва в Україні (див. рис. 2.22). Оцінка цієї динаміки за період дослідження вказує на значні проблеми та погіршення стану економічної системи країни (Україна за 10 років втратила 9 позицій рейтингу та весь час дослідження знаходилась у групі країн – аутсайдерів щодо розвитку економіки). Наведене дозволяє присвоїти показнику оцінки економічної системи країни (Пігк) значення, яке дорівнює «-1».

Рівень розвитку соціальної системи країни є важливим елементом соціально-економічного розвитку держави і вказує на ефективність державного регулювання соціальної сфери та змін її інститутів. Для його оцінки використаємо ІРЛП (рис. 2.26).

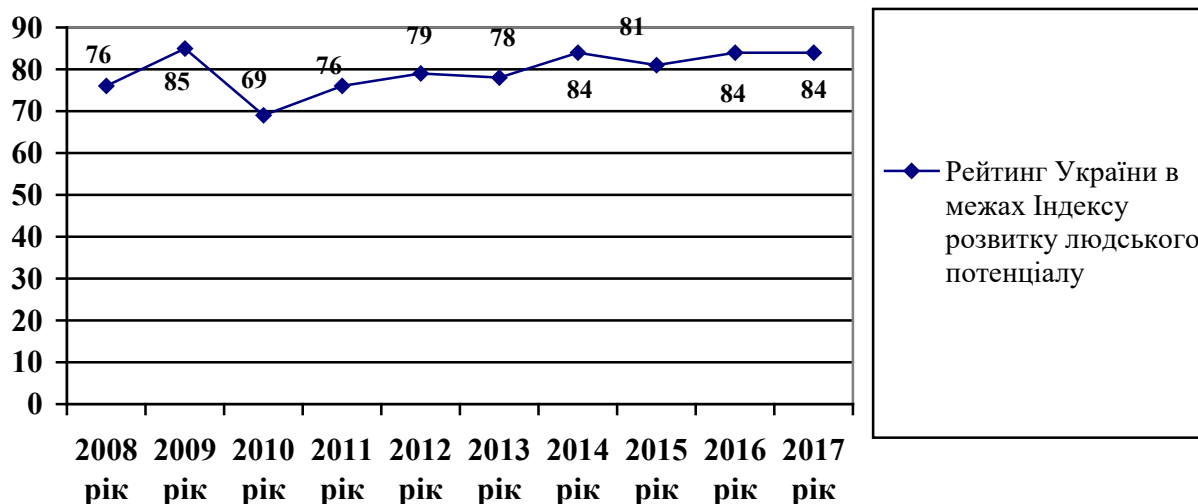

Рис. 2.26. Динаміка рейтингу України в межах Індексу розвитку людського потенціалу протягом 2008 – 2017 років*

*Складено автором на основі джерел:[211]

Враховуючи, що ІРЛП поділяє країни на чотири групи (країни з максимально високим рівнем розвитку людського потенціалу; з високим

рівнем; середнім рівнем; низьким рівнем), Україна весь період дослідження належала до країн з високим рівнем розвитку людського потенціалу, виключенням є 2008 – 2009 роки, коли її відносили до країн з середнім рівнем розвитку людського потенціалу. При цьому зазначаємо, що за 2008 – 2017 роки Україна втратила 8 позицій у рейтингу, що дозволяє надати значення показнику оцінки рівня розвитку соціальної системи держави (Пірлп) у розмірі (-1). Дослідження рейтингу України в межах Індексу розвитку людського потенціалу за 2008 – 2017 роки показало, що ключовою проблемою країни є рівень доходу на душу населення, за яким держава відноситься до країн з середнім рівнем розвитку людського потенціалу.

Стан підприємницької сфери в Україні дослідимо згідно міжнародної оцінки бізнес-регулювання «Doing Business», яка враховує значну кількість складових такого регулювання і дозволяє досить об'єктивно провести оцінювання (рис. 2.27).

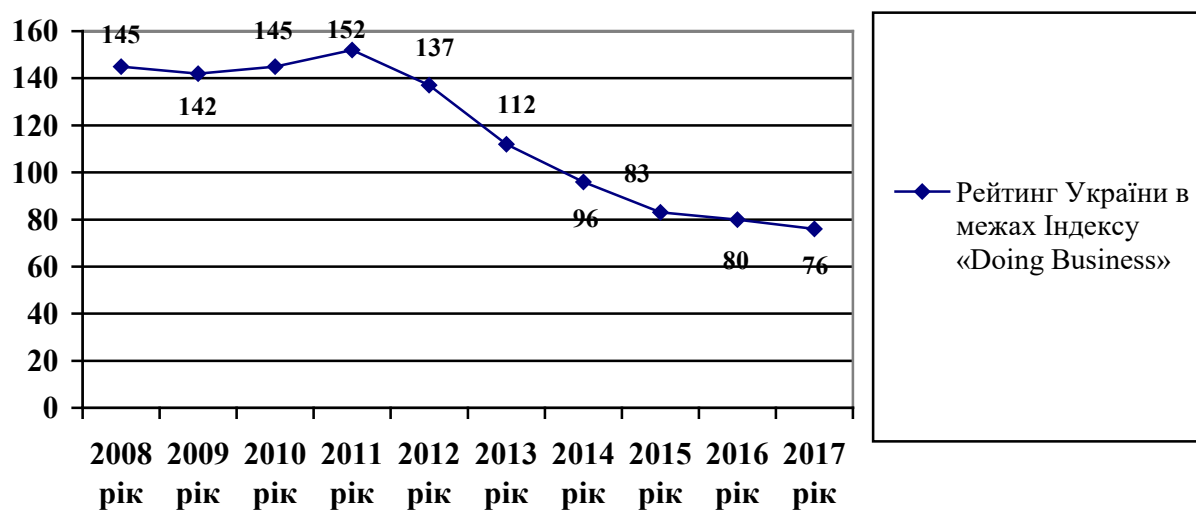

Рис. 2.27. Динаміка рейтингу України в межах Індексу «Doing Business» протягом 2008 – 2017 років*

* Складено автором на основі джерел:[219]

Відзначаємо зростання рейтингу України щодо легкості ведення бізнесу починаючи з 2011 року. При цьому найбільше зростання прийшлося на 2011 – 2014 роки (+ 56 позицій), натомість у 2015 – 2017 роках відбулось

певне сповільнення росту рейтингу (+20 позицій). Наведе дозволяє присвоїти показнику оцінки стану підприємницької сфери країни (Пвб) значення, що дорівнює одиниці.

Підсумовуючи дослідження відзначаємо з однієї сторони значне покращення ситуації з веденням бізнесу в Україні, а з іншої – її значне відставання щодо цього рейтингу навіть від країн сусідів (наприклад, Росія у 2017 році займала 35 місце рейтингу, Білорусь – 38, Казахстан – 36, Грузія – 9, Польща – 27). Така ситуація вимагає від країни інтенсифікації зусиль з продовження дерегуляції підприємницької сфери, оскільки країна програє конкурентну боротьбу країнам, які розвивають власні економічні системи щодо залучення закордонних інвестицій та виробників.

Для оцінки ефективності роботи (регулюючої діяльності) органів державної влади використаємо «Показники ефективності реформи державного управління» (рис. 2.28).

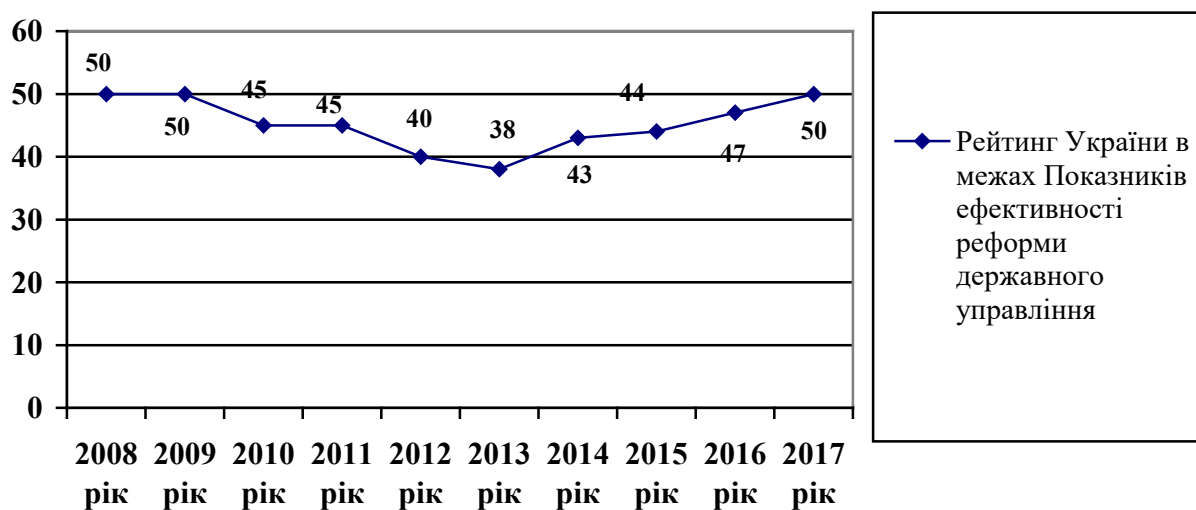

Рис. 2.28. Динаміка рейтингу України в межах Показників ефективності реформи державного управління протягом 2008 – 2017 років*

*Складено автором на основі джерел:[222]

Відзначаємо незмінність рейтингу у 2017 році порівнянно з 2008 роком після певних коливань у роки дослідження, що дозволяє присвоїти показнику оцінки ефективності роботи (регулюючої діяльності) органів державної

влади (Педу) значення, що дорівнює нулю. На особливу увагу в межах дослідження динаміки цього рейтингу заслуговує його погіршення у період з 2013 року до 2017 року, тобто у період другої економічної кризи та посткризового розвитку країни, що свідчить про слабку гнучкість та адаптивність органів державної влади та місцевого самоврядування до таких умов здійснення регулюючої діяльності. Ключовими проблемами України у 2008 – 2017 роках згідно «Показників ефективності реформи державного управління» були: рівень політичної стабільності та контроль за корупцією.

Враховуючи наведене вище розрахуємо значення показника оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (Пмо) згідно формули 1.3 (див. підрозділ 1.3):

$$Пмо = 0,25 * (-1) + 0,25 * (-1) + 0,25 * 1 + 0,25 * 0 = -0,25.$$

Використавши критерії оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (див. табл. 1.5) можемо визначити такий розвиток на середньому рівні.

Третім елементом методики є оцінка впливу на ЕБП та СЕБП України небезпек, загроз, ризиків. Відзначаємо, що аналіз небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва було зроблено у попередньому підрозділі роботи (див. підрозділ 2.2), що дозволяє використати отримані дані для розрахунку показнику Пнзр згідно формули 1.4 (див. підрозділ 1.3). Тоді показник оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП України буде дорівнювати:

$$Пнзр = 0,2*(-1) + 0,3*(-1) + 0,5*(-1) = -1.$$

Використавши критерії оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП (див. табл. 1.6) відзначаємо цей вплив на високому рівні.

Надалі, використовуючи отримані значення показників ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Перв), оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (Пмо) та оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування системи економічної безпеки підприємництва, розрахуємо показник оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (Пдрсебп) в Україні. Для розрахунку показника Пдрсебп використаємо формулу 1.5 (див. підрозділ 1.3). Тоді показник оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в Україні буде дорівнювати:

$$\text{Пдрсебп} = (-1) + (-0,25) + (-1) = -2,25.$$

Використавши критерії оцінки ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (див. табл. 1.7) можемо визначити ефективність такого виду державного регулювання в Україні як критичну.

Таким чином, дослідження впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні дозволило визначити такий вплив як визначальний для національної СЕБП. При цьому, розрахунок ефективності регулювання вітчизняними органами державної та муніципальної влади змін окремих інститутів або всієї інституціональної системи країни дозволив виявити критично низьку ефективність такого виду регулюючої діяльності в Україні. Наведене вимагає удосконалення державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в країні у короткостроковій перспективі.

Висновки до розділу 2

Дослідивши тенденції державного регулювання інституціональних змін та їх вплив на систему економічної безпеки підприємництва в Україні, автор дійшов наступних висновків:

1. Трансформаційні процеси в економіці країни породжують інституціональні зміни, і навпаки, інституціональні зміни впливають на трансформацію національної економіки, що породжує появу «інституціональних пасток» і потребує державного регулювання таких змін на базі застосування відповідних механізмів.

2. Визначено, що механізм (механізми) державного регулювання інституціональних змін направлений на підвищення ефективності функціонування національної інституціональної системи та її окремих елементів. При цьому, було виокремлено чинники-каталізатори формування відповідного механізму державного регулювання, які на відміну від існуючих враховують взаємозв'язок в межах такого механізму органів державної та муніципальної влади і національної інституціональної системи. Також у дослідженні розкрито та охарактеризовано складові процесу розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін, які на відміну від існуючих враховують трансформаційні процеси, що відбуваються у національній соціально-економічній системі. Додатково наведено модель функціонування механізмів державного регулювання інституціональних змін в країні.

3. Дослідження механізмів державного регулювання інституціональних змін в Україні (правовий; економічний; фінансовий; адміністративний; соціальний; інноваційний; інформаційний) дозволило виявити низку проблем та вказати на критичну неефективність їх функціонування в країні в умовах трансформації національної економіки, що потребує розробки та запровадження комплексу оптимізаційних заходів.

4. Аналіз основних небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку України, який базується на виокремленні таких загроз у теоретичній частині дослідження, дозволив виявити їх вплив ЕБП та СЕБП країни, який на відміну від існуючих

наукових розробок було розраховано з метою виділення ключових небезпек, загроз, ризиків і результати аналізу надано з використанням графічних інструментів представлення інформації. Відзначаємо значну кількість небезпек, загроз, ризиків і їх суттєвий вплив на національну соціально-економічну систему, економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні.

5. Оцінка впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні показала визначальне значення для формування і функціонування СЕБП держави такого виду державного регулювання, що дозволило сформувати відповідну модель. Розроблена модель впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва України на відміну від існуючих виділяє ключові зв'язки між регулюванням органами державної влади та місцевого самоврядування змін відповідних інститутів та змінами у національній системі економічної безпеки підприємництва.

6. Оцінка ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в Україні, яка базувалась на розробленій методиці, що була представлена у першому розділі роботи дозволила стверджувати, що таке регулювання на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи країни є критично неефективним і потребує удосконалення за рахунок пошуку та запровадження відповідного комплексу оптимізаційних заходів (напрямків підвищення результативності).

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [52; 53; 56; 57; 225].

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН У КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

3.1. Розробка науково-методичного інструментарію оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва

Проведене дослідження показало, що економічна безпека підприємництва є ключовим елементом як для економічної безпеки країни та її національної безпеки, так і для економічної безпеки окремих суб'єктів підприємницької діяльності. Розкриваючи особливості забезпечення економічної безпеки підприємництва на рівні держави було визначено, що головною тут є відповідна система такої безпеки (СЕБП). При цьому, як на економічну безпеку підприємництва, так і на систему економічної безпеки підприємництва визначальний вплив має державне регулювання інституціональних змін, що потребує оцінки сили та напрямку цього впливу. Для цього у роботі була розроблена (див. підрозділ 1.3) та випробувана (див підрозділ 2.3) відповідна методика оцінки.

Використання методики оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на ЕБП та СЕБП України показало з однієї сторони її придатність для такої оцінки, а з іншої дозволило виявити ряд недоліків, що потребують усунення, до них відносимо:

- враховуючи, що методика направлена на підвищення економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва вважаємо, що у неї необхідно додати четверту групу складових оцінки, які будуть торкатись саме розвитку підприємницької сфери в Україні, оскільки за допомогою наявних складових методики зробити це досить складно;

- оцінювання розвитку національної соціально-економічної системи України міжнародними організаціями (2 блок методики) на практиці показало недостатню інформативність отриманих результатів через незначну кількість міжнародних рейтингів, які було використано для такої оцінки, що потребує усунення виявленої проблеми;

- оцінка впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП України (3 блок методики) виявило складність у чіткому визначенні зростання або зменшення їх кількості та обсягів, що потребує заміни цієї складової методики;

- у ході проведення оцінки впливу небезпек, загроз, ризиків на систему економічної безпеки підприємництва в Україні (див. підрозділ 2.3) була виявлена необхідність корегування їх кількості та введення нових небезпек, загроз, ризиків, які мають визначальний вплив на СЕБП країни;

- відставання у часі отриманих висновків в межах використання методики оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін щодо формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні, оскільки оцінювання базується на статистичних даних, які відстають від часу проведення оцінювання мінімум на рік [228].

Усунення наведених недоліків також потребує внесення змін, як в окремі складові методики, так і у формулу розрахунку і загальні критерії оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в державі.

Щодо складових оцінки, які будуть торкатись розвитку підприємницької сфери в Україні, можемо зазначити, що частина з них розпорошена по різних елементах методики, однак загальні висновки щодо такого розвитку зробити досить складно. У той же час, саме розвиток підприємництва у країні і свідчить про ефективність державного регулювання інститутів, функціонування яких направлене на регулювання і підтримку суб'єктів підприємницької діяльності на національному і регіональних рівнях. Звідси, вважаємо доречним до цього блоку методики

віднести такі показники: динаміку кількості активних підприємств в країні (Пап); динаміку зносу основних фондів (Пзоф); динаміку частки збиткових підприємств (Пзп); динаміку індексів промислової та аграрної продукції (Прпа); динаміку капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій у акціонерний капітал суб'єктів підприємництва в країні (Пі).

У контексті характеристики запропонованих показників оцінки впливу розвитку підприємницької сфери в країні на формування національної системи економічної безпеки підприємництва наголошуємо на наступному:

1. В якості показника оцінки було обрано динаміку кількості активних підприємств в країні, замість динаміки кількості підприємств взагалі, оскільки в Україні існує проблема наявності досить значної кількості не активних суб'єктів господарювання, які було зареєстровано юридичними та фізичними особами для досягнення власних цілей (розвиток бізнесу, оптимізація оподаткування, легалізація доходів та ін.). Дослідження динаміки підприємств не дасть об'єктивної та правдивої інформації щодо розвитку підприємництва в Україні, так як на неї мають вплив багато чинників, які не пов'язані з державним регулюванням інституційних змін (мода, відношення до підприємництва та ін.). Звідси нами була взята саме динаміка активних підприємств, кількість яких безпосередньо залежить від ефективності регулюючих впливів органів державної та муніципальної влади на трансформацію відповідних інститутів і національної інституціональної системи країни.

2. Динаміка зносу основних фондів дозволить оцінити бажання та можливості національних суб'єктів господарювання щодо розвитку виробництва сучасної продукції (робіт, послуг). Відзначаємо ключовий вплив на знос основних засобів підприємств державного регулювання.

3. Показник динаміки частки збиткових підприємств дозволить оцінити розвиток підприємництва в країні, а також ефективність боротьби органів державної влади з фіктивним зниженням прибутків суб'єктами господарювання з метою оптимізації власного оподаткування.

4. Для розрахунку показника оцінки розвитку підприємницької сфери в Україні (Прпс) було обрано показник динаміки індексів промислової та аграрної продукції, замість показника динаміки індексу тільки промислової продукції. Наведене було викликане зростання ваги та частки аграрного сектору у ВВП країни та її зовнішньоторговельному сальдо, а також зростанням кількості аграрних підприємств в державі.

5. В межах розрахунку Прпс було взято показник динаміки капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій у акціонерний капітал суб'єктів підприємництва в країні, замість двох окремих показників, оскільки вважаємо, що важливим є загальні розміри інвестицій у капітал бізнес - одиниць та їх динаміка, а не національна приналежність капіталу, особливо враховуючи, що більшість іноземних інвестицій, які надходять в економіку України є інвестиціями українського бізнесу, що мають «номінальне» іноземне походження. Так, згідно даних Державної служби статистики України на кінець 2017 року більше 35 % іноземних інвестицій в економіку країни приходилось на країни-офшори, а лідером за розмірами іноземних інвестицій в національну економічну систему у період з 2008 року до 2017 року був Кіпр, частка якого в загальному розмірі прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал підприємств держави коливалась від 33 % у 2014 році до 21,2 % у 2011 році, склавши у 2017 році 25,6 % [157].

Оцінювання складових нового блоку показників будемо робити за схемою, яка була запропоновано у підрозділі 1.3, а саме: при позитивній динаміці, індикатор буде дорівнювати одиниці; при «нульовій» динаміці (коливання близько певного значення індикатора), показник буде дорівнювати нулю; при негативній динаміці, показник буде дорівнювати мінус одиниці. При цьому, для оцінювання необхідно обрати відповідний період часу (у роботі він взятий з 2008 року до 2017 року). Надалі для кожного з показників необхідно визначити його питому вагу у загальному показнику оцінки розвитку підприємницької сфери в Україні (Прпс). Враховуючи, що кожен з наведених показників має суттєвий вплив на

формування Прпс будемо вважати, що вони мають рівний вплив на формування загального показника, що дозволяє надати їм питому вагу у розмірі 0,2. Звідси, показник оцінки розвитку підприємницької сфери в Україні (Прпс) буде розраховуватися за такою формулою:

$$\text{Прпс} = 0,2 \cdot \text{Пап} + 0,2 \cdot \text{Пзоф} + 0,2 \cdot \text{Пзп} + 0,2 \cdot \text{Прпа} + 0,2 \cdot \text{Пі}. \quad (3.1)$$

Важливим є надати критерії оцінки впливу розвитку підприємницької сфери в країні на формування національної системи економічної безпеки підприємництва (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Критерії оцінки впливу розвитку підприємницької сфери в країні на формування національної СЕБП*

Негативний	Нейтральний	Позитивний
(-1) – (-0,4)	(-0,2) – 0,2	0,4 - 1

*Розроблено автором.

У контексті вирішення другої з наведених проблем використання методики оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на ЕБП та СЕБП України (див. вище) пропонуємо збільшити кількість використання міжнародних рейтингів. Міжнародні рейтинги, які використовувались в методиці стосувались розвитку соціальної сфери (Індекс розвитку людського потенціалу), підприємницької сфери (Індекс Глобальної Конкурентоспроможності та Індекс рівня регулювання бізнес-середовища), ефективності роботи (регулюючої діяльності) органів державної влади («Показники ефективності реформи державного управління») країни. Звідси вважаємо доречним додати:

1. Глобальний Індекс Інновацій (The Global Innovation Index), що визначає інноваційний потенціал країни серед інших держав світу. Наведений Індекс є важливим для висвітлення з точки зору переходу світової

економіки та економічних систем провідних країн світу від індустріального до постіндустріального типу, тобто «економіки знань», де ключове значення мають розробка та впровадження інновацій. Таким чином, включення цього Індексу до блоку «Оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями» дозволить дослідити не тільки стан підприємницької сфери в Україні, а й підтримку державними та муніципальними владними інститутами нових розробок і їх впровадження суб'єктами підприємницької діяльності в країні. Поєднання результатів, отриманих в межах дослідження рейтингу країни згідно Глобального Індексу Інновацій з рейтингом країни згідно Індексу Глобальної Конкурентоспроможності дозволить зрозуміти наскільки конкурентоспроможність держави та її виробників базується на розвитку та реалізації їх інноваційного потенціалу.

2. Міжнародний індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), який визначає рівень корупції у країні у порівнянні з іншими державами світу. Враховуючи ключовий вплив корупції на формування підприємницької сфери будь-якої країни, даний Індекс є важливим для оцінки економічної безпеки підприємництва та державного регулювання інституційних змін. Поєднання результатів, отриманих в межах дослідження рейтингу країни згідно Міжнародного індексу сприйняття корупції з рейтингом країни згідно Індексу рівня регулювання бізнес-середовища дозволить виявити наскільки корупція має вплив на регулювання і формування національної сфери підприємництва. З іншої сторони необхідно відмітити головну негативну сторону цього Індексу, його значення досить сильно впливають на точку зору громадян країни та власників бізнесу, щодо сприйняття корупції в державі, що може бути одним з ключових дестимулюючих чинників розвитку національної економічної системи.

3. Індекс процвітання (The Legatum Prosperity Index), що визначає благополуччя країни та її громадян у порівнянні з іншими державами світу. Цей індекс оцінює функціонування економіки, особливості ведення бізнесу,

ефективність дій органів державної і муніципальної влади, національні системи освіти та охорони здоров'я, рівень безпеки та персональних свобод у державі, соціальний капітал і рівень екології у країні. Поєднання результатів, отриманих в межах дослідження рейтингу країни згідно Індексу процвітання з рейтингом країни згідно «Показників ефективності реформи державного управління» дозволить зрозуміти вплив державного регулювання на благополуччя країни та її мешканців. З іншої сторони необхідно відзначити наявність у цьому Індексу значної кількості суб'єктивних показників, які, переважно, формуються на основі поєднанням точки зору ряду експертів, що значно деформує отримані результати через крос-культурні особливості кожної нації і не можливість їх врахування експертами іншої національності, які не мешкають у країні постійно.

4. Індекс соціального прогресу (The Social Progress Index (SPI)), який визначає ступень задоволення в країні соціальних та екологічних потреб її мешканців. Побудова постіндустріальної економіки, ключовим її елементом визначає людину, що підвищує вимоги до соціального забезпечення громадян країни. Саме соціальна сфера та її ефективність функціонування, разом з екологією підвищує або зменшує рівень національної безпеки, рівень економічної безпеки окремої держави і має визначальний вплив на формування економічної безпеки підприємництва та відповідної СЕБП. З іншої сторони соціальна сфера та екологія залежать від регулюючих впливів органів державної влади і місцевого самоврядування, а також зміни такими органами відповідних інститутів в країні. Поєднання результатів, отриманих в межах дослідження рейтингу країни згідно Індексу соціального прогресу з рейтингом країни згідно Індексу розвитку людського потенціалу дозволить виявити розвиток соціальної сфери у країні та її перспективи щодо збереження трудових кадрів в межах забезпечення економічної безпеки підприємництва. Відзначаємо, що розрив у соціальних стандартах та стані екології між економічно розвинутими країнами і країнами, які тільки розвивають власні економічні системи, до яких відносимо і Україну

призводить до відтоку економічно активного населення молодшої (18 – 25) та середньої (26 – 40) вікових груп до цих країн, що має, в сучасних умовах розвитку світової і національних економік, ключовий негативний вплив на рівень національної безпеки, економічної безпеки, економічної безпеки підприємництва у країнах, які не відносяться до економічно розвинутих. Проблемою у застосуванні Індексу соціального прогресу є його строки існування, оскільки він розраховується починаючи з 2014 року, що не дає значної інформації для оцінки трендів, які існують у соціальній сфері окремих країн світу.

Оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями за допомогою використання нових міжнародних індексів пропонується проводити також як і для перших чотирьох міжнародних індексів за період часу у 10 років. Виключенням є тільки Індекс соціального прогресу, який будемо оцінювати за чотири роки. При цьому, як і у початковій методиці (див. підрозділ 1.3), якщо буде спостерігатися позитивний тренд у період дослідження, то показник буде дорівнювати одиниці, якщо різнонаправлений тренд – нулю, якщо негативний тренд – мінус одиниці.

Відзначаємо, що формула розрахунку показника оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (Пмо) також потребує корегування з врахуванням не чотирьох, а восьми міжнародних індексів (рейтингів). При цьому, як і у початковій методиці, будемо вважати, що наведені міжнародні рейтинги мають однаково важливий вплив для оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в країні, що дозволяє присвоїти їм однакову вагу у розмірі 0,125. Тоді формула розрахунку Пмо буде наступна:

$$\begin{aligned} \text{Пмо} = & 0,125 * \text{Пігк} + 0,125 * \text{Пірлп} + 0,125 * \text{Пвб} + 0,125 * \text{Педу} + \\ & + 0,125 * \text{Поін} + 0,125 * \text{Порк} + 0,125 * \text{Поб} + 0,125 * \text{Посп}, \end{aligned} \quad (3.2)$$

де Поін - показник оцінку розвитку інновацій в країні; Порк – показник оцінки рівня корупції; Поб – показник оцінки рівня благополуччя громадян держави; Посп – показник оцінки соціального прогресу у країні.

Відзначаємо зміни і у критеріях оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (табл. 3.2)

Таблиця 3.2

Критерії оцінки розвитку національної соціально-економічної системи
міжнародними організаціями*

Низький розвиток	Середній розвиток	Високий розвиток
$(-1) - (-0,375)$	$(-0,250) - 0,250$	$0,375 - 1$

*Розроблено автором.

Ще однією проблемою використання розробленої методики є оцінка впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування системи економічної безпеки підприємництва України. Складність у визначенні зростання (зменшення) кількості і обсягів небезпек, загроз, ризиків ЕБП та СЕБП потребує заміни цієї складової методики. Враховуючи, що в межах аналізу небезпек, загроз, ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку України визначалась сила впливу цих складових на ЕБП та СЕБП країни (див. підрозділ 2.2), то пропонуємо використовувати саме її для проведення оцінювання. Тоді розрахунки необхідно будувати наступним чином, якщо сила впливу окремої небезпеки, загрози, ризику на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва держави буде коливатись від 7 до 10, надаємо їй значення у мінус один, якщо від 4 до 6 – значення буде дорівнювати нулю, якщо від 0 до 3 – значення буде дорівнювати одиниці. При цьому, формула розрахунку Пнзр залишиться не змінною (див. формулу 1.4), а розрахунок його складових потребує уточнення.

Для розрахунку показника оцінки впливу комплексу небезпек на формування СЕБП країни (Пвн) будемо використовувати наступну формулу:

$$Пвн = \sum_{i=1}^n A_i * Пвн_i, \quad (3.3)$$

де Пвн – це показник оцінки впливу комплексу небезпек на формування системи економічної безпеки підприємництва країни (значення від -1 до 1); A_i – питома вага впливу окремої небезпеки у загальному їх впливу на СЕБП держави; $Пвн_i$ – показник оцінки впливу окремої небезпеки на формування СЕБП країни (значення від -1 до 1); i – кількість виявлених небезпек для системи економічної безпеки підприємництва країни.

Окремо необхідно зробити уточнення стосовно показника A_i . Оскільки межі наукового дослідження не дозволяють детально дослідити всі небезпеки СЕБП країни, будемо вважати, що питома вага їх впливу на систему економічної безпеки підприємництва країни буде однаковою і у сумі дорівнювати 1,0.

Таку ж формулу (див. формулу 3.3) рекомендуємо використовувати для розрахунку показників оцінки впливу комплексу загроз (Пвз) та оцінки впливу комплексу ризиків (Пвр) на формування СЕБП країни. Враховуючи, що загрози поділяються на внутрішні та зовнішні, пропонується розрахунок робити за цими двома групами, а потім знаходити єдиний показник, взявши питому вагу таких груп загроз у показнику Пвз по 0,5. Наведене дозволить підвищити якість та об'єктивність оцінки як впливу комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування системи економічної безпеки підприємництва країни, так і впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП держави, а також підвищить якість запропонованої методики такої оцінки.

Наступною з виявлених проблем підвищення якості розробленої методики оцінки впливу (ефективності) державного регулювання

інституціональних змін на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва країни є необхідність корегування кількості та введення нових небезпек, загроз, ризиків, які мають визначальний вплив на ЕБП і СЕБП держави.

Аналіз впливу небезпек на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні показав недоречність виділення юридичних небезпек, які по-перше мають низьку силу впливу на ЕБП і СЕБП країни, а по-друге входять як складові елементи у економічні та політичні групи небезпек. Те ж саме можливо сказати і про природні небезпеки, що не мають ключового впливу на ЕБП та СЕБП в Україні. Натомість, враховуючи світові тенденції та тенденції розвитку економічно розвинутих країн, вважаємо доречним включити до головних груп небезпек економічній безпеці підприємництва та системі економічної безпеки підприємництва в Україні соціальні небезпеки, які також сильно залежать від ефективності державного регулювання змін національної інституціональної системи і окремих її складових. До групи таких небезпек відносимо: рівень оплати праці, пенсійного забезпечення, боротьбу з безробіттям, підтримку людей з обмеженими можливостями, забезпечення надання освітніх послуг та послуг з охорони здоров'я.

Також вважаємо доречним додати до головних груп небезпек ЕБП та СЕБП в Україні психологічні небезпеки. Дослідження практики формування та забезпечення національної безпеки, економічної безпеки країни, економічної безпеки підприємництва в державі дозволяє стверджувати, що така група небезпек має суттєвий вплив на зазначені вище види безпеки. До групи таких небезпек відносимо: відношення громадян та бізнесу до держави, суспільства, органів державної і муніципальної влади; рівень психологічної стійкості у межах кризового розвитку економіки країни; рівень реакції бізнес-одиниць та домашніх господарств на негативні зміни у їх функціонуванні (спокійна, занепокоєння, критичне занепокоєння, паніка).

Ще однією групою небезпек, що потребують включення до головних груп небезпек ЕБП та СЕБП в Україні є євроінтеграційні. Активізація інтеграційних процесів країни до Європейського Союзу несе у собі значні зміни для суб'єктів підприємницької діяльності які мають як позитивний, так і негативний вплив. До останнього відносимо складність українських підприємств для виходу на ринки збуту ЄС, високу конкуренцію та наявність бар'єрів для української продукції певних груп щодо доступу на ринки збуту Євросоюзу [48].

Щодо зовнішніх загроз економічній безпеці підприємництва та системі економічної безпеки підприємництва в Україні, то вважаємо їх кількість доречною і такою, що не потребує змін. Натомість кількість внутрішніх загроз ЕБП та СЕБП в країні потребує корегування у бік збільшення їх кількості. Вважаємо доречним доповнити їх такими групами загроз: рівень підготовки персоналу; структура ринку праці в країні; рівень підготовки менеджменту; якість та результативність маркетингу.

В умовах трансформації національних економічних систем у контексті розбудови складових «економіки знань» все більшого значення набуває персонал суб'єктів підприємницької діяльності та рівень його підготовки, який визначається сукупністю компетенцій працівників, що були набуті ними в межах отримання освіти, кваліфікації, перекваліфікації, підвищення кваліфікації, а також життєвого і професійного досвіду. Не відповідність рівня підготовки персоналу вимогам, що склались на національному, міжнародному та світовому ринках породжують значні проблеми щодо забезпечення економічної безпеки підприємництва та ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємництва в країні. Недостатній рівень підготовки персоналу породжує втрати суб'єктів господарювання, додаткові витрати на ведення ними фінансово-господарської діяльності, програш конкурентної боротьби, недоотримання доходів, прибутків або отримання збитків.

Структура ринку праці в країні також є значною загрозою економічній безпеці підприємництва та системі економічної безпеки підприємництва, оскільки неефективна структура такого ринку породжує додаткові витрати на залучення, підготовку, перепідготовку та збереження персоналу бізнес-одиниць. Окрім цього дефіцит певних професій на ринку праці породжує додаткові перешкоди для розвитку галузей економіки та всієї національної економічної системи держави.

Як і у випадку з рівнем підготовки персоналу (див. вище) в межах формування постіндустріальної економіки підвищується роль підготовки менеджерів суб'єктів господарювання. Недостатній рівень підготовки менеджерів нижньої, середньої або вищої ланки управління підприємством призводить до розбалансованості його фінансово-господарської діяльності та не відповідності умовам, що склались на ринках збуту продукції (робіт, послуг). Накопичення таких не відповідностей у значній кількості бізнес-одиниць в національному підприємницькому середовищі несе загрозу ЕБП та СЕБП країни.

Враховуючи, що починаючи з другої половини XX сторіччя і на початку XXI сторіччя національні ринки переважної більшості країн світу, міжнародні ринки та світовий ринок функціонують як ринок покупця, визначального значення набуває якість та результативність маркетингу суб'єктів господарювання. Формування ринку покупця відбувалось в межах розвитку глобалізаційних процесів, коли в умовах відносної відкритості більшості національних економік та наявності і збільшення кількості транснаціональних корпорацій зі значними обсягами виробництва продукції (робіт, послуг) не можлива ситуація наявності дефіциту на якійсь товар (виключенням є тільки певні товари преміум класу та антикваріат). Звідси низька якість та результативність маркетингу призводить до програшу конкурентної боротьби суб'єктів господарювання, і при наявності такої тенденції у значної кількості національних бізнес-одиниць це породжує

загрозу економічній безпеці підприємництва та системі економічної безпеки підприємництва в країні.

Розглянувши ризики економічній безпеці підприємництва та системі економічної безпеки підприємництва в Україні (див. підрозділ 2.2), можемо зробити висновок, що їх кількість є доречною і такою, що не потребує змін для підвищення ефективності та об'єктивності оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на формування СЕБП в межах розробленої та запропонованої методики.

Проблемою розробленої та запропонованої методики, як відзначалось вище, є відставання у часі отриманих висновків, оскільки вони будуються на статистичних даних, які відстають від часу проведення оцінки мінімум на рік. Для ряду висновків ця проблема буде неістотною, з врахуванням того, що досліджуються відповідні тренди. Однак, таке відставання не дозволяє оцінити сучасні події, що в умовах швидких змін у соціально-економічній системі України критично знижує результативність запропонованої методики оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на формування системи економічної безпеки підприємництва в країні. Для усунення наведеної проблеми вважаємо доречним використання моніторингу. Враховуючи складність та особливості проведення моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва в Україні проведемо дослідження у окремому підрозділі роботи (див. підрозділ 3.2).

Враховуючи наведене, внесемо зміни у розрахунок показника оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва (Пдрсебп). Формула показника буде наступною:

$$\text{Пдрсебп} = \text{Перв} + \text{Пмо} + \text{Пнзр} + \text{Прпс}. \quad (3.4)$$

де Перв – показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (не були внесені зміни у методику його розрахунку); Пмо – показник оцінку розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (були внесені зміни у методику його розрахунку); Пнзр – показник оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП (були внесені зміни у методику розрахунку його складових); Прпс - показник оцінки розвитку підприємницької сфери в країні (новий показник в методиці).

Спираючись на внесені зміни у методику розрахунку показника Пдрсебп необхідно скорегувати також критерії оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва в країні (табл. 3.3). Відзначаємо, що кожний з показників, які входять у формулу розрахунку підсумкового показника може мати значення від (-1) до 1 (див. формулу 3.4), звідси, значення Пдрсебп може коливатись від (-4) до 4.

Таблиця 3.3

Критерії оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП*

Критичний (негативний)	Незадовільний (негативний)	Задовільний (нейтральний)	Високий (позитивний)	Максимально високий (позитивний)
(-4) – (-2,5)	(-2,4) – (-0,9)	(-0,8) – (0,8)	0,9 – 2,4	2,5 - 4

*Розроблено автором.

Враховуючи складність інтерпретації результатів оцінки, які були у попередній методиці (див. табл. 1.7), оскільки критична ефективність (вплив) може бути як позитивна, так і негативна, теж можливо сказати і про високу та максимально високу ефективність (вплив), у таблиці 3.3 критерії було зкореговано з метою усунення цього недоліку. У відкоригованій методиці

вплив (ефективність) державного регулювання інституціональних змін на формування національної системи економічної безпеки підприємництва буде чітко визначений: негативний; нейтральний; позитивний.

Таким чином, можемо зазначити, що виявлені у процесі використання на практиці (на прикладі України) недоліки методики оцінки впливу (ефективності) регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін на формування національної СЕБП країни було усунуто. Однак, проведення подальшого дослідження потребує реалізації двох послідовних етапів, а саме: компаративної характеристики попередньої та удосконаленої методики; перевірки удосконаленої методики на практиці щодо системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

Для чіткого виявлення внесених змін проведемо компаративну характеристику попередньої та удосконаленої методик оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на формування національної системи економічної безпеки підприємництва в країні (додаток Ж, табл. Ж.1).

Надалі здійснимо перевірку удосконаленої методики оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на формування національної СЕБП на прикладі України.

Враховуючи, що у розрахунок першої складової методики, а саме оцінки ефективності регулюючих впливів органів державної влади та місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва не було внесено змін, залишаємо значення показника Перв тотожним з розрахованим у попередній методиці, тобто (-1).

Оцінка соціально-економічного розвитку України міжнародними організаціями потребує уточнення, оскільки було додано чотири нових міжнародних індексу.

Динаміка рейтингу України згідно Глобального Індексу Інновацій (The Global Innovation Index) за 2008 – 2017 роки була наведена на рис. 2.13.

Відзначаємо зростання рейтингу країни, особливо у 2015 – 2017 роках (загалом за період дослідження рейтинг країни збільшився на 25 позицій з 75 місця у 2008 році до 50 місця у 2017 році), що дозволяє надати значення показнику оцінки розвитку інновацій в країні (Поін), яке дорівнює (1). Поєднавши цей рейтинг з рейтингом України згідно Індексу Глобальної Конкурентоспроможності можемо відмітити вкрай слабкий вплив інновацій на конкурентоспроможність держави та її виробників.

Дослідження рейтингу України згідно Міжнародного індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) за період дослідження (див. рис. 2.18) дозволяє виявити позитивну динаміку його змін, особливо у 2011 – 2015 роках. За десять років рейтинг країни збільшився на 4 позиції з 134 місця у 2008 році до 130 місця у 2017 році. У той же час незначні зміни рейтингу та відсутність позитивної динаміки у 2015 – 2017 роках, а також критично низька позиція України весь період дослідження дозволяють надати значення показнику оцінки рівня корупції в країні (Порк), яке дорівнює (0). Дослідження МІСК разом з Індексом «Doing Business» щодо рейтингу України дозволяє відмітити незначне зниження впливу корупції на регулювання і формування національної сфери підприємництва.

Надалі в межах оцінки соціально-економічного розвитку України міжнародними організаціями необхідно дослідити динаміку рейтингу України в межах Індексу процвітання (The Legatum Prosperity Index) за період дослідження (рис. 3.1).

Відзначаємо критичне погіршення рейтингу країни в межах Індексу процвітання у 2014 – 2017 роках з продовженням негативної динаміки. На окрему увагу заслуговує те, що з 2008 року до 2014 року Україна відносилась до країн з середнім рівнем благополуччя (2 група країн згідно Індексу), а починаючи з 2015 року – до країн з низьким рівнем благополуччя (3 група країн згідно Індексу). Наведене дозволяє надати значення показнику оцінки рівня благополуччя громадян держави (Поб), яке дорівнює (-1). Поєднавши наведений рейтинг з рейтингом країни згідно «Показників ефективності

реформи державного управління» відзначаємо переважно негативний вплив державного регулювання на благополуччя країни та її мешканців.

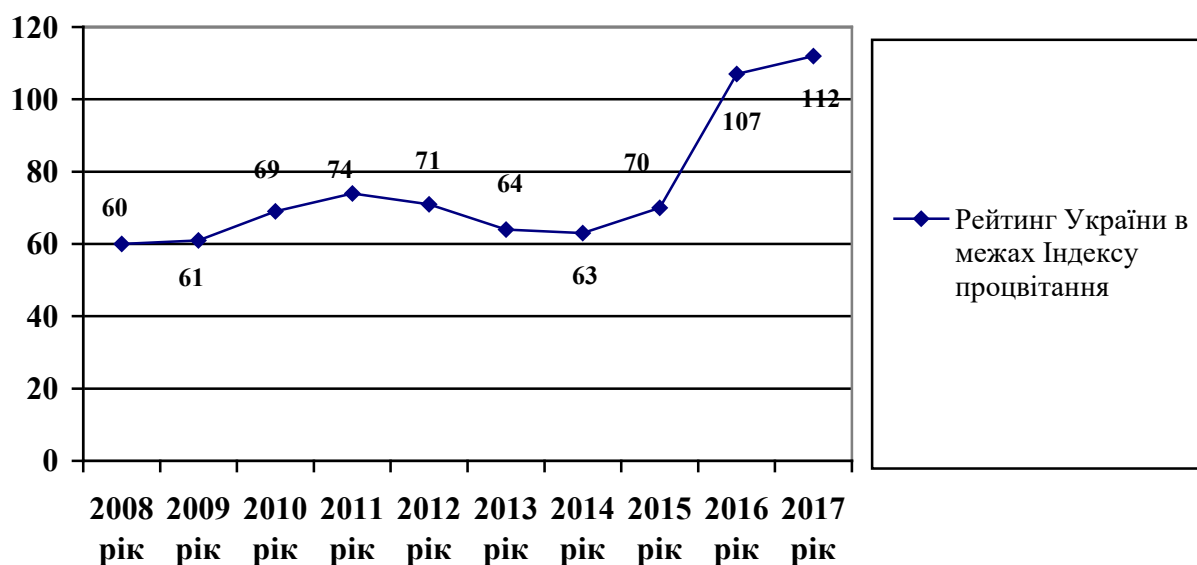

Рис. 3.1. Динаміка рейтингу України в межах Індексу процвітання протягом 2008 – 2017 років*

*Складено автором на основі джерел:[221]

Як вже зазначалось вище, динаміку рейтингу України згідно Індексу соціального прогресу (The Social Progress Index (SPI)) дослідимо за 2014 – 2017 роки (рис. 3.2).

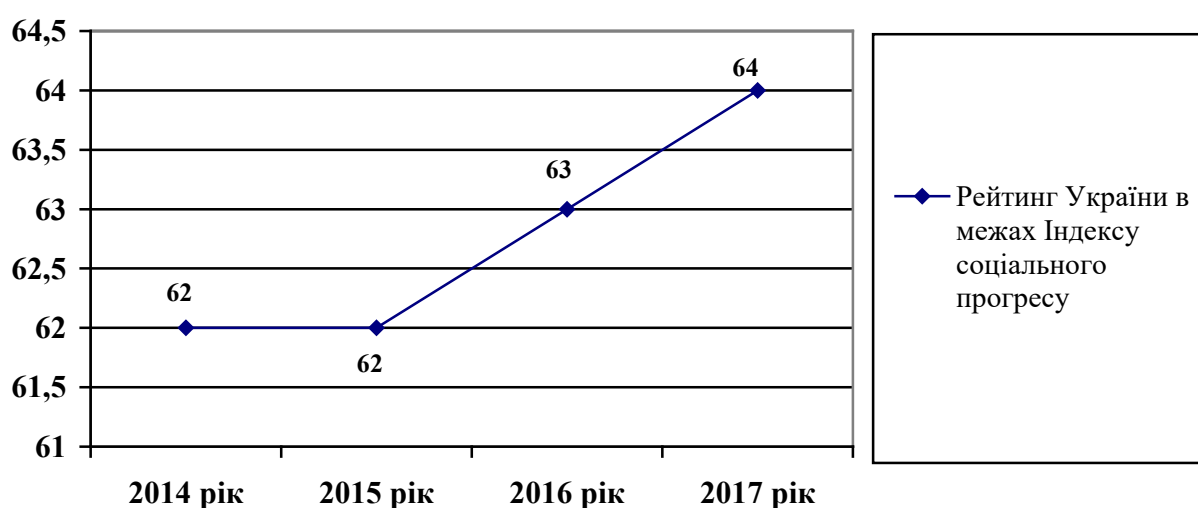

Рис. 3.2. Динаміка рейтингу України в межах Індексу соціального прогресу протягом 2008 – 2017 років *

*Складено автором на основі джерел:[221]

Дослідження рейтингу України згідно ІСП дозволяє стверджувати про його незначне погіршення (-2 позиції за 4 роки). Наведене дозволяє надати значення показнику оцінки соціального прогресу у країні (Посп), яке дорівнює (0). Порівнявши рейтинг країни згідно Індексу соціального прогресу з рейтингом країни згідно Індексу розвитку людського потенціалу відзначаємо значні проблеми з розвитком соціальної сфери в Україні та її негативні перспективи щодо збереження трудових кадрів в межах забезпечення економічної безпеки підприємництва.

Враховуючи проведені дослідження розрахуємо значення показника оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (Пмо):

$$\begin{aligned} \text{Пмо} = 0,125 * (-1) + 0,125 * (-1) + 0,125 * 1 + 0,125 * 0 + 0,125 * 1 + \\ + 0,125 * 0 + 0,125 * (-1) + 0,125 * 0 = - 0,125. \end{aligned}$$

Використавши критерії оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями (див. табл. 3.2) зазначаємо такий розвиток на середньому рівні (не відрізняється від оцінки проведеної згідно попередньої методики).

Надалі необхідно оцінити вплив національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП в Україні, розпочавши з дослідження впливу виявлених нових небезпек (соціальні, психологічні).

У контексті дослідження групи соціальних небезпек вважаємо доречним проаналізувати динаміку розмірів середньої заробітної плати та пенсії в Україні за період дослідження, а також прожиткового мінімуму (рис. 3.3).

Відзначаємо критичні проблеми з пенсійним забезпеченням в Україні у період дослідження, особливо у 2015 – 2017 роках, а також не відповідність зростання середньої заробітної плати, середньої пенсії та прожиткового мінімуму інфляції та розмірам девальвації національної валюти. Враховуючи

проблеми у боротьбі з безробіттям (значний розмір скритого безробіття, трудова міграція у інші країни), а також низьку якість підтримки людей з обмеженими можливостями і скорочення обсягів надання освітніх послуг та послуг з охорони здоров'я можемо віднести соціальні небезпеки до небезпек з максимально високим ступенем впливу та присвоїти їм ранг, що дорівнює десяти.

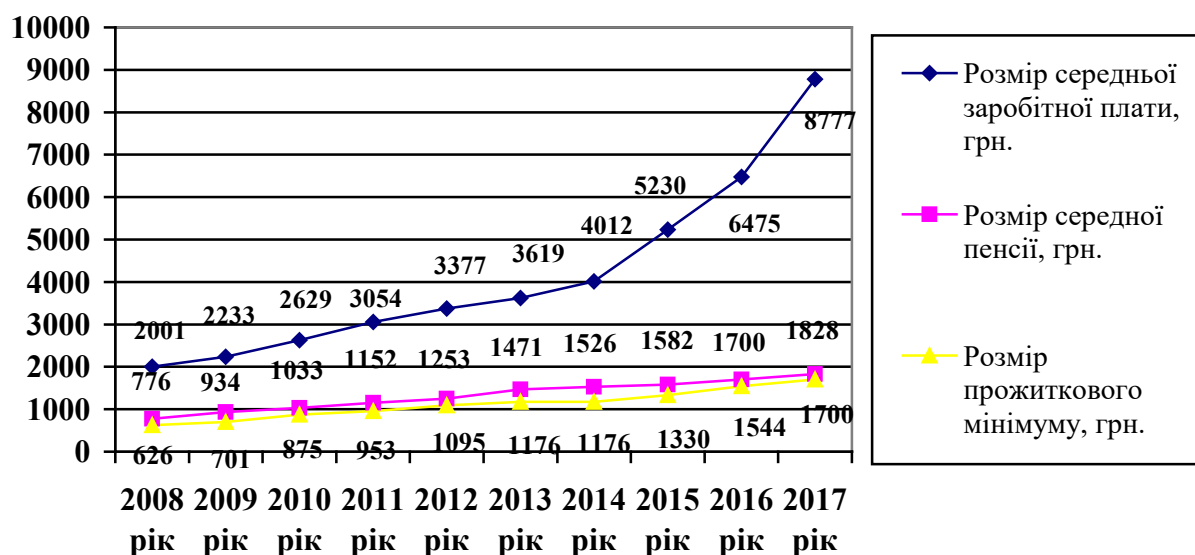

Рис. 3.3. Динаміка розмірів середньої зарплати, пенсії та прожиткового мінімуму в Україні протягом 2008 – 2017 років *

*Складено автором на основі джерел:[154; 169; 170]

У контексті дослідження впливу психологічних небезпек на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні, то спираючись на дослідження Центру Разумкова, які були проведені у 2017 році, відзначаємо критичну недовіру громадян та бізнес-одиниць до владних інститутів (більше 75 % опитаних), а також низьку психологічну стійкість до негативних змін у економіці країни (на межі критичного занепокоєння та паніки) [177]. Звідси, вважаємо доречним віднести психологічні небезпеки до небезпек з максимально високим ступенем впливу та присвоїти їм ранг, що дорівнює дев'яти.

Щодо дослідження впливу євроінтеграційних небезпек на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в

Україні, то відзначаємо значний негативний вплив на вітчизняні підприємства цієї групи небезпек, що виражається переважно у програші ними конкурентної боротьби суб'єктам підприємницької діяльності з ЄС. У той же час відзначаємо наявність значних можливостей та потенціалу для росту українських підприємств в межах інтеграції країни до економічного простору Європейського Союзу. Таким чином, наведене дозволяє віднести євроінтеграційні небезпеки до небезпек з високим ступенем впливу та присвоїти їм ранг, що дорівнює семи.

Виходячи з наведеного та використовуючи дані з підрозділу 2.2 дослідження (див. рис. 2.14) можемо визначити силу впливу виду небезпек на ЕБП та СЕБП в Україні (рис. 3.4).

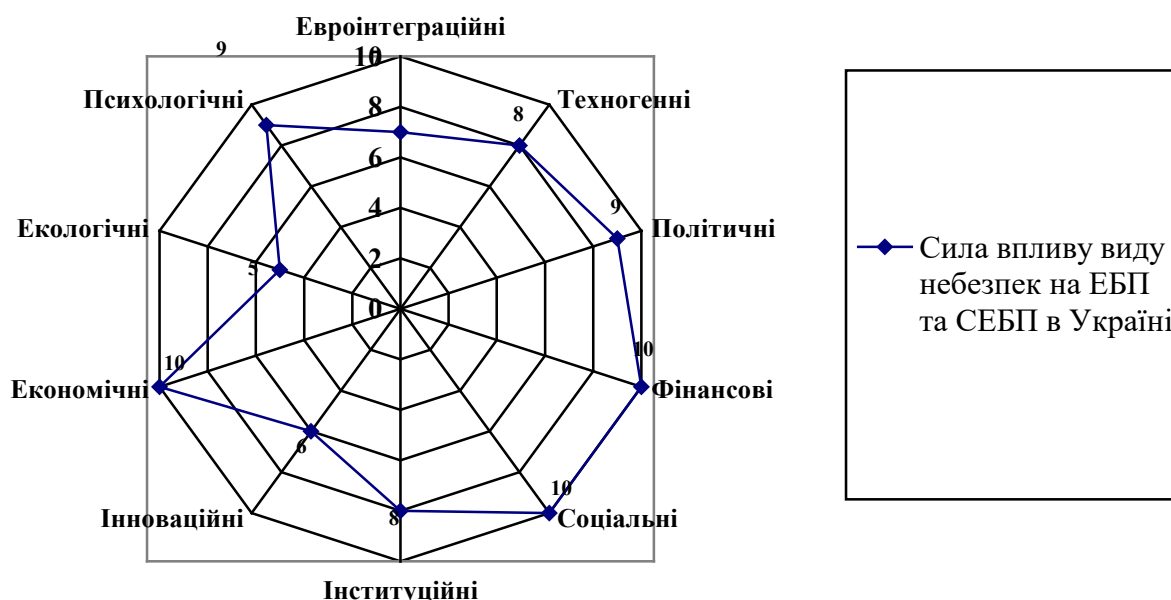

Рис. 3.4. Сила впливу виду небезпек на ЕБП та СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

Таким чином, згідно даних, які наведені на рисунку 3.4 відзначаємо головні небезпеки для економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва в Україні, куди відносимо: економічні, соціальні, фінансові, психологічні, політичні, техногенні, інституційні. При цьому найбільший вплив мають (сила впливу визначена у розмірі десяти): економічні, соціальні та фінансові.

У контексті удосконалення методики оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва було виділено додатково чотири внутрішні загрози ЕБП та СЕБП країни, що потребує їх дослідження відносно до України.

Для оцінки рівня підготовки персоналу використовуємо складову Індексу Глобальної Конкурентоспроможності «Вища освіта та професійна підготовка», згідно якої Україна в 2017 році посідала 35 місце серед країн світу при загальному 81 місці у рейтингу [219]. Однак, враховуючи те, що у в країнах Європейського Союзу будь-якими формами навчання охоплені 83% працівників суб'єктів господарювання, а в Україні не більше 40 % [156], можемо віднести такий вид загроз до загроз з середнім впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює шести.

Щодо оцінки структури ринку праці в Україні, то вважаємо доречним також використати складову Індексу Глобальної Конкурентоспроможності «Ефективність ринку праці», згідно якої Україна в 2017 році посідала 86 місце серед країн світу [219]. Враховуючи критичний дефіцит робітничих професій та надмірну пропозицію працівників з вищою економічною і юридичною освітою на ринку, можемо віднести такий вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює семи.

Окремо наголошуємо на низькій якості підготовки менеджменту переважної більшості бізнес-одиниць. Менеджери нижчої ланки надмірно перевантажені поточною роботою та не в змозі підвищувати власну кваліфікацію в умовах не бажання суб'єктів господарювання брати на себе частину витрат цієї групи менеджерів на здобуття нових компетенцій. Стосовно менеджерів середньої ланки, то враховуючи значний обсяг корупційної складової в їх професійній діяльності, а також економію витрат бізнес-одиниць на навчанні власних співробітників наголошуємо на незначній їх кількості, яка витрачає власні ресурси (матеріальні, часу) на

підвищення кваліфікації. Топ-менеджери підприємств орієнтуються більше на практичний досвід і не вважають підвищення власної кваліфікації важливою складовою економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Враховуючи наведене, можемо віднести такий вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює семи.

Значення якості та результативності маркетингу в Україні як однієї з ключових загроз склалось в межах розвитку двох послідовних економічних криз в країні та відкриття національного ринку закордонним виробникам, що призвело до появи и розвитку «ринку покупця». Дослідження прибутковості вітчизняних виробників (див. рис. 2.8) та динаміки зовнішньоторговельного сальдо України (див. рис. 2.7) за 2008 – 2017 роки вказує на програш конкурентної боротьби вітчизняними виробниками, що свідчить про доволі низькі якість та результативність їх маркетингової діяльності. Наведене, дозволяє віднести такий вид загроз до загроз з високим впливом на економічну безпеку підприємництва в Україні та присвоїти йому ранг, що дорівнює семи.

Відобразимо силу впливу виду внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні з врахуванням наведеного на рисунку 2.23 та оцінки нових загроз, яка була проведена вище (рис. 3.5). Зазначимо, що при побудові рисунку для позначення виду внутрішньої загрози будемо використовувати її порядковий номер у тексті роботи (див. підрозділ 2.2), а новим загрозам присвоїмо такі номери: рівень підготовки персоналу – 2.5; структура ринку праці в країні – 2.6; рівень підготовки менеджменту – 2.7; якість та результативність маркетингу – 2.8.

Таким чином, виходячи з наведеного на рисунку 3.5 відзначаємо високий вплив на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні обраних видів внутрішніх загроз, окрім зниження ефективності фінансово-господарської діяльності

значного обсягу підприємств в країні (середній вплив) та рівня підготовки персоналу (середній вплив).

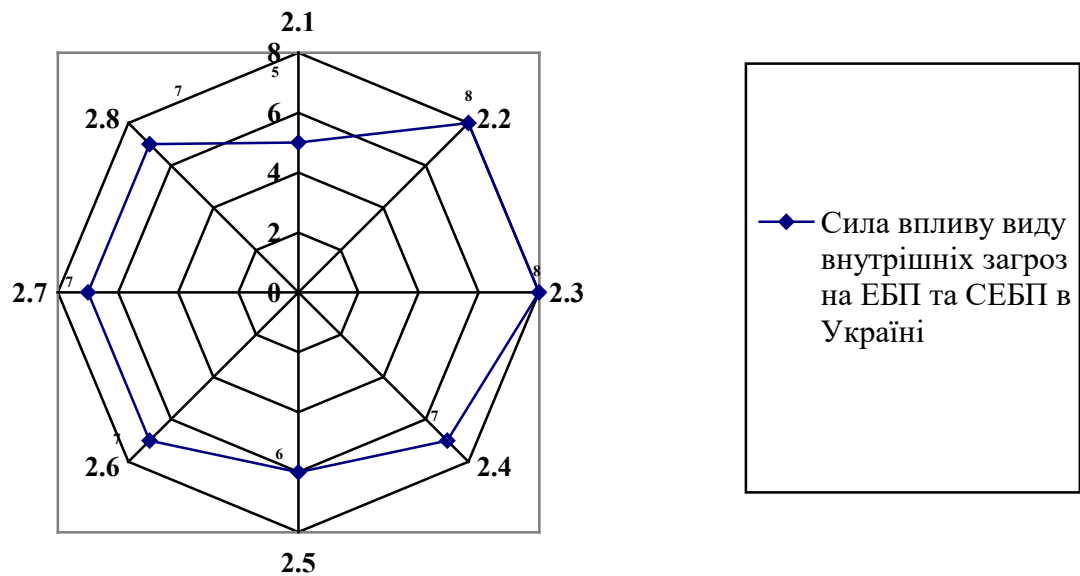

Рис. 3.5. Сила впливу виду внутрішніх загроз на ЕБП та СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

Надалі розрахуємо окремі показники оцінки впливу комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні згідно формули 3.3. Тоді:

1. Значення показника оцінки впливу комплексу небезпек на формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні (Пвн) буде дорівнювати:

$$\begin{aligned} \text{Пвн} = & 0,1*(-1) + 0,1*(-1) + 0,1*(-1) + 0,1*(-1) + 0,1*(-1) + 0,1*(-1) + \\ & 0,1*0 + 0,1*(-1) + 0,1*0 + 0,1*(-1) = - 0,8. \end{aligned}$$

2. Значення показника оцінки впливу комплексу зовнішніх загроз на формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні (Пвзз) буде дорівнювати:

$$\begin{aligned} \text{Пвзз} = & 0,125*0 + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) + 0,125*0 + \\ & + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) = -0,75. \end{aligned}$$

3. Значення показника оцінки впливу комплексу внутрішніх загроз на формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні (Пвзз) буде дорівнювати:

$$\begin{aligned} \text{Пвзз} = & 0,125*0 + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) + 0,125*0 + \\ & + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) + 0,125*(-1) = -0,75. \end{aligned}$$

4. Значення показника оцінки впливу комплексу загроз на формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні (Пвз) буде дорівнювати:

$$\text{Пвз} = 0,5 * (-0,75) + 0,5 * (-0,75) = 0,75.$$

5. Значення показника оцінки впливу комплексу ризиків на формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні (Пвр) буде дорівнювати:

$$\text{Пвр} = 0,2*(-1) + 0,2*0 + 0,2*(-1) + 0,2*(-1) + 0,2*0 = -0,6.$$

На базі отриманих даних, використовуючи формулу 1.4, розрахуємо загальний показник оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП України (Пнзр):

$$\text{Пнзр} = 0,2*(-0,8) + 0,3*(-0,75) + 0,5*(-0,6) = -0,685.$$

Порівнявши отримане значення показника Пнзр з критеріями оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування

системи економічної безпеки підприємництва (див. табл. 1.6) відзначаємо значення цього впливу як високе (таке ж як і у попередній методиці).

Останнім проведемо дослідження нового блоку методики, а саме оцінку впливу розвитку підприємницької сфери в Україні на формування національної СЕБП.

Розпочнемо з аналізу динаміки кількості активних підприємств в країні (рис. 3.6).

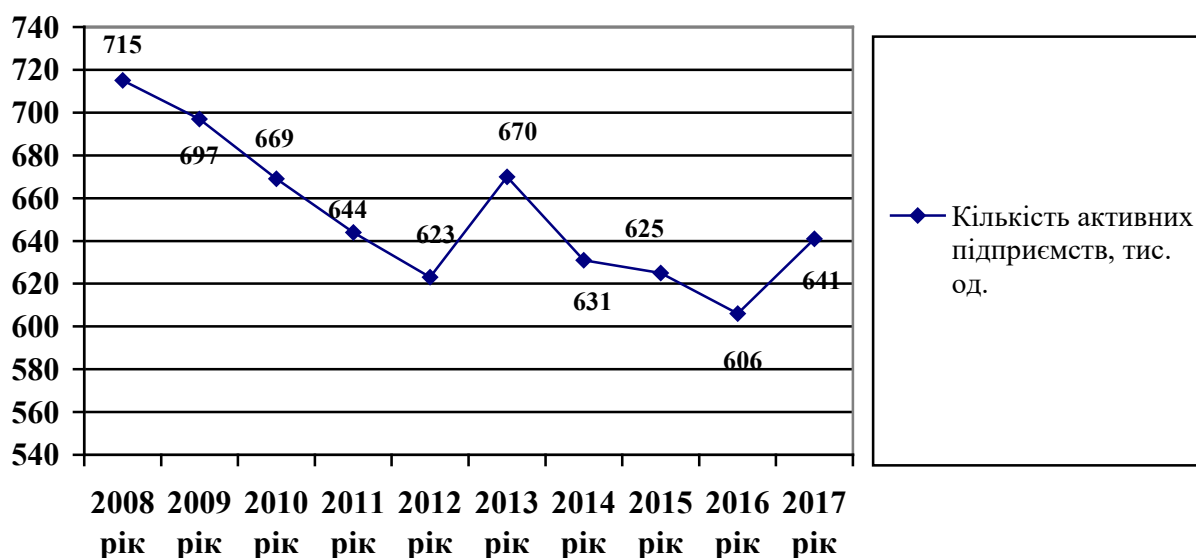

Рис. 3.6. Динаміка кількості активних підприємств в Україні за 2008 – 2017 роки*

*Складено автором на основі джерел:[78]

Відзначаємо наявність негативної динаміки кількості активних підприємств в Україні за період дослідження (зменшення на 74 тис. одиниць або 10,35 %). У той же час у 2012- 2013 роках та у 2017 році тренд був позитивним. Наведене дозволяє присвоїти показнику Пап (див. вище) значення, яке дорівнює (-1).

Щодо динаміки зносу основних фондів суб'єктів господарювання в Україні, то згідно даних, які наведені на рисунку 2.19, можемо відмітити позитивний тренд у 2008 – 2017 роках. Однак, як було зазначено вище, позитивний тренд був викликаний, переважно, банкрутством та ліквідацією

підприємств з застарілим обладнанням, що дозволяє надати показнику Пзоф (див. вище) значення, яке дорівнює (0).

Аналіз динаміку частки збиткових підприємств в Україні у 2008 – 2017 роках, згідно даних, які наведені на рисунку 2.21, дозволяє стверджувати про їх суттєве зменшення (на 7,9 % за період дослідження). Відмічаємо також зростання частки збиткових підприємств в економіці держави у 2015 – 2017 роках. Наведене дозволяє надати показнику Пзп (див. вище) значення, яке дорівнює (1). Проводячи оцінку динаміки індексів промислової та аграрної продукції в Україні за період дослідження відзначаємо, що динаміка першого індексу була наведена у таблиці 2.2, однак для наочності наведемо динаміку двох індексів на рисунку 3.7.

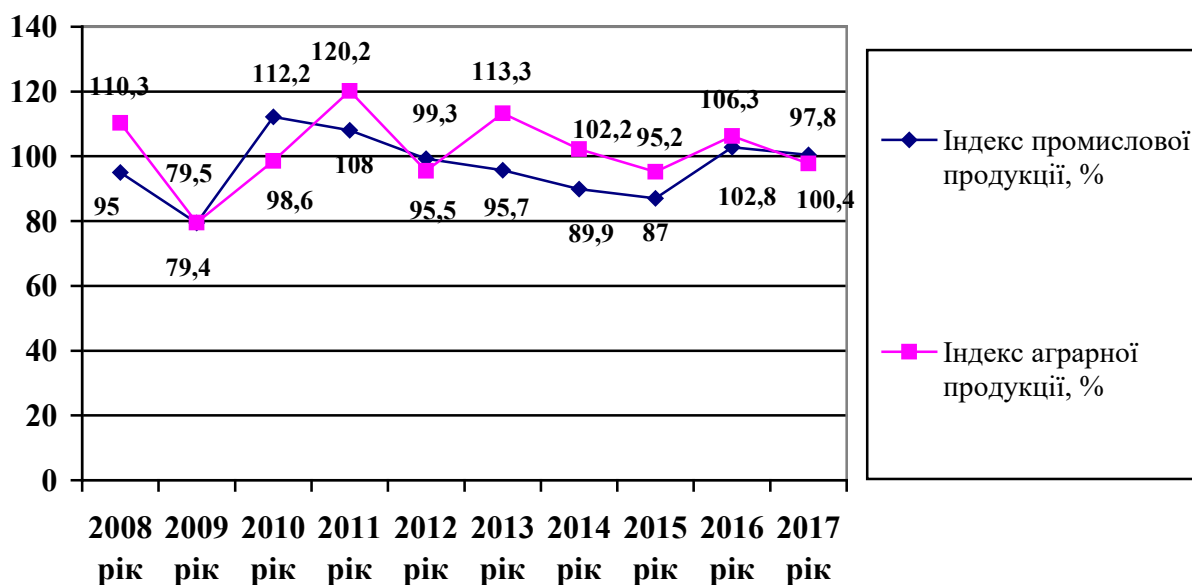

Рис. 3.7. Динаміка індексів промислової та аграрної продукції в Україні протягом 2008 – 2017 років *

* Складено автором на основі джерел:[70; 71]

Відзначаємо різнонаправлену динаміку індексів у період дослідження, що дозволяє надати показнику Прпа (див. вище) значення, яке дорівнює (0).

Надалі проаналізуємо капітальні інвестиції (КІ) та прямі іноземні інвестиції у акціонерний капітал суб'єктів підприємництва (ПІ) в Україні у період дослідження (табл. 3.4).

Аналіз капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій у акціонерний капітал суб'єктів підприємництва в Україні протягом 2008 – 2017 років *

Показник	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік.	Відхилення	
											Абс., од.	ТР, %
КІ, млрд. грн.	272	193	189	260	264	248	204	251	326	413	141	151,84
ПП, млрд. дол. США	35	40	39	45	48	52	54	41	36	39	4	111,43

* Складено автором на основі джерел: [73;157]

Зазначаємо зростання обох складових показника Пі (див. вище) у період дослідження, хоча на зростання розміру капітальних інвестицій значний вплив мали інфляційні процеси в економіці країни, особливо у 2014 – 2017 роках. Наведене дозволяє надати показнику Пі значення, яке дорівнює (1).

Розрахуємо показник оцінки розвитку підприємницької сфери в Україні (Прпс) згідно формули 3.1:

$$\text{Прпс} = 0,2*(-1) + 0,2*0 + 0,2*1 + 0,2*0 + 0,2*1 = 0,2.$$

Порівнявши отримане значення показника Прпс з критеріями оцінки впливу розвитку підприємницької сфери в країні на формування національної СЕБП (див. табл. 3.1) відзначаємо значення цього впливу, як нейтральне.

Надалі здійснимо розрахунок показника оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної системи економічної безпеки підприємництва (Пдрсебп) в Україні використовуючи формулу 3.4 та дані отримані згідно удосконаленої методики (див. вище):

$$\text{Пдрсебп} = (-1) + (-0,125) + (-0,665) + 0,2 = - 1,59.$$

Співставивши отримане значення показника Пдрсебп з критеріями оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП (див. табл. 3.3) відзначаємо незадовільний вплив такого виду регулюючої діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва в Україні у період дослідження.

Вважаємо доречним порівняти значення розрахованих показників за попередньою (див. підрозділ 2.3) та удосконаленою методиками, а також їх оцінку (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Порівняння значень розрахованих показників, а також їх оцінки згідно
попередньої та удосконаленої методики*

Назва показника	Попередня методика	Удосконалена методика
Перв – показник ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП	-1 (низька ефективність)	-1 (низька ефективність)
Пмо – показник оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями	-0,25 (середній розвиток)	-0,125 (середній розвиток)
Пнзр – показник оцінки впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП	-1 (високий вплив)	-0,75 (високий вплив)
Прпс - показник оцінки розвитку підприємницької сфери в країні	-	0,2 (нейтральний (вплив на національну СЕБП) розвиток)
Пдрсебп - показник оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП	-2,25 (критична ефективність)	-1,59 (незадовільний, негативний вплив)

*Розроблено автором.

Порівняння дозволяє стверджувати, що удосконалена методика оцінки є більш детальною, об'єктивною та придатною для використання в сучасних

умовах функціонування соціально-економічної системи України. Однак, як вже зазначалось раніше, її ефективність буде досить низькою без використання моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в країні.

3.2. Моніторинг впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва

Прийняття будь-яких управлінських рішень завжди спирається на відповідний обсяг об'єктивної та достовірної інформації. Ключовою умовою ефективності управлінських рішень є отримання інформації у відповідні строки, а також її актуальність, яка визначається розривом між часом отримання даних та їх використанням для прийняття управлінських рішень.

Враховуючи виявлений напрям (див. табл. 3.5) та обсяги впливу державного регулювання інституціональних змін на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва базовою умовою підвищення рівня національної безпеки, економічної безпеки, ЕБП та СЕБП в Україні є значне покращення інформаційного забезпечення такого виду діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, чого не можливо досягти без використання моніторингу.

Погоджуємось з точкою зору М.А. Ажажи, що ключовим у моніторингу будь-якої діяльності державних інститутів є поняття ефективності, тобто можливість, значимість та віддача від отриманих результатів [2, с. 273]. Виходячи з наведеного, можемо стверджувати, що використання моніторингу дозволить підвищити ефективність регулювання інституціональних змін державою в межах функціонування національної системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

Відзначаємо значний доробок вітчизняних та закордонних вчених стосовно дослідження особливостей моніторингу у різних сферах діяльності

людини, як то екологічна, економічна, соціальна та інші види діяльності. У той же час, наголошуємо на відсутності розкриття проблематики моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва.

Починаючи з появи у 1972 році на Стокгольмській конференції ООН у контексті назви Глобальної системи безперервного спостереження, виміру та оцінки стану навколишнього середовища (Global Environmental Monitoring Systems – GEMS) моніторинг отримав визнання та розповсюдився на інші сфери людської діяльності, які потребують отримання значних обсягів управлінської інформації, особливо активно використовують моніторинг у менеджменті на різних його рівнях (глобальний, міжнародний, національний та ін.), у тому числі в межах державного управління.

Розповсюдження моніторингу призвело до появи значної кількості його визначень. Спираючись на наукові розробки В.М. Новікова та В.В. Семенова [122], Ю. Сурміна [181], К. Маккея [213], К.В. Дубич [39], Г.С. Григор'єва [26] можемо визначити такі ключові ознаки моніторингу: є джерелом інформації про розвиток відповідного об'єкту дослідження; передбачає безперервний збір відповідних даних; направлений на виявлення проблем та відхилень від оптимального тренду розвитку відповідного об'єкта дослідження; дає можливість змінювати управління об'єктом дослідження.

Вважаємо доречним додати до наведених ознак ще таку: направлений на підвищення ефективності управління об'єктом дослідження. У той же час розкриваючи моніторинг впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва вважаємо доречним спиратися на практику країн Європейського Союзу, які включають до моніторингу оцінку отриманих результатів (система MiO), а також використання М – тесту для малого підприємництва, що застосовується в ЄС з 2008 року та впроваджується у оцінку регулюючих впливів державних органів влади на малий бізнес в Україні [101; 153].

Враховуючи наведене вважаємо доречним надати визначення терміну моніторинг впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва. Тоді під таким видом моніторингу будемо розуміти процес безперервного спостереження, виміру та оцінки стану регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування змін у окремих інститутах та національній інституціональній системі направлений на виявлення проблем та підвищення ефективності такого виду регулюючої діяльності держави у контексті забезпечення підвищення рівня економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва в країні [227].

У контексті розробки моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва важливим є дослідити відповідний механізм такої управлінської діяльності (рис. 3.8). Щодо мети моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва, то вона наведена у визначенні терміну, а саме: виявлення проблем та збільшення ефективності такого виду регулюючої діяльності держави у контексті забезпечення підвищення рівня економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва в країні.

Завданнями моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в Україні повинні бути:

- збір статистичної та інших видів інформації щодо регулювання окремих інститутів і національної інституціональної системи в цілому органами державної влади та місцевого самоврядування;
- виявлення проблем щодо державного регулювання інституціональних змін в країні та їх впливу на формування і функціонування вітчизняної системи економічної безпеки підприємництва;
- локалізація та оцінка головних причин неефективності регулювання інституціональних змін державою, а також негативного впливу такого типу

регулюючої діяльності владних інститутів на формування і функціонування української СЕБП;

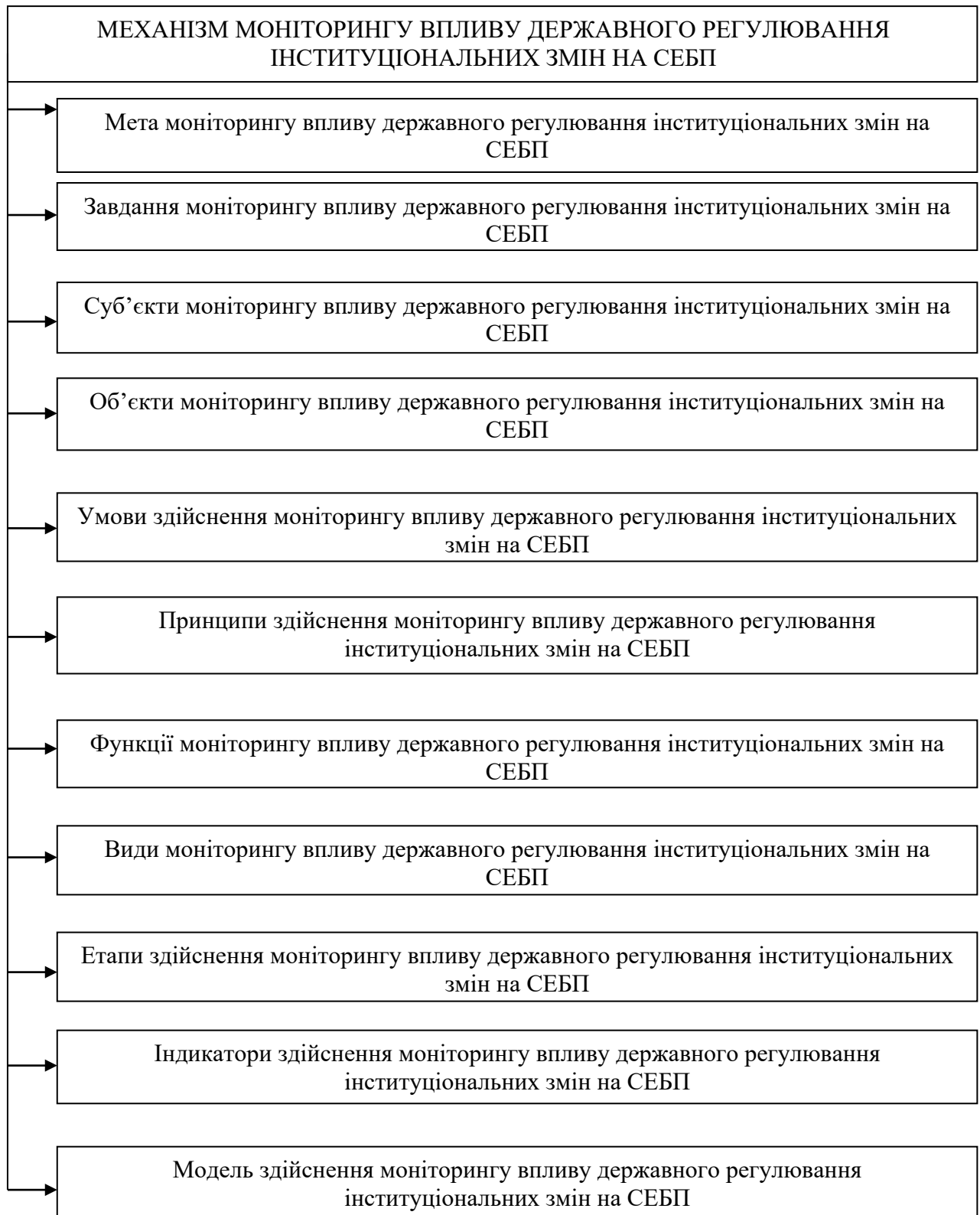

Рис. 3.8. Механізм моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва*

*Розроблено автором.

- формування інформаційного середовища щодо регулювання органами державної та муніципальної влади змін окремих інститутів і національної інституціональної системи, а також управління функціонуванням системи економічної безпеки підприємництва в країні;
- забезпечення достатнім обсягом об'єктивної, правдивої та доречної інформації (якісної і кількісної) суб'єктів моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП;
- оцінка корегуючи дій державних владних інститутів, які направлені на підвищення ефективності і результативності регулювання інституціональних змін та зростання рівня національної безпеки, економічної безпеки країни та економічної безпеки підприємництва в Україні;
- забезпечення ефективного контролю за управлінськими діями органів державної та місцевої влади в межах регулювання ними змін відповідних інститутів та функціонування системи економічної безпеки підприємництва у країні;
- формування інформаційної системи країни з метою підвищення ефективності функціонування всіх її складових (органів влади, соціально-економічної системи, суб'єктів підприємницької діяльності, домашніх господарств та ін.).

Враховуючи значну кількість зацікавлених сторін в інформації, яку надає моніторинг впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні вважаємо доречним виділити декілька груп суб'єктів його проведення (рис. 3.9). Відзначаємо, що кожна з груп суб'єктів проведення моніторингу має власні цілі, які стосуються отримання інформації щодо впливу регулювання державою окремих інститутів і національної інституціональної системи в цілому на СЕБП країни.

Міжнародні організації потребують інформації в межах моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в країні

для: формування міжнародних рейтингів; визначення напрямків та ефективності фінансової, консультаційної, інформаційної та інших видів допомоги отримувачам такої допомоги з України; формування світової інформаційної системи.

Рис. 3.9. Суб'єкти моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні*

*Розроблено автором.

Представники владних інститутів інших держав світу акцентують увагу на досягнення наступних цілей у контексті проведення такого виду моніторингу: забезпечення інформаційної підтримки національних суб'єктів підприємницької діяльності та домашніх господарств; формування

національної інформаційної системи; забезпечення національної безпеки, економічної безпеки країни, економічної безпеки підприємництва та системи економічної безпеки підприємництва; визначення напрямків та ефективності фінансової, консультаційної, інформаційної та інших видів допомоги отримувачам такої допомоги з України.

Органи місцевого самоврядування інших країн світу ставлять аналогічні цілі до цілей проведення моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва державними владними інститутами тільки у регіональному аспекті.

Представники закордонних бізнес-одиниць в якості цілей проведення цього виду моніторингу ставлять такі: забезпечення інформаційної підтримки здійснення власної фінансово-господарської діяльності; формування інформаційної системи бізнес-одиниці; забезпечення економічної безпеки підприємства; збільшення прибутковості діяльності.

Закордонні домашні господарства у межах визначення цілей моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в Україні звертають увагу на наступні: отримання інформації для прийняття зважених рішень щодо інвестиційних вкладень в цінні папери українського уряду та бізнес-одиниць; збір інформації для прийняття зважених рішень щодо інвестиційних вкладень в українські активи; збільшення доходів або уникнення збитків.

Закордонні засоби масової інформації в якості цілей такого виду моніторингу визначають наступні: формування національної інформаційної системи; забезпечення інформацією національні владні інститути, бізнес-одиниці, домашні господарства; збільшення прибутковості діяльності.

Органи державної влади України потребують інформації в межах моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в країні для: формування національної інформаційної системи; визначення ефективності регулювання державними органами влади

інституціональних змін та внесення коректив у таке регулювання; визначення обсягів та якості впливу регулювання інституціональних змін державою на національну безпеку, економічну безпеку країни, економічну безпеку підприємництва та систему економічної безпеки підприємництва.

Органи місцевого самоврядування України ставлять аналогічні цілі до цілей проведення моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва державними владними інститутами тільки у регіональному аспекті.

Представники вітчизняних бізнес-одиниць в межах проведення такого виду моніторингу ставлять ідентичні цілі до цілей представників закордонних суб'єктів підприємницької діяльності.

Представники вітчизняних громадських організацій у контексті моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні звертають увагу на: забезпечення розвитку соціальної сфери; дотримання конституційних прав громадян країни; формуванні національної інформаційної системи та інформаційного середовища; захисті бізнес-одиниць та домашніх господарств від неефективних та непродуктивних дій органів державної влади та місцевого самоврядування.

Вітчизняні домашні господарства в якості цілей щодо здійснення такого виду моніторингу визначають: захист від неефективних та непродуктивних дій органів державної влади та місцевого самоврядування; дотримання конституційних прав; забезпечення відповідного рівня соціального забезпечення.

Цілі вітчизняних засобів масової інформації ідентичні цілям закордонних ЗМІ, які вони намагаються досягти у межах моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні [59].

Відзначаємо, що відсутність розробленого моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної

безпеки підприємництва в Україні призводить до того, що заявлені вище цілі визначених груп суб'єктів досягаються не в повному обсязі, а це має критичний вплив на їх ефективне функціонування у світовій, міжнародних, національних соціально-економічних системах.

В якості об'єктів моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в Україні визначаємо: процеси регулювання державою інституціональних змін; окремі інститути; національну інституціональну систему; економічну безпеку підприємництва в країні; вітчизняну систему економічної безпеки підприємництва.

Здійснення моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва в Україні потребує виконання ряду умов, а саме:

- необхідна підготовка представників суб'єктів моніторингу;
- наявність розробленого та випробуваного на практиці інструментарію проведення моніторингу;
- доступ та використання новітніх інформаційних технологій (програмних продуктів);
- наявність зацікавленості у інформації, яка надається в межах моніторингу зі сторони відповідних груп користувачів;
- дотримання паритету у використанні технічних засобів та людської праці;
- ефективність проведення моніторингу, тобто переважання отриманих результатів над витратами на його проведення;
- достатній доступ до первинної та вторинної інформації, яка використовується в межах моніторингу.

Принципами здійснення моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в країні повинні бути: оперативність, що припускає проведення моніторингу та надання інформації у чітко визначені короткі проміжки часу; доречність, тобто проведення моніторингу та надання інформації за необхідності її отримання суб'єктами його проведення;

систематичність, тобто визначення процесу проведення моніторингу та його складових як окремої системи; об'єктивність, що має на увазі відсутність у наданій інформації суб'єктивної точки зору аналітиків та помилок; достатність, тобто обсяги та структура отриманої інформації є достатніми для прийняття зважених управлінських рішень щодо корегування регулюючої діяльності державних владних інститутів; конфіденційність джерел інформації стосовно отримання її від носіїв відповідних даних, які необхідні для проведення моніторингу.

До функцій моніторингу впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва в Україні вважаємо доречним віднести:

- інформаційну, надання відповідної інформації суб'єктам проведення моніторингу та формування інформаційного середовища і інформаційної системи на світовому, міжнародному, національному і регіональних рівнях;

- діагностичну, виявлення сучасного стану та проблематики регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування інституціональних змін у контексті формування та функціонування національної СЕБП;

- прагматизації, розробка рекомендацій, які можливо використати для усунення виявлених проблем у практиці регулювання державою змін окремих інститутів та інституціональної системи України;

- контрольну, контроль за: регулюючою діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування; трансформацією окремих інститутів, інституціональної системи та інституціонального середовища країни; функціонуванням системи економічної безпеки підприємництва; рівнем національних безпеки, економічної безпеки та економічної безпеки підприємництва;

- стимулюючу, стимулювання підвищення ефективності регулюючої діяльності державних владних інститутів у контексті трансформації інституціональної системи та її окремих складових.

Надаючи характеристику моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на системи економічної безпеки підприємництва в Україні відзначаємо можливість проведення різних його видів в залежності від рівня, мети та суб'єктів, які його здійснюють (табл. К.1, додаток К).

Відзначаємо необхідність проведення моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва згідно відповідних етапів:

1. Попередній, куди відносимо визначення мети, завдань, суб'єктів, об'єктів проведення моніторингу. Також на цьому етапі необхідно сформулювати вимоги до обсягу необхідної інформації, її об'єктивності і точності.

2. Планування, де відбувається планування головних елементів проведення моніторингу, як то: безпосередні виконавці моніторингу; витрати ресурсів на його проведення (матеріальні, фінансові та ін.); графік виконання та отримання проміжних і кінцевих результатів; часові межі надання звітів; перелік отримувачів інформації та часові межі її надання; джерела отримання інформації.

3. Методичний, в межах якого обираються методика, методи, способи, інструменти, показники (індикатори) проведення моніторингу.

4. Збору інформації, де відбувається збір та обробка первинної інформації з визначених джерел її отримання за допомогою обраних методів, способів, інструментів та показників.

5. Обробки та оцінювання отриманої інформації, в межах якого відбувається обробка первинної інформації, її групування, формування баз даних та оцінювання отриманих результатів за допомогою відповідної методики.

6. Аналітичний, де відбувається аналіз отриманих результатів в межах проведення моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва країни.

7. Поширення інформації. На цьому етапі формуються проміжні та кінцеві звіти згідно визначених мети і завдань проведення моніторингу, а також заявлених потреб груп користувачів інформації.

8. Підтримки управлінських рішень, в межах якого отримані дані використовують для усунення проблем та підвищення ефективності державного регулювання інституціональних змін у контексті формування та функціонування системи економічної безпеки підприємництва в країні.

9. Контролю та корегування управлінських рішень, де відбувається збір та обробка інформації стосовно практичної реалізації розроблених на основі використання інформації, яка отримана завдяки моніторингу, управлінських рішень, а також, за необхідності, їх корегування.

Проведення моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП вимагає використання системи індикаторів (табл. Л.1, додаток Л). Вважаємо доречним базувати таку систему на показниках, які було запропоновано використовувати в межах удосконаленої методики оцінки впливу регулювання інституціональних змін державою на систему економічної безпеки підприємництва в Україні (див. підрозділ 3.1).

Відзначаємо, що у запропоновану систему індикаторів здійснення моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні (див. табл. К.1, додаток К) було додатково внесено ряд індикаторів, які стосуються:

- інноваційної діяльності в країні, оскільки спиратись у оцінці інноваційної активності тільки на міжнародні рейтинги вважаємо недоречним та мало інформативним;
- кримінального та корупційного тиску на бізнес-одиниці, оскільки використання тільки Міжнародного індексу сприйняття корупції не надає повної та достовірної інформації в межах моніторингу;
- розвитку тіньової економіки, оскільки у методиці він майже не досліджується.

Говорячи про використання системи індикаторів, щодо моніторингу впливу регулювання державою змін окремих інститутів та національної інституціональної системи на формування та функціонування СЕБП в Україні вважаємо доречним розділити наведені індикатори за строками отримання інформації для їх розрахунку, а також автоматизувати процеси розрахунку за рахунок використання відповідних програмних продуктів, як то Microsoft Excel.

Розкриваючи складові механізму моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва (див. рис. 3.8) відзначаємо необхідність навести модель його проведення (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Модель здійснення моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на СЕБП в Україні*

*Розроблено автором.

Дослідження складових наведеної моделі моніторингу (див. рис. 3.10) дозволяє стверджувати, що він повинен слугувати підґрунтям для розробки та впровадження напрямків підвищення ефективності (результативності) регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування інституціональних змін в межах забезпечення ЕБП і функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

3.3. Напрями підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін для забезпечення економічної безпеки підприємництва

Оцінка ефективності державного регулювання інституціональних змін показала низький рівень результативності такого виду регулюючої діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, що негативно впливає на економічну безпеку підприємництва в країні та функціонування національної системи економічної безпеки підприємництва. Наведене вимагає пошуку та впровадження напрямів підвищення результативності такого виду діяльності державних владних інститутів.

Розкриваючи шляхи удосконалення державного регулювання змін окремих інститутів та вітчизняної інституціональної системи, спираючись на наукову роботу О. Ткачової, необхідно чітко визначити ряд понять, що стосуються цього виду діяльності органів державної та муніципальної влади:

- економічність державного регулювання інституціональних змін торкається мінімально необхідного використання ресурсів для здійснення регулюючих впливів органів державної і муніципальної влади на окремі інститути та інституціональну систему країни в цілому. Економічність є запорукою результативності будь-якої регулюючої діяльності, оскільки не економічне використання ресурсів на здійснення управлінських впливів веде до зниження її результативності через необхідність витратити додаткові кошти;

- ефективність регулювання державою інституціональних змін знаходить своє відображення у генеруванні максимально великого обсягу державних послуг високої якості по відношенню до вартості використаних ресурсів на їх продукування. Ефективність безпосередньо пов'язана з результативністю в межах здійснення регулювання, оскільки саме вона визначає кінцеві результати регулюючої діяльності;

- якість регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування окремих інститутів та інституціональної системи в цілому знаходить відображення у цінності та придатності державних послуг, регулюючих та управлінських впливів для національних бізнес-одиниць та домашніх господарств. Якість є ключовою складовою результативності регулюючої діяльності державних владних інститутів, оскільки характеризує кінцеві результати функціонування таких інститутів;

- результативність державного регулювання інституціональних змін є базовою характеристикою управлінської діяльності органів державної та муніципальної влади, оскільки поєднуючи ефективність, економічність та якість їх функціонування, формує окремі інститути та національну інституціональну систему в цілому та має визначальний вплив на економічну безпеку підприємництва в країні [184].

Таким чином можемо відзначити, що між економічністю, якістю, ефективністю та результативністю державного регулювання інституціональних змін є прямий взаємозв'язок, де перші три складові формують останню, яка у свою чергу впливає на формування рівня економічної безпеки підприємництва в країні та функціонування національної системи економічної безпеки підприємництва (рис. 3.11). Враховуючи наведене можемо зазначити, що саме результативність регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін є запорукою ефективного функціонування СЕБП в країні.

Рис. 3.11. Взаємозв'язок між економічністю, якістю, ефективністю та результативністю державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємництва та належного функціонування СЕБП в країні*

*Розроблено автором.

Щодо напрямків підвищення результативності регулювання органами державної та муніципальної влади змін окремих інститутів та інституціональної системи в Україні, то вважаємо доречним звернути увагу на три з них:

- підвищення якості інформаційного забезпечення, оскільки результативність будь-якої управлінської діяльності, у тому числі регулювання залежить від обсягу, строків отримання, об'єктивності, доречності та правдивості інформації, яка використовується в межах такої діяльності;

- підвищення ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, оскільки низька ефективність роботи таких органів призводить до зростання помилок, витрат на їх утримання, трансакційних витрат бізнес-одиниць та домашніх господарств, як і

відбувається в Україні в сучасних умовах розвитку національної системи державного управління;

- підвищення якості роботи державних службовців та працівників органів місцевої влади, оскільки саме їх безпосередня діяльність, яка залежить від значної кількості чинників (рівень освіти, досвід, психологічна стійкість, рівень інтелектуального розвитку, фізична підготовка та ін.) і визначає безпосередні результати регулюючих впливів на національні інститути та інституціональну систему в цілому.

Оцінюючи якість інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в Україні відзначаємо ряд суттєвих проблем, а саме: недостатній обсяг інформації для прийняття управлінських рішень органами державної влади і місцевого самоврядування у контексті трансформації відповідних національних інститутів; проблеми з об'єктивністю та правдивістю інформації, яка надходить до державних владних інститутів; строки надходження статистичних даних до органів державної влади і місцевого самоврядування.

Враховуючи наведене, вважаємо доречним формування системи інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в Україні, функціонування якої буде направлене на: забезпечення достатнім обсягом достовірної, об'єктивної, правдивої інформації державних владних інститутів; підвищення оперативності отримання органами державної влади і місцевого самоврядування відповідних даних, у тому числі статистичних.

Відзначаємо, що система інформаційного забезпечення регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування змін окремих інститутів та національної інституціональної системи повинна базуватись на використанні максимально широкого кола джерел вхідної інформації, при цьому така інформація може бути [225]:

- зовнішньою по відношенню до системи державного регулювання, куди відносимо дані щодо розвитку: світової, міжнародної, національних

економічних, соціальних, політичних систем; вітчизняної соціально-економічної системи та її складових; систем державного управління та регулювання у інших країнах світу;

- внутрішньою по відношенню до системи державного регулювання, куди відносимо дані щодо її розвитку та розвитку і трансформації її складових;

- первинною, що отримана з первинних джерел інформації без її подальшої обробки. Відзначаємо, що первинною може бути будь-яка інформація (статистична, експертна, нормативно-правова);

- вторинною, що отримана після обробки первинної та вторинної інформації, у тому числі аналітичної. Зазначаємо складність використання такого виду інформації для формування системи інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін через її можливу суб'єктивність та особливо наявність псевдо об'єктивної інформації, тобто такої інформації яка без ретельної перевірки відповідає критерію об'єктивності;

- статистичною, тобто такої, що отримана з використанням прийомів статистики та переважно є кількісною;

- аналітичною, що отримана шляхом аналітичної обробки первинної та вторинної інформації. Така обробка може відбуватись за допомогою: відповідного аналітика або групи аналітиків (ручна обробка); програмного забезпечення (автоматизована обробка); аналітика (групи аналітиків) та програмного забезпечення (змішана обробка);

- нормативно-правовою, що включає в себе сукупність даних про законодавчі та нормативні документи, які мають вплив на державне регулювання інституціональних змін в країні;

- експертною, що отримана шляхом опитування відповідних експертів та обробки результатів опитування. Відзначаємо високу суб'єктивність такої інформації та необхідність використання відповідних методів її обробки з метою зменшення або уникнення суб'єктивності [225].

Надаючи характеристику системі інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в Україні, необхідно навести механізм її формування та функціонування (рис. 3.12).

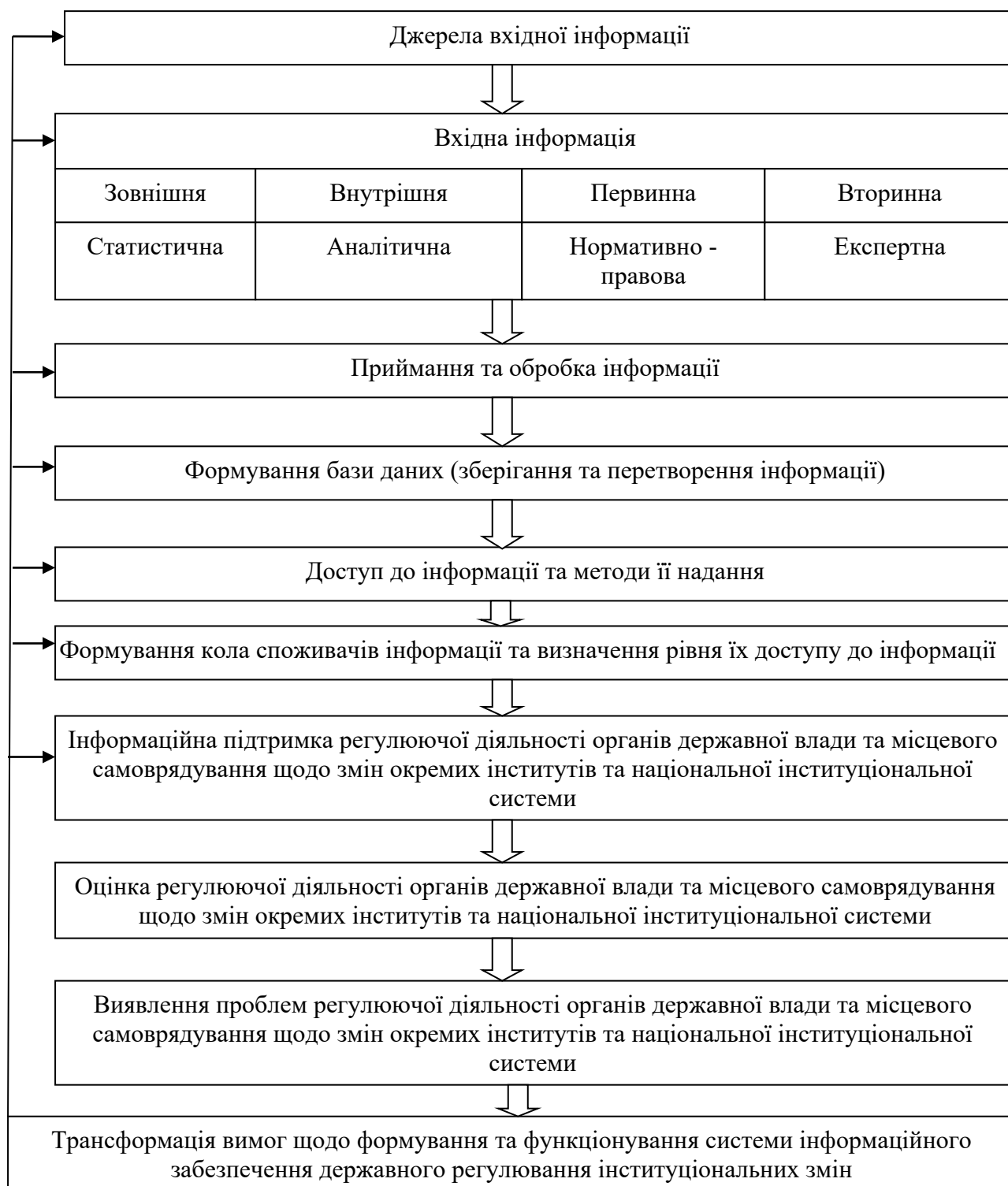

Рис. 3.12. Механізм формування та функціонування системи інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в Україні*

*Розроблено автором.

Щодо приймання та обробки інформації в межах механізму формування та функціонування системи інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в Україні то тут важливим є відбір необхідної інформації за відповідними критеріями, до яких відносимо: точність, правдивість, об'єктивність, повнота, стислість, доречність, необхідність, відповідність меті та завданням державного регулювання інституціональних змін. Окремо у контексті обробки інформації необхідно звернути увагу на: приведення її у єдиний формат; підготовку до можливої автоматизованої обробки; виключення повторів або суперечностей.

Система інформаційного забезпечення регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо змін окремих інститутів та національної інституціональної системи повинна включати сформовані бази даних, де буде відбуватись зберігання і перетворення інформації. Важливим тут є: відповідна програмна підтримка таких баз даних; захист від несанкціонованого доступу до інформації; швидкість обробки запитів та надання інформації; захист від втрати та внесення несанкціонованих змін у інформацію.

Ключовим елементом системи інформаційного забезпечення державного регулювання інституціональних змін в Україні повинен бути доступ до інформації та методи її надання. Стосовно доступу до інформації, то інтерфейс такої системи повинен бути: зрозумілим; направленим на максимальне скорочення пошуку та обробки інформації; автоматизоване формування звітів згідно отриманих запитів авторизованих користувачів. Щодо методів надання інформації, то враховуючи рівень підготовки вітчизняних користувачів такої інформації, вважаємо доречним максимально розширити їх перелік куди включити, як автоматизовані (електронні), так і ручні методи (друк відповідних документів на папері).

Формування кола споживачів інформації та визначення рівня їх доступу до інформації також є важливою складовою запропонованої системи.

У цьому контексті важливим є: недопущення проникнення не авторизованих споживачів; недопущення отримання інформації високого рівня захисту споживачами з нижчими рівнями доступу; використання принципи мінімальної необхідності з метою недопущення неконтрольованого зростання кола споживачів інформації.

Відзначаємо, що сформована система інформаційного забезпечення повинна використовуватись для інформаційної підтримки регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо змін окремих інститутів та національної інституціональної системи у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва і функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

Вважаємо доречним для оцінки та виявлення проблем державного регулювання інституціональних змін в Україні використовувати методiku яка була запропонована (див. підрозділ 1.3), випробувана (див підрозділ 2.3) та удосконалена (див. підрозділ 3.1) у цьому науковому дослідженні.

Важливим елементом в межах механізму формування та функціонування системи інформаційного забезпечення регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо змін окремих інститутів та національної інституціональної системи України є трансформація вимог щодо формування та функціонування такої системи виходячи з виявлених проблем. Так проведена оцінка державного регулювання інституціональних змін в Україні у контексті забезпечення ЕБП за допомогою розробленої методики (див. вище) дозволила рекомендувати використання, як одного з елементів такої системи, відповідного виду моніторингу (див. підрозділ 3.2).

Однією з головних причин низької результативності державного регулювання інституціональних змін у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні є недостатня ефективність функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування. Серед проблем державних владних інститутів в Україні відзначаємо:

- недостатню автоматизацію здійснення управлінської діяльності у державному секторі;
- неефективну організацію роботи та структури державних органів і органів місцевого самоврядування (надмірна бюрократизація);
- слабку орієнтацію на кінцевий результат;
- не врахування бізнес-одиниць та домашніх господарств як споживачів послуг державних владних інститутів;
- недостатнє впровадження інновацій;
- слабкі внутрішні та зовнішні комунікації;
- недостатнє фінансування функціонування та розвитку органів державної влади та місцевого самоврядування;
- слабку підготовку персоналу.

Відзначаємо, що переважна більшість країн світу також стикається з проблемами низької ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, що призводить до намагань їх реформування. Вважаємо доречним, використовуючи матеріали Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (CIA3) [87], дослідити напрямки реформування державної служби у економічно розвинутих країнах світу, куди відносимо:

1) спрощення апарату державного (муніципального) управління за рахунок: зменшення ієрархічних рівнів такого управління, передачі частини функцій муніципальним органам влади або комерційним організаціям, автоматизації процесів надання державних послуг, усунення дублюючих інститутів державної (муніципальної) влади, зменшення кількості напрямків державного контролю та регулювання (муніципального контролю та регулювання);

2) зменшення кількості працівників органів державної влади та місцевого самоврядування через: підвищення ефективності їх роботи, активне провадження провідних інформаційних та управлінських технологій, удосконалення організаційної структури державних інститутів, усунення

надмірного адміністративного тиску на бізнес-одиниці та домашні господарства, аутсорсинг, використання інновацій;

3) впровадження конкуренції у роботі органів державної влади та місцевого самоврядування завдяки: впровадженню конкурсів для державних службовців (працівників муніципальних органів влади), оцінки ефективності роботи державних (муніципальних) владних інститутів, впровадженню гнучкої системи стимулювання діяльності працівників органів державної влади та місцевого самоврядування (матеріальні та нематеріальні стимули), аутсорсингу;

4) підвищення обсягів та ефективності фінансової підтримки функціонування державних (муніципальних) владних інститутів через: перенаправлення фінансових коштів, які неефективно використовувались органами державної влади та місцевого самоврядування, збільшення оплати праці співробітників органів державної (муніципальної) служби за рахунок оптимізації їх кількості та зростання видатків на утримання апарату державного управління;

5) підвищення якості підготовки співробітників апарату державного управління за рахунок:

- конкурсного відбору на відповідні посади;
- збільшення фінансування підвищення кваліфікації державних службовців (працівників органів місцевого самоврядування);
- зростання конкуренції між співробітниками державних (муніципальних) владних інститутів, а також між ними та робітниками аутсорсингових компаній.

Виходячи з наведеного державна служба в Україні потребує реформування у контексті підвищення результативності регулювання змін окремих інститутів та національної інституціональної системи, а також забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємництва, що вимагає визначення ключових складових такого реформування (табл. 3.6).

Ключові складові реформування державної служби України у контексті підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін та забезпечення відповідного рівня ЕБП*

Складова	Характеристика складової
Мета	Підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін та забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємництва в країні.
Завдання	Зростання ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування; підвищення якості трансформації національної інституціональної системи та її окремих елементів; забезпечення зростання рівня економічної безпеки підприємництва в країні; підтримка функціонування та розвитку вітчизняної системи економічної безпеки підприємництва.
Принципи	Законності; об'єктивності регулюючої діяльності; регламентації функціонування; запобігання корупції; дотримання етичних норм; прозорості діяльності та прийняття управлінських рішень; демократичності; професіоналізму; інформаційної відкритості для споживачів послуг; захисту від стороннього втручання у регулюючу діяльність; конкуренції; суспільного контролю; збереження конфіденційності.
Чинники ефективності	Акцент на стратегічний розвиток; пріоритетність суспільних інтересів; забезпечення зростання національної соціально-економічної системи та її окремих елементів; підвищення ефективності розповсюдження інформації з наявністю зворот нього зв'язку; зростання ефективності державного управління та контролю; системний підхід до вирішення проблем; відсутність тіньових державних та муніципальних владних структур.
Результати реформування	Підвищення ефективності фінансування; скорочення обсягів тіньової економіки; зменшення обсягів корупції у державних (муніципальних) владних інститутах; зниження рівня трансакційних витрат бізнес-одиниць та домашніх господарств; оптимізація відносин між органами державної влади та місцевого самоврядування і споживачами їх послуг; зростання професіоналізму співробітників державних (муніципальних) владних інститутів; удосконалення структури органів державної влади та місцевого самоврядування; активізація впровадження новітніх технологій та інновацій; оптимізація законодавчого регулювання діяльності державних (муніципальних) владних інститутів.

*Розроблено автором.

З іншої сторони реформування державної служби України у контексті підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін та забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємництва повинно спиратись на відповідний механізм, що враховуючи дослідження І. Пахомова та Т. Пахомової [135], повинен включати такі складові:

1. Організаційно-структурні перетворення, які повинні бути направлені на: зниження рівня бюрократизації у державній службі країни; усунення дублювання управлінських, регулюючих, контрольних функцій органами державної влади та місцевого самоуправління; оптимізацію кількості державних службовців та працівників муніципальних владних структур; скорочення витрат на утримання державної служби та місцевого самоврядування; передачу частини повноважень від центральних органів влади регіональним (місцевим);

2. Розвиток технологій надання послуг, обробки інформації, прийняття управлінських рішень, що включає: підвищення автоматизації процесів державного (муніципального) управління; впровадження електронного документообігу як в межах органів влади (центральні, місцеві), так і між ними та споживачами їх послуг; розробку та впровадження відповідної системи інформаційного забезпечення (див. вище).

3. Розробку та впровадження інновацій, куди відносимо: стимулювання розробки інновацій державними службовцями та співробітниками місцевих органів влади; підвищення лояльності до інновацій зі сторони державних (муніципальних) владних інститутів; збільшення фінансування на розробку та впровадження інновацій у діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

4. Підвищення ефективності внутрішніх та зовнішніх комунікацій за рахунок: зростання відкритості та прозорості державних (муніципальних) владних інститутів; якісного використання інформації; відповідної підготовки кадрів.

5. Підвищення якості фінансового забезпечення через: зростання контролю за витратами органів державної влади і місцевого самоврядування, у тому числі зі сторони суспільних інститутів; підвищення рівня оплати праці державних службовців та працівників муніципальних органів влади; зростання фінансової підтримки технічного переоснащення та розробки і впровадження інновацій.

6. Підвищення якості роботи державних службовців та працівників органів місцевої влади. Зазначаємо, що якість роботи є ключовою складовою будь-якої управлінської діяльності, те ж можливо сказати і про державне управління. У той же час, враховуючи, що наведена складова було визначена в якості третього напрямку підвищення результативності регулювання органами державної та муніципальної влади змін окремих інститутів та інституціональної системи в Україні вважаємо доречним розкрити її детальніше.

Оцінка регулюючої діяльності органів державного управління та місцевого самоуправління щодо трансформації окремих інститутів та національної інституціональної системи у контексті забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні вказує, що саме низька якість роботи працівників цих органів є одним з головних чинників, який негативно впливає на інституціональні зміни, ЕБП та СЕБП країни. Причинами такої ситуації в країні є: формальне виконання умов конкурсного відбору на посади державних службовців та працівників місцевих органів влади; низький рівень підготовки працівників державних (муніципальних) владних інститутів, особливо у віддалених регіонах і сільській місцевості; значна корупція, у тому числі родинні зв'язки, які використовувались для прийому на роботу; відсутність або формальний підхід до підвищення кваліфікації співробітників державних (муніципальних) органів; низький рівень оплати праці переважної кількості державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування; відсутність конкуренції; недостатньо розвинута система стимулювання праці; формальні критерії оцінки праці співробітників державних (муніципальних) органів; відсутність орієнтації на досягнення кінцевих результатів регулюючої діяльності [226].

У цьому контексті важливим є дослідити досвід економічно розвинутих країн щодо підвищення якості роботи державних службовців та працівників органів місцевої влади (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Досвід економічно розвинутих країн щодо підвищення якості роботи
державних службовців та працівників органів місцевої влади*

Назва країни	Напрямки щодо підвищення якості роботи державних службовців та працівників органів місцевої влади
1	2
США	- Підготовка здійснюється окремо кожним штатом згідно муніципальних потреб; - Використання для підготовки (перепідготовки) службовців державних (муніципальних) владних інститутів ВУЗів країни; - Безперервна освіта та підвищення кваліфікації під час всього часу роботи державним службовцем; - Жорсткий контроль за корупційними діями; - Забезпечення високого рівня соціального захисту працівників державних (муніципальних) владних інститутів; - Максимальна адаптація державних службовців напрямкам роботи, яку вони здійснюють.
Японія	- Акцент на підготовку державних службовців спеціалізованими навчальними закладами відповідних міністерств та відомств; - Максимально широке використання стажування та здобуття навичок через практичну діяльність; - Жорсткий конкурсний відбір на посади; - Використання нематеріальних стимулів у роботі державних службовців та працівників органів місцевої влади.
Франція	- Акцент на централізовану підготовку кадрів для державних (муніципальних) владних інститутів; - Фінансування підвищення кваліфікації державних службовців (до 3,2 % щорічного розміру оплати праці); - Широке коло знань, які отримують працівники державних (муніципальних) владних інститутів.
Німеччина	- Конкуренція між працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування; - Конкуренція державних службовців з працівниками комерційних (аутсорсингових) структур; - Акцент на оплаті праці за результатами роботи; - Висока частка нематеріальних стимулів; - Велика увага приділяється усесторонньому розвитку персоналу державних (муніципальних) владних інститутів.
Фінляндія	- Конкуренція державних службовців з працівниками комерційних (аутсорсингових) структур; - Акцент на оплаті праці за результатами роботи; - Впровадження моніторингу та оцінки діяльності персоналу державних (муніципальних) владних інститутів; - Висока частка нематеріальних стимулів та формування у трудовому колективі сприятливої (творчої) атмосфери; - Максимальна адаптація державних службовців напрямкам роботи, яку вони здійснюють.

1	2
Нідерланди	- Підвищення контролю за професійною діяльністю персоналу державних (муніципальних) владних інститутів зі сторони суспільства; - Конкуренція між працівниками органів державної влади в умовах скорочення чисельності державних службовців; - Фінансування підвищення кваліфікації державних службовців (до 2,2 % щорічного розміру оплати праці); - Акцент на спеціалізовану підготовку в межах виконання посадових обов'язків.
Великобританія	- Конкуренція між працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування; - Конкуренція державних службовців з працівниками комерційних (аутсорсингових) структур; - Акцент на оплаті праці за результатами роботи; - Впровадження стандартів обслуговування бізнес – одиниць та домашніх господарств працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування; - Жорсткий контроль за витратами; - Фінансування підвищення кваліфікації державних службовців (до 6 % щорічного розміру оплати праці); - Акцент на спеціалізовану підготовку в межах виконання посадових обов'язків.

*Складено автором на основі джерел: [87]

Враховуючи наведене вище, з метою підвищення якості роботи державних службовців та працівників органів місцевої влади в Україні вважаємо доречним акцентувати увагу на:

- жорсткому контролю за корупційними діями співробітників владних інститутів. При цьому, оптимізацію проводити, як у напрямку підвищення прозорості роботи державних службовців на основі збільшення надання електронних онлайн послуг, так і за рахунок збільшення кількості та ролі недержавних контролюючих організацій (суспільний контроль);

- акценті на оплату праці за результатами роботи з розробкою жорсткої системи індикаторів оцінки праці кожного з працівників державних та муніципальних органів влади, а також ефекту від діяльності державних службовців з фокусуванням уваги на роботу середньої та вищої ланки управлінської ланки;

- жорсткому контролю за витратами на основі: підвищення рівня прозорості витратної діяльності державних та муніципальних владних структур, впровадженні, розширенні повноважень не державних контролюючих органів (суспільний контроль), оцінки ефективності та результативності державних і муніципальних витрат, підвищенні адміністративної та кримінальної відповідальності за не ефективне витрачання коштів державного і місцевих бюджетів;

- підвищенні рівня оплати праці та соціального захисту на основі скорочення кількості працівників та зростання конкуренції як між працівниками відповідних державних (муніципальних) владних інститутів, так і між такими працівниками та працівниками комерційних (аутсорсингових) структур;

- підвищення вимог до конкурсного відбору на державні (муніципальні) посади з обов'язковим усуненням прийому на роботу та підвищення рівня посади, яка займається державними (муніципальними) службовцями без проведення конкурсу, а також усунення практики «фіктивних конкурсів»;

- обов'язковому формуванні системи підвищення кваліфікації державних службовців з акцентом на стажуванні, у тому числі за кордоном та спеціалізовану підготовку в межах виконання посадових обов'язків;

- формуванні та впровадженні стандартів обслуговування бізнес – одиниць та домашніх господарств працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування, що дозволить підвищити якість і результативність їх роботи та можливості контролю за їх професійною діяльністю.

Таким чином, у роботі було запропоновано напрями підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін для забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні, які направлені на вирішення сукупності виявлених проблем та включають: підвищення якості інформаційного забезпечення регулюючої діяльності органів

державної влади та місцевого самоврядування через формування і забезпечення функціонування відповідної системи інформаційного забезпечення; підвищення ефективності функціонування державних (муніципальних) владних інститутів через реформування державної служби України; підвищення якості роботи державних службовців та працівників органів місцевої влади через впровадження закордонного досвіду.

Висновки до розділу 3

В межах удосконалення державного регулювання інституціональних змін у контексті підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні було запропоновано наступне:

1. Удосконалити розроблену методику оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на національну СЕБП з врахуванням усунення виявлених від її застосування на практиці проблем. При цьому було акцентовано увагу на: впровадження нового блоку методики, який торкається оцінки підприємницької сфери України; збільшенні індикаторів оцінювання розвитку національної соціально-економічної системи України міжнародними організаціями до восьми одиниць; удосконаленні методики оцінки впливу небезпек, загроз, ризиків на систему економічної безпеки підприємництва в країні; корегуванні кількості та введення нових небезпек, загроз, ризиків, які мають визначальний вплив на СЕБП країни; розробці та впровадженні моніторингу.

2. Перевірка удосконаленої методики оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на національну систему економічної безпеки підприємництва в Україні показало її об'єктивність та придатність для використання в сучасних умовах функціонування соціально-економічної системи України. При цьому, сам вплив регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на трансформацію окремих інститутів та вітчизняної інституціональної системи у контексті забезпечення

ЕБП та СЕБП в країні визнано незадовільним (негативним), що потребує пошуку шляхів вирішення цієї ключової проблеми.

3. В межах підвищення ефективності оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на національну систему економічної безпеки підприємництва в Україні було запропоновано використання моніторингу. Для чого було наведено та охарактеризовано складові відповідного механізму його проведення, куди віднесено: мету, завдання, суб'єкти, об'єкти, умови та принципи здійснення, функції, види, етапи, індикатори, модель.

4. Особливу увагу у межах розробки моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні було приділено індикаторам такого моніторингу, які запропоновано пов'язати з розробленою методикою оцінки впливу (ефективності) регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на трансформацію окремих інститутів та вітчизняної інституціональної системи у контексті забезпечення ЕБП та СЕБП в країні, а також побудові відповідної моделі здійснення цього виду моніторингу. При цьому, згідно розробленої та запропонованої моделі повинен чітко простежуватись зв'язок між результатами методики та моніторингу і розробкою та впровадження напрямів підвищення результативності державного регулювання інституціональних змін в межах забезпечення економічної безпеки підприємництва в країні.

5. Доведено, що досліджуючи регулюючу діяльність державних (муніципальних) владних інститутів особливу увагу слід приділити результативності такої діяльності, для чого у роботі наведено відмінності між термінами «економічність», «якість», «ефективність» та «результативність» у контексті регулювання інституціональних змін та забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємництва і функціонування системи економічної безпеки підприємництва в країні.

6. Для вирішення проблематики державного регулювання інституціональних змін в межах забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні було запропоновано комплекс напрямів, який направлений на: підвищення якості інформаційного забезпечення такої діяльності державних (муніципальних) владних інститутів; збільшення ефективності функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування; підвищення якості роботи працівників таких органів.

Основні результати дослідження опубліковані в наукових працях автора [58, 59, 225, 226, 227, 228].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у виявленні проблем та розробці шляхів їх вирішення щодо удосконалення державного регулювання інституціональних змін у контексті підвищення ефективності функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні теоретико-методичні та науково-практичні висновки і пропозиції:

1. Доведена ключова роль економічної безпеки підприємництва у контексті забезпечення національної безпеки держави. На основі дослідження проведена класифікація економічної безпеки підприємництва (ЕБП): на рівні всієї країни; на рівні окремого регіону або галузі економіки; на рівні окремої бізнес-одиниці (економічна безпека підприємства). Враховуючи розкриту сутність термінів «небезпека», «загроза» та «ризик» і їх вплив на систему економічної безпеки підприємництва (СЕБП), особливості її формування, окреслено поняття «система економічної безпеки підприємства», як сукупність взаємопов'язаних складових, яка визначає рівень захищеності суб'єктів підприємницької діяльності в межах певної національної економічної системи від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників у контексті врахування впливу державного регулювання інституційних змін на цю систему з позицій забезпечення системності та керованості, що направлена на формування конкурентоспроможності продукції (робіт, послуг) та суб'єктів господарювання, формування ефективних систем економічної безпеки окремих бізнес-одиниць, розвиток та стимулювання підприємництва у державі та окремих її регіонах, стимулювання розвитку економічної системи країни загалом, підвищення ефективності функціонування державних інститутів та місцевих органів самоврядування.

2. На основі дослідження проблематики побудови системи економічної безпеки підприємництва визначено її структурні елементи та надано їм характеристику, на основі чого удосконалено теоретичний базис до формування та структуризації системи економічної безпеки підприємництва, який на відміну від існуючого, враховує історичний та системний підходи при її формуванні і базуються на таких складових, як нормативно-правова, екологічна, інформаційна, техніко-технологічна, фінансова, кадрова, інноваційно-інтелектуальна, силова, ресурсна, соціальна, ринкова, зовнішньоторговельна із врахуванням державного регулювання розвитку відповідних інститутів, що є ключовою складовою даної системи і визначає її ефективність та результативність

3. Аналіз основних ризиків, небезпек та загроз економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку країни, який проведено на основі їх ранжування за ступенем впливу на ЕБП, дозволив удосконалити класифікацію та виділити головні небезпеки, до яких віднесено: техногенні, політичні, фінансові, інституційні, економічні. Щодо загроз економічній безпеці підприємництва їх розподілено в дві групи: зовнішні - неефективна фінансово-кредитна та податкова державні політики, корупція, кримінальні дії, негативні макроекономічні тенденції, надмірна енергетична залежність, та внутрішні - технологічна відсталість, розміри оновлення основних фондів, зниження конкурентоспроможності національних виробників, плінність кадрів. Серед ризиків економічній безпеці підприємництва виокремлено найбільш проблемні, до яких віднесено: монополізацію економіки, систематичні порушення прав власності, збільшення витрат при здійсненні легітимної діяльності.

4. Визначено, інституціональне середовище, на якому базується національна економіка, має неефективні інститути, які збільшують трансакційні витрати всіх учасників національної економічної системи, і, в першу чергу, бізнес-одиниць, що потребує застосування до них відповідних регулюючих впливів зі сторони органів державної влади та місцевого

самоврядування. Зазначене дало можливість запропонувати складові комплексу державного регулювання інституціональних змін, зокрема: передумов, чинників впливу, політики, мети і завдань, суб'єктів та об'єктів, принципів та функцій, інструментів та методів, безпосередньо процесу, що дозволило доповнити і удосконалити його характеристики.

5. Розроблено та запропоновано до використання методику оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на функціонування системи економічної безпеки підприємництва в країні, що передбачає врахування ефективності регулюючих впливів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, проведення оцінки розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями, визначення впливу небезпек, загроз та ризиків на формування системи економічної безпеки підприємництва.

6. У контексті підвищення точності та об'єктивності оцінки впливу (ефективності) регулювання органами державної влади і місцевого самоврядування інституціональних змін в межах забезпечення СЕБП в країні, доведена необхідність моніторингу на основі вдосконаленого механізму за відповідною моделлю, що полягає у виявленні проблем та зростанні ефективності регулюючої діяльності держави, окреслені завдання та принципи, визначена система індикаторів оцінки, що слугуватиме підґрунтям для розробки та впровадження напрямів підвищення ефективності (результативності) регулювання та сприятиме підвищенню рівня забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні

7. Доведено, що ефективність функціонування державних та муніципальних владних інститутів є одним з ключових чинників, які формують механізм регулювання державою змін у національній інституціональній системі. Розроблено підходи до формування механізму державного регулювання інституціональних змін в економіці України, які враховують взаємозв'язок та взаємовплив чинників-каталізаторів на систему економічної безпеки підприємництва, зокрема трансформаційні процеси, які

відбуваються у економічній системі держави. При цьому, ідентифіковані етапи процесу розробки та адаптації до трансформації економіки країни механізму державного регулювання інституціональних змін, а також розроблена модель функціонування механізмів державного регулювання інституціональних змін в країні.

8. Розкрито взаємозв'язок запропонованої методики та моніторингу оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в країні із розробкою комплексу напрямів щодо підвищення результативності такого виду управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, оскільки саме оцінка та моніторинг дозволяють виявити напрями оптимізації. При цьому, до розробленого комплексу напрямів обґрунтовано включення підвищення якості інформаційного забезпечення, збільшення ефективності функціонування державних (муніципальних) владних інститутів, покращення роботи державних службовців на основі імплементації закордонного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамовська В.С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напряму економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>.
2. Ажажа М.А. Моніторинг як інструмент забезпечення якості державних та муніципальних послуг. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя : ЗДІА, 2012. № 50. С. 270–277.
3. Альберда Т.Г. Механізм як загальнонаукова і правова категорія (правовий механізм). *Молодий вчений*. Херсон : Гельветика, 2013. № 2. С. 64–68.
4. Аналітичні звіти. НАК «Нафтогаз Україна». URL: <https://naftogaz-europe.com/research/ua>.
5. Андрощук Г.А., Крайнев П.П. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : монография. Киев : Издательский Дом «Ин Юре», 2000. 400 с.
6. Анпілогова Ж.Д. Методи оцінки державного регулювання модернізаційними процесами в промисловому комплексі. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=621>.
7. Антонова О.М. Основні типи та характеристика негативного впливу на екологічну безпеку підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 189–194.
8. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Київ : КНЕУ, 2004. 276 с.
9. Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств. *Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України* / редкол.: І.І. Тимошенко та ін. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. С. 49–53.

10. Баштанник А.Г. Методологічні основи дослідження механізмів регулювання діяльності установ та органів державної влади. *Проблеми розвитку публічного управління в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (6–7 квітня 2017 р., м.Львів) / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В.С. Загорського, доц. А.В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2017. С. 20–23.

11. Бестужева С.В. Методичні засади оцінки ефективності державного регулювання міжнародної економічної діяльності підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент*. Одеса : МГУ, 2017. № 23(1). С. 32–36.

12. Больботенко І.В. Принципи організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Херсон : [б. в.], 2014. Вип. 5. Ч. 2. С. 36–40.

13. Бреус С.В. Економічна безпека як категорія. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Економіка та менеджмент* : наук.-практ. журн. 2017. № 12. С. 140–149.

14. Бюджетний кодекс України. Кодекс України № 157-VIII від 05.02.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

15. Валовий внутрішній продукт. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

16. Васильчак С. В., Жидяк О. Р., Гринів Ю. О. Непряме оподаткування в країнах ЄС: особливості розвитку та можливості застосування в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. № 10. С. 3-7

17. Васильчак С.В., Фурсіна О.В., Вівчарук О.М. Механізми формування економічної безпеки підприємств готельного бізнесу на основі маркетингових інструментів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2017. №12.С.75-79.

18. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.

19. Васильців Т.Г., Гринкевич С.С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2015. № 3–4. С. 24–27.

20. Веблен Т. Почему экономика не является эволюционной наукой? *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. Ростов-на-Дону : [б.и.], 2006. Т. 4. № 2. С. 99–111.

21. Ведунг Е. Оцінювання державної політики та програм / пер. з англ. В. Шульга. Київ : ВСЕУВІТО, 2003. 350 с.

22. Виробництво окремих видів продукції. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

23. Гайдай Т.В. Теорія інституційних змін Д. Норта та проблеми перехідних економік. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна*. Донецьк, 2010. Вип. 38(1). С. 50–55.

24. Гаркуша, О. Ю. Механізм регулювання розвитку виноробної галузі України: автореферат дис. ...канд. екон. наук 08.00.03 / Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Кривий Ріг 2015. 21 с.

25. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

26. Григор'єв Г.С. Фінансово-економічний моніторинг в системі державного регулювання національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Херсон : Гельветика, 2016. № 18(1). С. 60–65.

27. Гринів Ю. О. Забезпечення регіональної підтримки інноваційної діяльності малих підприємств як важливий аспект економічного розвитку території. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів, 2016. Вип. 1(117). С.138-143.

28. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. Київ : ДП «Укрархбудінфор», 2001. 122 с.

29. Гуменюк А.М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія. Київ : НІСД, 2014. 468 с.

30. Д'якур М.В. Монополізація економіки України: проблеми та шляхи вирішення. URL: <http://www.rusnauka.com>.

31. Державна політика щодо малого бізнесу України 2018: виклики та очікування. Матеріали круглого стола. Київ : Громадська Рада при ДРС, Державна регуляторна служба України, Торгово-промислова палата України, 2018. 12 с.

32. Державне управління в Україні : навч. посіб. / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.Б. Авер'янова. URL: <http://lawdiss.org.ua/books/135.doc.html>.

33. Державний та гарантований державою борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>.

34. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2008. 213 с.

35. Дідченко О.І., Горпинич А.О. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства» та роль держави в її формуванні. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. № 1. Т. 1. С. 186–190.

36. Доходи бюджету України – Ціна держави. URL: <http://cost.ua/budget/revenue>.

37. Драпеза Я.В. Регіональні складові реформування житлово-комунального господарства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова. Харків, 2017. 212 с.

38. Дуб Б.С. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управление проектами и развитие производства*. 2016. № 4 (60). С. 5–18.

39. Дубина М.П., Васильчак С.В., Вівчарук О. М., Петриняк У.Я. Формування економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Зб. наук. праць *Формування ринкових відносин в Україні*. Київ. 2018. № 5 (204). С. 63-69.

40. Дуднік І.М. Інституціональні зміни та тенденції трансформації національної економіки. *Економіка і регіон*. 2014. № 3(46). С. 42–46.

41. Дупак Н.В. Особливості реалізації системного підходу до стандартизації професійної освіти. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження* : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 109–124.

42. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. Київ : Лібра, 2003. 280 с.

43. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : навч. посіб. / М.І. Зубок та ін. Київ : Міжнародний фонд соціальної адаптації, 2012. 226 с.

44. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Ред. кол. С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Т. 1. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.

45. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення : монографія / О.М. Алимів та ін. Київ : Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. 540 с.

46. Єльнікова Г.В., Рябова З.В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості загальної середньої освіти в навчальному закладі. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2007. № 115. Т. 1. С. 35–43.

47. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Видавництво НІСД, 2003. 363 с.

48. Желізко О. О. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*: наук. журн. Аналітик, Акад. муніципал. упр. Київ: [б. в.], 2017. № 3/1'2. С. 13-18.

49. Желізко О. О. Система економічної безпеки підприємництва: сутність, характеристика, теоретичні підходи до формування та структуризації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*: зб. наук. пр. Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса: МГУ, 2017. №26. С. 96-100.

50. Желізко О. О. Методологічні підходи до визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін при формуванні національної системи економічної безпеки підприємництва. *Причорноморські економічні студії*: наук. журн. Причорномор. н.-д. ін-т екон. та інновацій. Одеса: [б. в.], 2017. Вип. 21. С. 32-36.

51. Желізко О. О. Державне регулювання інституціональних змін як одна з головних детермінант системи економічної безпеки підприємництва. *Інтелект XXI*: наук. журн. Нац. ун-т харч. технол., Ін-т проблем конкуренції. 2017. № 5. С. 43-47.

52. Желізко О. О. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 26. Ч. 1. С. 82-85.

53. Желізко О. О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. *Проблеми системного підходу в економіці*: збірник наукових праць. Національний авіаційний університет. Київ, 2017. Вип. 5(61). С. 103-108.

54. Желізко О. О. Теоретичні підходи до оцінки стану економічної безпеки підприємництва. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Мале та середнє підприємництво в Україні» (м. Київ, 17-18 листопада 2016 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. С. 24-27.

55. Желізко О. О. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та

молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень» (м. Київ, 9-10 листопада 2017 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. С. 38-40.

56. Желізко О. О. Державне регулювання інституційних змін у контексті формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні. Збірник тез доповідей наукових читань «*Стратегічні детермінанти соціально-економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень*», присвячених пам'яті В.П.Череваня (Київ, 25 квітня 2018 року). Київський університет ринкових відносин. Київ, 2018. С. 53-56.

57. Желізко О. О. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в умовах трансформації економіки України. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Кривий Ріг, 2018. С. 158-161.

58. Желізко О. О. Державне регулювання інституційних змін системи економічної безпеки підприємництва в умовах глобалізації. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції *Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації*. Відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський (м. Одеса, 4 травня 2018 року). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2018. С. 77-79.

59. Желізко О. О. Суб'єкти моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «*Мале та середнє підприємництво в Україні*» (м. Київ, 15-16 листопада 2018 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. С. 12-13.

60. Жидяк О.Р., Соловій С.Б. Резерви підвищення економічної безпеки функціонування господарюючих суб'єктів галузі. Наук. вісник ЛьвДУВС. Серія економічна. Львів, 2016. Вип.2. С.141-148.

61. Жидяк О.Р., Гринів Ю.О. Лізинг як спосіб підвищення інвестиційної привабливості підприємств аграрного сектору в контексті економічної безпеки. *Наук. вісник ЛьвДУВС*. Львів, 2017. Вип.1. С.29-37.

62. Заскаліна О.М. Державне регулювання інституціональних перетворень в аграрному секторі економіки України. *Теорія та практика державного управління*. 2016. 1(52). С. 1-7

63. Збірник досліджень ефективності виконання державних програм / Шведське національне Бюро аудиту; Шведський інститут державного управління. Київ, 2002. 103 с.

64. Зигрій О.В. Вплив ризиків та загроз на стан фінансово-економічної безпеки підприємств. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Економіка*. Одеса, 2016. Т. 21. Вип. 1. С. 105–108.

65. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к ее оценке. *Актуальні проблеми економіки*. Київ, 2003. № 3. С. 12–19.

66. Івакіна К.С. Необхідність прискорення інституціональних перетворень в умовах трансформації економіки України. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/94150/05-Ivakin.pdf?sequence=1>.

67. Іванків О.Я. Діагностика загрози економічній безпеці підприємства й напрями їх нівелювання в умовах євроінтеграційних процесів. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк : Вид-во СНУ, 2016. № 1. С. 40–45.

68. Іванків О.Я. Сутність системи економічної безпеки підприємства в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент*. Одеса, 2015. № 11. С. 109–112.

69. Іванюта С.П., Качинський А.Б. Екологічна та природно-техногенна безпека України: регіональний вимір загроз і ризиків : монографія. Київ : НІСД, 2012. 308 с.

70. Індекси промислової продукції. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

71. Індекси сільськогосподарської продукції. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

72. Індекси споживчих цін на товари та послуги. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

73. Капітальні інвестиції за видами активів. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

74. Карпенко О.В. Складові системи економічної безпеки підприємництва. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. Херсон, 2014. № 9. Ч. 6. С. 67–70.

75. Карський К. Угода про асоціацію між Європейським Союзом та Україною з 2014 року: Вступні уваги. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 3(34). С. 15–22.

76. Кахович О.О., Кахович Е.А., Южека Р.С. Особливості державного регулювання економіки. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса, 2015. № 75. С. 119–126.

77. Кисельова Е. Рейдерські захоплення: що робити, щоб уникнути. URL: <http://blog.liga.net/user/ekiseleva/article/27998>.

78. Кількість активних підприємств за регіонами України та видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

79. Кірієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2000. 19 с.

80. Клименко Н.Г. Методи, заходи та засоби державного регулювання діяльності недержавних інституцій у сфері національної безпеки. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2017. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1122>.

81. Ковалев Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия. *Экономика Украины*. 1998. № 10. С. 48–51.
82. Ковальов Д., Плєтнікова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Економіка України*. 2001. № 4. С. 35–40.
83. Ковний Ю.Є. Особливості процесу державного регулювання економіки. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. Львів, 2013. № 23(4). С. 233–239.
84. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения. Киев : Либра, 2003. 280 с.
85. Количество банков в Украине. Минфин. URL: <http://index.minfin.com.ua/bank/stat/count.php>.
86. Колісник Г.М. Вибір методів державного регулювання витратами підприємницького сектору. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв : Миколаїв. нац. ун-т імені В.О.Сухомлинського. 2016. № 12. С. 265–271.
87. Конституційний процес в контексті особливих політичних ситуацій: зарубіжний досвід (Ефективність державного управління). Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ). URL: http://nbuviar.gov.ua/asambleya/konst_tradesh_1.php.
88. Концепція економічної безпеки України / В.М. Гєєць та ін. Київ : Логос, 1999. 56 с.
89. Копитко М.І., Лаптев С.М., Алькема В.Г., Сідак В.С. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». 2017. 508 с.
90. Корженівська Н. Л. Імперативи та пріоритети економічної безпеки товаровиробників зерна в умовах ринкової глобалізації. Основні пріоритети розвитку АПК України у контексті економічної, продовольчої та енергетичної безпеки країни : монографія. Під ред. д.е.н., професора Ю. О.

Нестерчук. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві» (Вид-ць «Сочінський»). 2014. Ч. 1. 204 с.

91. Корженевская Н. Л. Управленческий учет и контроль в развитии обеспечения экономической безопасности. *Buletinul Științific*: № 1(15). al Universității de Stat, „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Științe economice. din Cahul. 2016. P. 186-192.

92. Краївська І.А. Комплексна система економічної безпеки. URL: [http://eprints.kname.edu.ua/38624/2/91-94\(1\).pdf](http://eprints.kname.edu.ua/38624/2/91-94(1).pdf).

93. Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємства в умовах ринкової економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2004. 18 с.

94. Купчак Б.Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, 2010. № 2. С. 334–346.

95. Кургузенкова Л.А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2016. № 2. С. 29–33.

96. Латинін М.А., Заскаліна О.М. Оцінювання механізмів державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. № 2(16). С. 1–14.

97. Литовченко М.В. Аналіз загроз економічній безпеці України в результаті впливу процесів корпоративної консолідації. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. Чернігів, 2014. № 4 (24). С. 17–25.

98. Лойко В.В. Загрози економічній безпеці промислового підприємства: сутність та класифікація. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

99. Лысенко Ю.Г., Мищенко С.Г., Руденский Р.А., Спиридонов А.А. Механизмы управления экономической безопасностью. Донецк : ДонНУ, 2002. 178 с.

100. Люта О.В., Пігуль Н.Г. Економічна безпека підприємництва в системі національної безпеки. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки* : колективна монографія: у 2 т. Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С.І., 2014. Т. 2. С. 138–145.

101. Ляпін Д.В. Тест малого підприємництва (М – тест) : посібник з використання. Київ : Агентство США з міжнародного розвитку USAID, Центр комерційного права, 2015. 64 с.

102. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. 400 с.

103. Мазур І. І. Антикорупційна політика як чинник конкурентоспроможності національної економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. ВПЦ «Київський університет». 2009. Вип. 18. С.44-52.

104. Мазур І. І. Перетворення довіри в інститут конкурентоспроможності національної економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. ВПЦ «Київський університет». 2010. Вип. 22. С.25-30.

105. Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва. *Демократичне врядування*. 2011. № 8. С. 56–62.

106. Макроекономіка : підручник / За ред. А.Г. Савченка. Київ : Либідь, 2005. 208 с.

107. Малюська Д. Як скасувати ще 20 дозволів, що заважають бізнесу? URL: <http://brdo.com.ua/analytics/yak-skasuvaty-shhe-20-dozvoliv-shho-zavazhayut-biznesu>.

108. Малюта Л.Я., Погайдак О.Б. Особливості організації та забезпечення економічної безпеки підприємства й підприємництва в умовах суспільних трансформацій. *Теоретичні і практичні аспекти економіка та інтелектуальної власності*. 2012. № 1. Т. 3. С. 97–102.

109. Маркіна І.А., Маховка В.М. Загрози і небезпеки в діяльності підприємств туристичної сфери. *Проблеми економіки. Економіка та управління підприємствами*. 2015. № 3. С. 135–142.
110. Мельник О.О. Система загроз економічній безпеці підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»* : зб. наук. пр. Харків, 2011. № 25. С. 97–103.
111. Мельник О.О. Система загроз економічній безпеці підприємства. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»* : зб. наук. пр. Харків, 2011. № 25. С. 97–103.
112. Механізми розвитку підприємництва в умовах посткризового відновлення економіки України: аналітична доповідь / Д.С. Покришка та ін. Київ : НІСД, 2010. 72 с.
113. Михасюк І.Р., Швайка Л.А. Державне регулювання економіки : підручник. Львів : «Магнолія плюс»; видавець СПД ФО «В.М. Піча», 2006. 220 с.
114. Мігус І.П., Лаптев С.М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=821>.
115. Міжнародні резерви. НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693066.
116. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство : монографія / за ред. В.М. Геєця. Харків : Інжек, 2006. 240 с.
117. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посіб. Львів : Вид-во ЛДУВС, 2011. 380 с.
118. Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
119. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. Київ : Вид-во КВІЦ, 1999. 464 с.

120. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. Міністерство інфраструктури України. ORL: https://mtu.gov.ua/files/0_National_Transport_Strategy_Update_AASISTS_Project_DrAshraf_Hamed.pdf.
121. Непомнящий О.М. Державне регулювання економіки в ринкових умовах. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 1. С. 210–216.
122. Новіков В.М., Семенов В.В. Досягнення справедливості як умова соціогуманітарного розвитку. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 2. С. 40–49.
123. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ : Основи, 2000. 198 с.
124. Олешко Т.І., Пазюра Я.В. Формування системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві. *Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии*. Краматорськ, 2017. № 3. С. 127–132.
125. Оліфіренко Л.Д. Механізми реалізації інституціональної політики держави у розвитку корпоративних структур промисловості. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2012. № 11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=505>.
126. Оліфіренко Л.Д. Теоретико-методологічні аспекти оцінювання ефективності інституційних змін розвитку корпорацій. *Державне управління. Вісник Черкаського державного технологічного університету*. Черкаси, 2013. № 4(70). С. 483–490.
127. Олсон М. Возвышение и упадок народов: Экономический рост, стагфляция и социальный склероз. Москва : Новое издательство, 2013. 324 с.
128. Орлик О.В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса : Вид-во ОДЕУ, 2014. № 1(52). С. 250–257.

129. Отенко І.П., Іващенко Г.А., Воронков Д.К. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2012. 256 с.
130. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua>.
131. Охота В.І. Конкурентоспроможність України на світовій економічній арені. *Економічний аналіз* : зб. наук. пр. / редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Т. 19. № 1. С. 84–90.
132. Павліченко В.М. Визначення основних властивостей системи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 50. С. 254–258.
133. Пасічний М.Д. Інституційні засади розвитку фінансового регулювання економіки. *Економічний вісник університету*. Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, 2015. № 27(1). С. 137–144.
134. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення. Київ : Кондор, 2002. 302 с.
135. Пахомов І., Пахомова Т. Механізми підвищення ефективності системи державної служби в нових умовах розвитку держави. *Право України*. 2009. № 10. С. 102–110.
136. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка*. Київ, 2013. № 10(151). С. 93–97.
137. Перегудов Ф.И., Тарасенко Ф.П. Введение в системный анализ: учеб. пособие для вузов. Москва : Высш. шк., 1989. 367 с.
138. Петришина Н.В. Проблеми трансформації економіки України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Економіка і право*. 2014. № 24. С. 31–38.

139. Пойда-Носик Н.Н. Ризики і джерела загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств у сучасних умовах. URL: www.teologia.org.ua/20110920172/statti/dokladi/riziki-i-djerela-zagroz-finansoviie-bezpeci-akcionernix-tovaristv-u-suchasnix-umovax-172.html.

140. Показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

141. Показники фінансової діяльності банків України. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.

142. Покотило Т.В. Удосконалення оцінки ефективності механізму державного регулювання регіональних інвестиційних процесів. *Теорія та практика державного управління*. Харків : Магістр, 2010. Вип. 2. С. 302–311.

143. Попов О.Є., Яковцов П.Є. Роль та функції економічних агентів у процесі інституціональних змін системи державного регулювання економіки. *Управління розвитком*. Харків : Харків. нац. екон. ун-т імені Семена Кузнеця. 2015. № 1(179). С. 26–31.

144. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки : монографія. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. 546 с.

145. Поченчук Г.М. Особливості сучасних інституціональних перетворень економіки України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів, 2015. № 835. С. 298–304.

146. Приходько В.П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 15. С. 6–8.

147. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України № 157-VIII від 05.02.2015. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 13. Ст. 91.

148. Про Державний бюджет України (2008 – 2017 роки). Закон України URL: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

149. Про основи національної безпеки України. Закон України *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.

150. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 р. № 650. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-%D0%BF/page>.

151. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ від 29.10.2013 № 1277 / Міністерство економічного розвитку. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.

152. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь, підготовлена в рамках виконання Указу Президента України від 9 серпня 2008 р., № 698/2008 «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення державного регулювання господарської діяльності». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.

153. Проект концепції (моделі) моніторингу та оцінювання сектору соціальних послуг / за ред. О.В. Макарової. Умань : СПД Сочинський, 2008. С. 37.

154. Попрозман Н.В., О.А. Дудзяк. До питання дослідження соціально-економічних систем в сучасних умовах. Формування ринкових відносин в Україні. 2017. Випуск № 6. С. 9-13.

155. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі. Документ № 981_049 від 16.05.2008. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_049.

156. Професійний розвиток персоналу підприємств у країнах Європейського Союзу : посіб. / за наук. ред. Л.П. Пуховської. Київ : ІТОНАПНУ, 2015. 176 с.

157. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

158. Пустовійт Р.Ф. Інституційні перешкоди і чинники національного економічного зростання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. № 1(99). С. 442–450.

159. Радченко О.В. Родові ознаки категорії механізм в соціальних науках. *Публічне управління: теорія та практика*. 2013. № 3. С. 19–25.

160. Резнік Н.П., Печерський В.В. Державне регулювання як інструмент забезпечення економічної стійкості інтегрованих формувань. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Економічні науки*. 2017. № 3. С. 47–51.

161. Рибчак В.І. Аналіз сучасних підходів до державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Економіка*. Мукачево, 2015. № 1(3). С. 41–45.

162. Рошкевич В.Ф. Державне регулювання інституціональних змін: фундаментальні засади та механізми реалізації. *АгроСвіт*. 2017. № 17. С. 35–40.

163. Рудницька Р., Сидорчук О. Сутність і зміст механізмів державного управління та принципів їх регулювання. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 4. С. 50–60.

164. Рудницький С. Категорія «механізм» у суспільних науках. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 4. С. 111–120.

165. Рудніченко Є.М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. № 25 (1). С. 188–195.

166. Саєнко О.С. Удосконалення інституціональної системи у контексті зміцнення економічної безпеки України. *Вісник Чернівецького*

торговельно-економічного інституту. *Економічні науки*. Чернівці, 2011. Вип. 1. С. 113–119.

167. Сергійко О.В. Державне регулювання та управління у сфері підприємництва: зміст та функції. *Приватне право і підприємництво*. 2015. № 14. С. 157–160.

168. Сергійко О. В. Деретулювання підприємницької діяльності на сучасному етапі. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 15. С. 146–150.

169. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів. Державна служба статистици України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

170. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності по місяцях. Державна служба статистици України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

171. Сибірцев В.В. Моделі інституціоналізації структурно-інноваційних трансформацій в умовах реформування національної економіки. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Економіка*. Харків, 2015. № 15. С. 218–225.

172. Скиба М.В. Методологічні засади інституціональних змін в трансформаційній економіці. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету* : зб. наук. пр. звітно-наук. конф. викладачів університету за 2012 рік, 9–10 лютого 2013 року / укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Ємельянова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 142–144.

173. Скорик Г.І., Барінов В.В. Теорія і практика трансформаційних процесів економіки України в умовах сучасних викликів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку* : зб. наук. пр. Львів : Вид-во Львів. політехн., 2015. № 835. С. 311–319.

174. Сороко В.М. Результативність та ефективність державного управління і місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2012. 260 с.
175. Соснин А.С., Прыгунов П.Я. Менеджмент безопасности предпринимательства. Киев : Изд-во Европ. ун-та, 2002. 357 с.
176. Співвідношення використання та імпорту природного газу в Україні, 1991–2017 рр. НАК «Нафтогаз Україна». URL: https://naftogaz-europe.com/article/ua/spivvidnoshennja_vikoristannjaimportu19912017.
177. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. Результати соціологічного дослідження. Київ : Центр Розумкова, 2017. 5 с.
178. Стан злочинності в Україні. Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua>.
179. Степаненко С. Методологія оцінки та моніторинг ефективності функціонування механізму регулювання процесів економічного розвитку регіонів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Київ : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, 2012. № 3. С. 146–151.
180. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 271 с.
181. Сурмін Ю. Моніторинг соціально-політичної ситуації в Україні: питання методології та організації. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Київ, 2004. № 4. С. 20–29.
182. Тамбовцев В.Л. Теории институциональных изменений : учеб. пособие. Москва : Инфра-М, 2009. 160 с.
183. Тарнавська О.Б. Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Економічні науки*. Львів : [б. в.], 2016. Т. 18. № 2. С. 230–233.

184. Ткачова Н.М., Чернов С.О. Механізм державного регулювання інноваційного ринку в Україні. *Зб. наук. пр. Донецького державного університету управління*. Т. IV. Серія «Державне управління процесами життєдіяльності і галузевого розвитку регіону». Маріуполь : ДонДУУ, 2003. С. 162–168.
185. Ткачова О. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. Київ, 2013. № 2. С. 30–37.
186. Толковый словарь русского языка: в 4 т.: собр. соч. / Под ред. Д.Н. Ушакова. Москва : Адепт, 2004. Т.2. 245 с.
187. Третяк Г.С., Бліщук К.М. Державне регулювання економіки та економічна політика : навч. посіб. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 128 с.
188. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
189. Улида В.Ю. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Державне управління*. Харків, 2015. № 2. С. 132–139.
190. Фінансові результати великих та середніх підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
191. Ходов Л.Г. Основы государственной экономической политики : учебник. Москва : Изд-во БЭК, 2007. 332 с.
192. Холод Н.В. Проблеми розвитку інфраструктури України в умовах євроінтеграції. *Економічний часопис*. 2018. № 1. С. 22–26.
193. Чечель О.М. Принципи та механізм державного регулювання економіки. *Вісник Академії митної служби України. Державне управління* / ред. П.П. Падун та ін. Дніпропетровськ, 2013. № 2. С. 103–111.

194. Чечель О. М. Тип економічної системи як чинник економічної політики держави. *Державне будівництво*. 2009. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_2_29
195. Чистий прибуток (збиток) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
196. Чубарь О.Г. Інститути та інституціональне середовище: теоретичні узагальнення засад економічного розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. Ужгород, 2013. № 3. С. 98–104.
197. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2008. 34 с.
198. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия: учеб. пособие. Санкт-Петербург : «Алетейя», 1999. 138 с.
199. Штерн Г.Ю., Федосеєнко І.Г. Оцінка ефективності державної підтримки розвитку національного господарства. *БізнесІнформ*. 2011. № 3. С. 3–5.
200. Щербина В.С. Поняття та види засобів державного регулювання господарської діяльності. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 2012. № 94. С. 10–15.
201. Энциклопедический словарь / Гл. ред. Б.А. Введенский. Москва : Гос. науч. изд-во «Большая советская энциклопедия». Т.2., 1954. 380 с.
202. Coase R.H. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*. 1960. No 3. P. 1–44.
203. Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org>.
204. Documents & Publications. The International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/en/publications>.

205. Doing Business 2018. The World Bank. URL: <http://russian.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>.
206. Donald F. Kuratko, Richard M. Hodgetts. Entrepreneurship: A Contemporary Approach. The Harcourt College Publishers, 2001. 722 p.
207. GDP. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
208. GDP. Ukraine. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/ukraine>.
209. Global Warming: News, Facts, Causes & Effects. Livescience. URL: <https://www.livescience.com/topics/global-warming>.
210. Hanisch M., Schlüter A. Institutional Analysis and Institutional Change: What to learn from the Case of Bulgarian land reform? *P. Tillack and, E. Schulze (eds). Land Ownership, Land Market sand their Inuenceon the Efficiency of Agricultural Production in Central and Eastern Europe*. Vauk. Kiel. 2000. P. 152–170.
211. Human Development Index (HDI). United Nations Development Programme. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>.
212. Jesus Huerta De Soto. Socialismo, Calculo Economico e funzione imprenditoriale. Madrid : Union Editorial. 488 p.
213. MacKay K. How to build M&E systems to support better government. *Independent Evaluation Group, The World Bank*. URL: http://www.worldbank.org/ieg/ecd/docs/How_to_build_ME_gov.pdf.
214. Medina L. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? *Leandro Medina and Friedrich Schneider*. IMF Working Paper, 2018. 76 p.
215. Murdoch C., Knorr K., Trager F. Economic factors as objects of security: Economics, security and vulnerability. *Economics issues and national security*. Lawrence, 1977. P. 67–98.

216. Pochenchuk G. Influence of relation with international financial institutionson; institutional transformation of economy. *The USV Annals of Economics and Public Administration*. 2014. Vol. 14, issue 2 (20). C. 99–107.
217. Poprozman N.V. Fundamentals of information support of agricultural entrepreneurship. *Ekonomika APK*, 2016, vol. 9, pp. 62 - 67.
218. Rodrik D. Goodbye Washington Consensus, Hello Washington Confusion? *Journal of Economic Literature*. 2006. № 44 (December). P. 973–987.
219. The Global Competitiveness Report. The World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org>.
220. The Global Innovation Index. URL: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=GII-Home>.
221. The Legatum Prosperity Index. The Legatum Institute. URL: <http://www.prosperity.com>.
222. The World wide Governance Indicators. The World Bank. URL: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/#doc>.
223. Véron Nicolas Economic & Financial Challenges for the European Union in 2017. ESMT Knowledge. *ESMT Open Lecture*. URL: <https://knowledge.esmt.org/article/economic-financial-challenges-european-union-2017>.
224. Weather-related disasters are increasing. The Economist. URL: <https://www.economist.com/graphic-detail/2017/08/29/weather-related-disasters-are-increasing>.
225. Zhelizko Oleksii. The system of information management as the key component for effectiveness increase of the state regulation of institutional. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка» 2018, № 7-8 (76).
226. Zhelizko Oleksii. Ways to increase effectiveness of the state regulation of institutional changechanges / Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2018. Том 29 (68). № 6.
227. Zhelizko Oleksii. The impact monitoring of the state regulation of institutional changes on the system of entrepreneurial economic security.

Економіка.Фінанси. Право: наук. журн. Аналітик, Акад. муніципал. упр. Київ: [б. в.], 2018. № 4/4. С. 9-13.

228. Zhelizko Oleksii. Influence of government regulation of institutional changes on the company's economic security system. ModernScience - Modernívěda. 2018. № 7. 60-70 pp.

ДОДАТКИ

Характеристика системи економічної безпеки підприємництва*

Класифікаційна ознака	Вид системи	Характеристика	Характеристика СЕБП
За формуванням	Штучні	Сформовані людиною	Змішана, оскільки поєднує природні елементи (люди) та складові створені людиною (методики, механізми, інструменти та ін.).
	Природні	Сформовані природою	
	Змішані	Мають як природні елементи, так і елементи створені людиною	
За наявністю змін	Статичні	Не змінюються з часом	Динамічна, оскільки має постійні зміни, що відбуваються у певні проміжки часу.
	Динамічні	Змінюються під впливом часу	
За походженням елементів	Матеріальні	Включає елементи, що мають матеріальну основу (машини, будівлі, люди та ін.)	Комплексна, оскільки включає як матеріальні, так і не матеріальні елементи.
	Абстрактні	Включає елементи, що мають не матеріальну основу (ідеї, гіпотези, методики та ін.).	
	Комплексні	Включає як матеріальні, так і не матеріальні елементи	
За складністю побудови	Прості	Мають один визначений рівень	Складна, оскільки має значну кількість рівнів побудови та управління.
	Складні	Мають багато рівнів та елементів побудови	
За природою складових елементів	Однорідні	Всі елементи мають однакове походження та вектор розвитку	Не однорідна, оскільки СЕБП включає в себе різні за походженням та векторами розвитку елементи (наприклад, державні владні інститути та підприємства).
	Не однорідні	Елементи мають різне походження та вектори розвитку	
За можливістю управління	Керовані	Можливість зміни під впливом управлінських рішень	Керована, оскільки видозмінюється під впливом управлінських рішень, переважно державних владних інститутів.
	Не керовані	Не можливість зміни під впливом управлінських рішень	
За характеристикою елементів	Кількісні	Наявність тільки елементів, які мають кількісні характеристики	Універсальна, оскільки має і кількісні (обсяги виробництва, обсяги збуту та ін.), і якісні (рівень підготовки персоналу; очікування бізнес-одиниць та ін.) елементи.
	Якісні	Наявність тільки елементів, які мають якісні характеристики	
	Універсальна	Наявність елементів, які мають як кількісні, так і якісні характеристики	
За способом управління	Зовнішнє управління	Суб'єкти управління знаходяться ззовні по відношенню до системи	Комбіноване управління (зовні – державні владні інститути та органи місцевого самоврядування, усередині – відповідні організовані структури та власники і менеджмент окремих підприємств).
	Внутрішнє управління	Суб'єкти управління знаходяться усередині системи	
	Комбіноване управління	Наявність суб'єктів управління ззовні та усередині системи	

* Складено автором на основі джерел: [132]

Таблиця Б.1

Порівняльна характеристика типів та видів політики інституціональних змін
у країні*

Тип політики інституціональних змін	Вид політики інституціональних змін	Позитивні сторони	Негативні сторони
Політика впливу на систему інститутів	Політика активного (адресного) впливу на інституціональну систему	Висока результативність, необхідність використання обмеженої кількості ресурсів, у тому числі часу.	Висока можливість помилок, ймовірність появи від'ємного ефекту синергії.
	Політика пасивного (еволюційного) впливу на інституціональну систему	Низькі значення потрясінь для соціально-економічної системи держави, охоплення всіх складових системи.	Витрати часу, низька адаптивність до змін зовнішнього середовища і, як наслідок, зниження гнучкості соціально-економічної системи держави.
Політика мінімізації трансакційних витрат	Політика мінімізації трансакційних витрат	Підвищення ефективності функціонування національної соціально-економічної системи та її складових елементів, у першу чергу підприємств	Висока можливість помилок, ймовірність появи від'ємного ефекту синергії, негативний вплив корупції та тіньової економіки.
Політика адаптації інституціональної системи	Політика формалізації відносин у межах законів	Високий ступінь формалізації і можливість не враховувати неформальні зв'язки між складовими соціально-економічної системи держави.	Не врахування неформальних зв'язків між складовими соціально-економічної системи держави, що зменшує ефективність політики.
	Політика компенсації («ринкових відмов»)	Зростання ефективності та результативності функціонування національної соціально-економічної системи	Висока ймовірність порушення ринкових принципів функціонування економіки країни, можливість зростання зловживань зі сторони державних владних інститутів, зростання корупції.
	Політика виправлення інституціональних «пасток»	Підвищення адаптивності та гнучкості національної соціально-економічної системи, збільшення доходів (прибутків) у всіх її складових (держави, місцеві органи влади, підприємства, домашні господарства ті ін.).	Висока можливість помилок, ймовірність появи від'ємного ефекту синергії, ймовірність порушення ринкових принципів функціонування економіки країни.

*Розроблено автором.

Порівняльна характеристика підгруп методів державного регулювання
інституціональних змін*

Назва групи методів	Назва підгрупи методів	Характеристика	Позитивні сторони	Негативні сторони
Прямого впливу	Законодавчо - нормативні	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою законодавчих та нормативних актів.	Значний рівень впливу, чітка регламентація впливу.	Висока ймовірність помилки, не можливість чітко спрогнозувати результати впливу.
	Адміністративні	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою адміністративного впливу.	Швидкість та відносно незначна вартість впливу.	Залежність від політичної ситуації та рівня лобіювання інтересів певних економічних груп в країні, а також рівня корупції.
Непрямого впливу	Фінансові	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою формування певних фінансових умов функціонування суб'єктів господарювання.	Висока ефективність та гнучкість щодо зовнішнього середовища.	Значна вартість та не можливість чітко спрогнозувати результати впливу.
	Економічні	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою формування певних економічних умов функціонування суб'єктів господарювання.	Висока ефективність та гнучкість щодо зовнішнього середовища.	Витрати ресурсів та не можливість чітко спрогнозувати результати впливу.
	Психологічні	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою формування певних психологічних умов функціонування суб'єктів господарювання.	Висока адаптивність та гнучкість щодо зовнішнього середовища.	Значні строки впровадження та висока ймовірність помилки.
	Соціальні	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою формування певних соціальних умов функціонування суб'єктів господарювання.	Підвищення соціального захисту населення та зростання рівня доходів всіх суб'єктів соціально – економічної системи держави.	Витрати ресурсів та залежність від розмірів тіньової економіки.
	Специфічні	Впливають на формування та трансформацію відповідних інститутів у державі за допомогою формування специфічних умов функціонування суб'єктів господарювання.	Концентрований вплив та вирішення конкретних проблем.	Складність у застосування, можливість отримання незадовільного ефекту синергії.

*Розроблено автором.

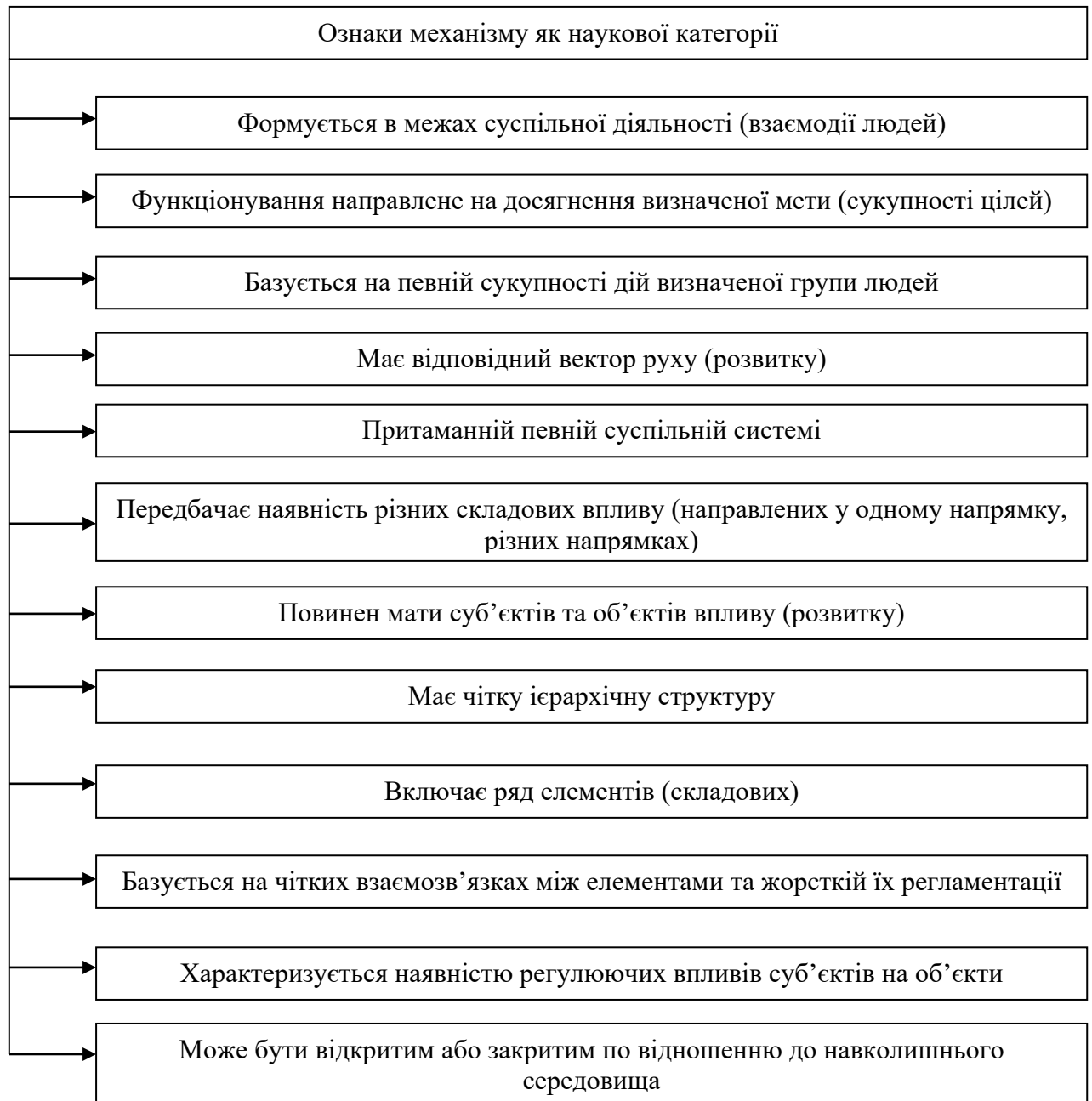

Рис. Г.1. Ознаки механізму як наукової категорії*

* Складено автором на основі джерел:[3; 159; 164].

Аналіз динаміки та структури стихійних лих в світі, а також в Україні за 2008
– 2017 роки*

Тип стихійного лиха	2008 рік, од.	2009 рік, од.	2010 рік, од.	2011 рік, од.	2012 рік, од.	2013 рік, од.	2014 рік, од.	2015 рік, од.	2016 рік, од.	2017 рік, од.	Відхилення	
											Абс., од.	ТР, %
Метео-	181	201	195	187	262	236	278	295	267	301	120	166,30
Частка у загальній кількості, %	42,99	40,36	37,94	38,64	43,23	44,44	44,91	42,20	38,14	41,29	-1,70	96,04
У тому числі Україна	1	1	2	2	1	3	3	3	2	3	2	300,00
Частка України у загальній кількості, %	0,24	0,20	0,39	0,41	0,17	0,56	0,48	0,43	0,29	0,41	0,17	173,25
Гідро -	63	77	58	72	90	69	84	98	82	88	25	139,68
Частка у загальній кількості, %	14,96	15,46	11,28	14,88	14,85	12,99	13,57	14,02	11,71	12,06	-2,90	80,67
У тому числі Україна	3	3	2	3	4	4	4	4	4	5	2	166,67
Частка України у загальній кількості, %	0,71	0,60	0,39	0,62	0,66	0,75	0,65	0,57	0,57	0,69	-0,03	96,25
Клімат -	177	220	261	225	254	226	257	306	351	340	163	192,09
Частка у загальній кількості, %	42,04	44,18	50,78	46,49	41,91	42,56	41,52	43,78	50,14	46,64	4,60	110,93
У тому числі Україна	3	4	3	3	4	3	5	4	4	5	2	166,67
Частка України у загальній кількості, %	0,71	0,80	0,58	0,62	0,66	0,56	0,81	0,57	0,57	0,69	-0,03	96,25
Всього	421	498	514	484	606	531	619	699	700	729	308	173,16
У тому числі Україна	7	8	7	8	9	10	12	11	10	13	6	185,71
Частка України у загальній кількості, %	1,66	1,61	1,36	1,65	1,49	1,88	1,94	1,57	1,43	1,78	0,12	107,25

* Складено автором на основі джерел: [224].

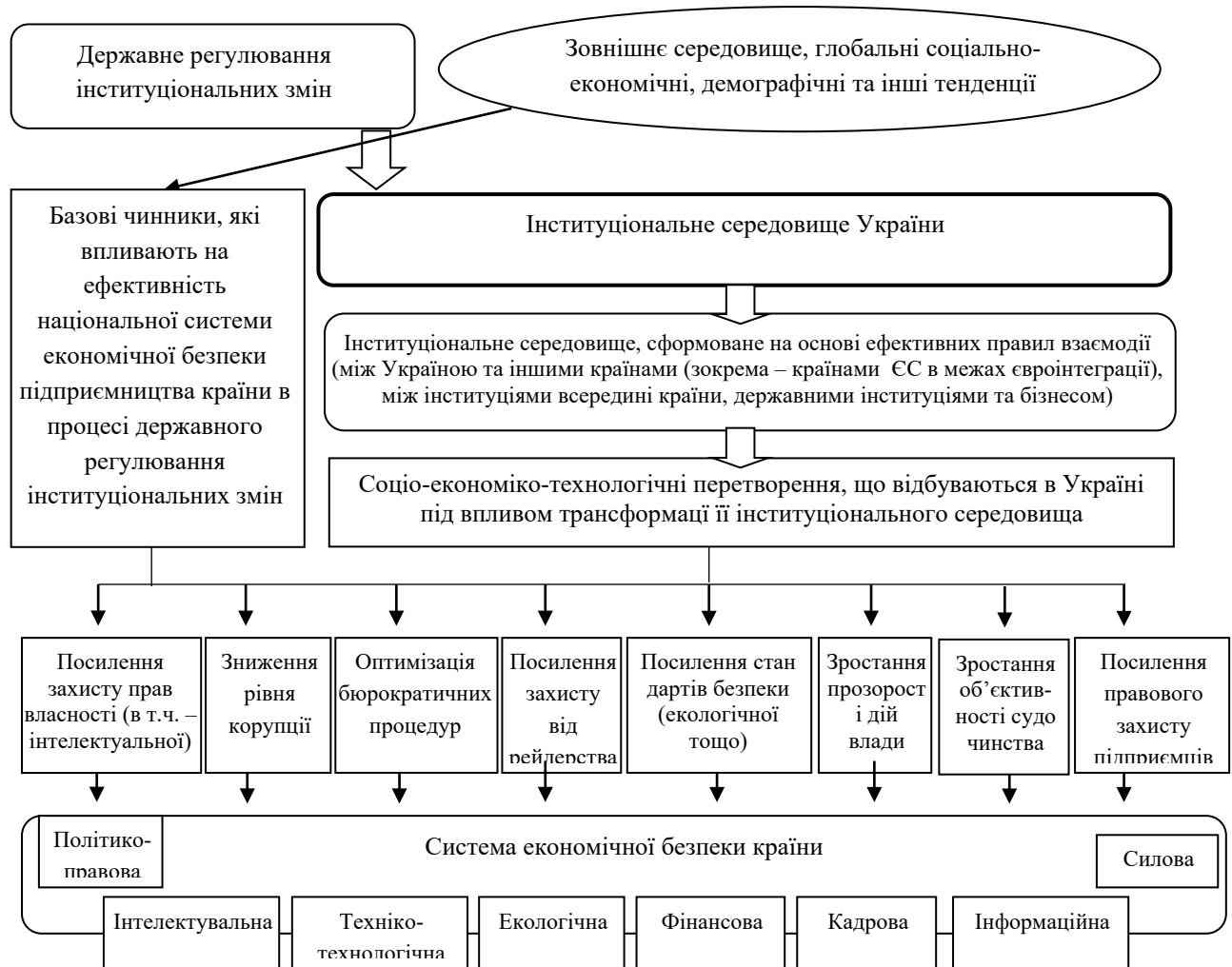

Рис. Е.1. Модель впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва України*

*Розроблено автором.

Таблиця Ж.1

Компаративна характеристика попередньої та удосконаленої методик оцінки впливу (ефективності) державного регулювання інституціональних змін на формування національної СЕБП в країні*

Ознака	Попередня методика	Удосконалена методика
1	2	3
Кількість складових (показників) оцінки	Три: оцінка ефективності регулюючих впливів органів державної влади та місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП; оцінка розвитку національної соціально – економічної системи міжнародними організаціями; оцінка впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП.	Чотири: три з попередньої методики та оцінка розвитку підприємницької сфери в країні.
Кількість критеріїв оцінки загального показника (Пдрсебп)	П'ять: критичний, незадовільний, задовільний, високий, максимально високий.	П'ять: критичний (негативний), незадовільний (негативний), задовільний (нейтральний), високий (позитивний), максимально високий(позитивний).
Межі розрахунку загального показника (Пдрсебп)	Від (-3) до 3.	Від (-4) до 4.
Оцінка за першою складовою	Використання співвідношення темпів росту витрат на утримання державних (місцевих) органів влади та ВВП країни (регіонального ВВП). Два способи оцінки (простий та складний) та три критерії оцінювання (низька, задовільна, висока ефективність). Межі коливання загального показника від (-1) до 1.	Те ж саме, що і в попередній методиці.
Оцінка за другою складовою	Використання динаміки зміни рейтингу країни за чотирма міжнародними індексами (ІГК, ІРЛП, «Doing Business», ПЕРДУ). Один спосіб оцінки (рівний вплив показників на загальний показник оцінки) та три критерії оцінювання (низький, середній та високий розвиток). Межі коливання загального показника від (-1) до 1.	Використання динаміки зміни рейтингу країни за восьмима міжнародними індексами (ІГК, ІРЛП, «Doing Business», ПЕРДУ, ГП, МІСК, ІП, ІСП). Один спосіб оцінки (рівний вплив показників на загальний показник оцінки) та три критерії оцінювання (низький, середній та високий розвиток). Межі коливання загального показника від (-1) до 1.

1	2	3
Оцінка за третьою складовою	Врахування зростання кількості та обсягів впливу на ЕБП та СЕБП країни: 9 небезпек, 8 зовнішніх загроз, 4 внутрішніх загроз, 5 ризиків. Один способ оцінки (вплив небезпек оцінюється у 0,2, загроз у 0,3, ризиків у 0,5 при розрахунку загального показника) та три критерії оцінювання (високий, середній, низький вплив). Межі коливання загального показника від (-1) до 1.	Врахування сили впливу на ЕБП та СЕБП країни: 10 небезпек (виключені юридичні, включені соціальні та психологічні небезпеки), 8 зовнішніх загроз (залишилися без змін), 8 внутрішніх загроз (включені нові чотири: рівень підготовки персоналу; структура ринку праці в країні; рівень підготовки менеджменту; якість та результативність маркетингу), 5 ризиків(залишилися без змін). Один способ оцінки (вплив небезпек оцінюється у 0,2, загроз у 0,3, ризиків у 0,5 при розрахунку загального показника) та три критерії оцінювання (високий, середній, низький вплив). Межі коливання загального показника від (-1) до 1.
Оцінка за четвертою складовою	Відсутня	Використання п'яти показників: динаміка кількості активних підприємств в країні (Пап); динаміка зносу основних фондів (Пзоф); динаміка частки збиткових підприємств (Пзп); динаміка індексів промислової та аграрної продукції (Прпа); динаміка капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій у акціонерний капітал суб'єктів підприємництва в країні (Пі). Один способ оцінки (рівний вплив показників на загальний показник оцінки) та три критерії оцінювання (негативний, нейтральний, позитивний вплив). Межі коливання загального показника від (-1) до 1.

*Розроблено автором.

Класифікація моніторингу впливу регулювання інституціональних змін
державою на СЕБП*

Класифікаційна ознака	Вид моніторингу	Характеристика виду моніторингу
1	2	3
За рівнем проведення	На національному рівні (макрорівень)	Поєднує у собі збір та обробку інформації, а також оцінку впливу регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо інституціональних змін на національну СЕБП.
	На регіональному рівні (мікрорівень)	Поєднує у собі збір та обробку інформації, а також оцінку впливу регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у відповідному регіоні щодо інституціональних змін на національну СЕБП.
	На місцевому рівні (локальний)	Поєднує у собі збір та обробку інформації, а також оцінку впливу регулюючої діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на локальному рівні (окреме місто, селище) щодо інституціональних змін на національну СЕБП.
За суб'єктами проведення	Міжнародні організації	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Представники владних інститутів інших держав світу	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Представники закордонних бізнес - одиниць	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Закордонні домашні господарства	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Органи місцевого самоврядування інших країн світу	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Закордонні засоби масової інформації	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Органи державної влади України	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Органи місцевого самоврядування України	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Представники вітчизняних громадських організацій	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Представники вітчизняних бізнес - одиниць	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Вітчизняні домашні господарства	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).
	Вітчизняні засоби масової інформації	Досягнення визначених цілей моніторингу (див. вище).

Продовження табл. К.1

1	2	3
За генеральною метою проведення	Узгодження регулюючої діяльності	Направлений на виявлення неузгодженості у регулюючій діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.
	Діагностичний	Направлений на діагностику проблем та причин їх виникнення.
	Ефективності діяльності	Направлений на оцінку ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування у межах регулювання змін окремих інститутів та національної інституціональної системи в цілому.

* Складено автором на основі джерел: [26; 46].

Система індикаторів здійснення моніторингу впливу державного
регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки
підприємництва в Україні*

Група показників	Індикатори
Оцінка ефективності регулюючих впливів органів державної влади та місцевого самоврядування на державне регулювання інституціональних змін у контексті формування національної СЕБП	Динаміка національного ВВП, динаміка регіональних ВВП, динаміка витрат на державне управління, динаміка витрат на утримання муніципальних органів влади.
Оцінка розвитку національної соціально-економічної системи міжнародними організаціями	Динаміка рейтингу країни згідно: Індексу розвитку людського потенціалу, Індексу Глобальної Конкурентоспроможності, Індексу рівня регулювання бізнес-середовища, «Показників ефективності реформи державного управління», Глобального Індексу Інновацій, Міжнародного індексу сприйняття корупції, Індексу процвітання, Індексу соціального прогресу.
Оцінка розвитку підприємницької сфери в країні	Динаміка кількості активних підприємств в країні; динаміка зносу основних фондів в країні; динаміка частки збиткових підприємств; динаміка індексів промислової та аграрної продукції; динаміка капітальних інвестицій та прямих іноземних інвестицій у акціонерний капітал суб'єктів підприємництва в країні.
Оцінка впливу національного комплексу небезпек, загроз, ризиків на формування СЕБП	Динаміка та структура стихійних лих в країні та в світі; динаміка кількості актів громадської непокори; динаміка кількості банків; динаміка чистого прибутку банківського сектору; динаміка зміни ключових інститутів; динаміка кількості розробників інновацій в країні; динаміка кількості підприємств, що впроваджують інновації; динаміка витрат держави та місцевого самоврядування на розробку та впровадження інновацій; динаміка кількості державних та муніципальних закладів, які займаються НДДКР; динаміка кількості осіб, що займаються НДДКР; динаміка зміни зовнішньоторговельного сальдо; динаміка державного боргу країни; динаміка міжнародних резервів; динаміка податкового навантаження бізнесу; динаміка часу на сплату податків юридичними та фізичними особами; динаміка індексу інфляції; динаміка галузевої структури національної економіки; динаміка зростання стратегічно важливих галузей національної економіки; динаміка кількості загальнодержавних та регіональних природних монополій; динаміка рейдерських захоплень; динаміка кількості економічних шахрайств; динаміка середньої заробітної плати; динаміка середньої пенсії; динаміка прожиткового мінімуму; динаміка відсотку безробітних в країні; динаміка державних та муніципальних витрат на освіту і охорону здоров'я; динаміка відсотку юридичних та фізичних осіб, які довіряють владним інститутам; динаміка кількості кримінальних справ щодо корупційних дій в країні; динаміка кількості кримінальних дій проти бізнес-одиниць; динаміка відсотку тіньової економіки у ВВП країни.

*Розроблено автором.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***У наукових фахових виданнях України:***

1. Желізко О. О. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*: наук. журн. Аналітик, Акад. муніципал. упр. Київ: [б. в.], 2017. № 3/1'2. С. 13-18.
2. Желізко О. О. Система економічної безпеки підприємництва: сутність, характеристика, теоретичні підходи до формування та структуризації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*: зб. наук. пр. Міжнар. гуманіт. ун-т. Одеса: МГУ, 2017. №26. С. 96-100.
3. Желізко О. О. Методологічні підходи до визначення ефективності державного регулювання інституціональних змін при формуванні національної системи економічної безпеки підприємництва. *Причорноморські економічні студії*: наук. журн. Причорномор. н.-д. ін-т екон. та інновацій. Одеса: [б. в.], 2017. Вип. 21. С. 32-36.
4. Желізко О. О. Державне регулювання інституціональних змін як одна з головних детермінант системи економічної безпеки підприємництва. *Інтелект XXI*: наук. журн. Нац. ун-т харч. технол., Ін-т проблем конкуренції. 2017. № 5. С. 43-47.
5. Желізко О. О. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 26. Ч. 1. С. 82-85.
6. Желізко О. О. Аналіз основних небезпек, загроз та ризиків економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави. *Проблеми системного підходу в економіці*: збірник наукових праць. Національний авіаційний університет. Київ. 2017. Вип. 5(61). С. 103-108.

7. Zhelizko Oleksii. The system of information management as the key component for effectiveness increase of the state regulation of institutional. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. 2018. № 7-8 (76). С.25-29.

8. Zhelizko Oleksii. Ways to increase effectiveness of the state regulation of institutional changes. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2018. Том 29 (68). № 6. С.27-31

9. Zhelizko Oleksii. The impact monitoring of the state regulation of institutional changes on the system of entrepreneurial economic security. *Економіка. Фінанси. Право: наук. журн. Аналітик, Акад. муніципал. упр.* Київ: [б. в.]. 2018. № 4/4. С. 9-13.

***В іноземному науковому виданні, в якому можуть
оприлюднюватися результати дисертаційних досліджень:***

10. Zhelizko Oleksii. Influence of government regulation of institutional changes on the company's economic security system. *Modern Science – Moderní věda*. 2018. № 7. 60-70 pp.

Публікації в інших виданнях, тези наукових доповідей:

11. Желізко О. О. Теоретичні підходи до оцінки стану економічної безпеки підприємництва. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «*Мале та середнє підприємництво в Україні*» (м. Київ, 17-18 листопада 2016 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2016. С. 24-27.

12. Желізко О. О. Механізми державного регулювання інституціональних змін в умовах трансформації економіки. Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «*Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень*» (м. Київ, 9-10 листопада 2017 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2017. С. 38-40.

13. Желізко О. О. Державне регулювання інституційних змін у контексті формування системи економічної безпеки підприємництва в Україні. Збірник тез доповідей наукових читань *«Стратегічні детермінанти соціально-економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень»*, присвячених пам'яті В.П.Череваня (Київ, 25 квітня 2018 року). Київський університет ринкових відносин. Київ, 2018. С. 53-56.

14. Желізко О. О. Вплив державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в умовах трансформації економіки України. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Кривий Ріг, 2018. С. 158-161.

15. Желізко О. О. Державне регулювання інституційних змін системи економічної безпеки підприємництва в умовах глобалізації. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції *Економічний потенціал країни: наукові підходи та практика реалізації*. Відп. за випуск д.е.н., проф. С. О. Якубовський (м. Одеса, 4 травня 2018 року). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2018. С. 77-79.

16. Желізко О. О. Суб'єкти моніторингу впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва в Україні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції *«Мале та середнє підприємництво в Україні»* (м. Київ, 15-16 листопада 2018 року). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2018. С. 12-13.

Акти впровадження

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань економічної політики

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-91-07

№ 04-16/15-252"26" квітня 2018 р.

спеціалізований вченій раді
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
аспіранта кафедри підприємництва економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Желізко Олексія Олександровича

Повідомляємо Спеціалізованій вченій раді, що наукові положення, розроблені у дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (зі спеціальності 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством) аспіранта кафедри підприємництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка Желізко Олексія Олександровича, що стосуються інституціональних змін системи економічної безпеки підприємництва в національній економіці України, мають необхідний теоретичний та методологічний рівень, наукову і практичну значущість та можуть бути використані при підготовці відповідних проектів законів, інших нормативно-правових актів Верховної Ради України.

Зокрема, заслуговують на увагу надані аспірантом Желізко Олексієм Олександровичем пропозиції щодо ризиків, небезпек та загроз економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави, а також науково-методичного інструментарію оцінки впливу державного регулювання інституціональних змін на систему економічної безпеки підприємництва для підвищення результативності державного впливу.

Висновки та рекомендації Желізко Олексія Олександровича прийняті до уваги Комітетом Верховної Ради України з питань економічної політики і будуть використані при підготовці експертно-аналітичних матеріалів, з метою удосконалення законодавчих і нормативно-правових актів з питань забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні.

Голова Комітету

Іванчук А.В.

0005000

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
аспіранта кафедри підприємництва економічного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Желізка Олексія Олександровича

Повідомляємо Спеціалізованій вченій раді, що наукові положення та висновки, запропоновані аспірантом кафедри підприємництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка Желізком Олексієм Олександровичем у дисертаційній роботі «Інституціональні зміни системи економічної безпеки підприємництва в національній економіці» на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством), які стосуються аналізу основних ризиків, небезпек та загроз економічній безпеці підприємництва на сучасному етапі розвитку держави, можуть бути використані в практичній діяльності Головного управління контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері економічної безпеки СБ України.

Зокрема, заслуговує на увагу запропонований аспірантом Желізко Олексієм Олександровичем механізм регулювання органами державної влади та місцевого самоврядування інституціональних змін (інформаційне забезпечення, економічність, ефективність та якість державного регулювання, тощо) для забезпечення відповідного рівня та належного функціонування системи економічної безпеки підприємництва в країні.

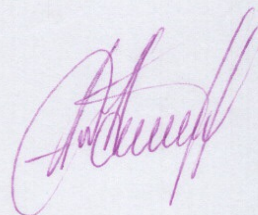
Висновки та рекомендації Желізко Олексія Олександровича прийняті до уваги ГУ КЗЕ СБ України та заслуговують на врахування в роботі, з метою її удосконалення та підвищення результативності.

Довідка видана для представлення у Спеціалізованій вченій раді.

**Начальник 2 управління
ГУ КЗЕ СБ України
підполковник**

«04» січня 2019 року

№ 8/2 – 938

А. Комар

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ
УКРАЇНИ
ВІЙСЬКОВИЙ ІНСТИТУТ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Код 22994521

«08» 11 2017р.

№ 1046

01033, м. Київ, 33, вул. Володимирська, 63

ДОВІДКА

Видана аспіранту Желізко Олексію Олександровичу, з підтвердженням про те, що в навчальний процес Військового інституту впроваджено матеріали його дисертаційного дослідження на тему: “Державне регулювання інституціональних змін в системі економічної безпеки підприємництва”, а саме в навчальну дисципліну “Фінанси” (теми №1-4).

Заступник начальника Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка з навчальної роботи
полковник

О.А. ПРОХОРОВ